

2019/5 • XXVI. évf. 5. szám

Ára: 600 Ft

FOLK MAGAZIN

Lukács Miklós – Fotó: Sarkadi Vivien

Lukács Miklós – Fotó: Raffny Zsófia

A TARTALOMBÓL:

6. Volt egyszer egy néptáncsoport...
Grozdzits Virág
8. Hontalanság – Kerékfy Márton Ligeti-kötetéről
Csont András
10. MAGTÁR
Fábián Gyula András versei
12. 60+1 játék, amit szerettek – Gőbölös Gábor új könyve
Majer Tamás
13. „Csak lélekben és gondolatban” – III. A 75. születésnap tiszteletére
Veress Sándor
BERLÁSZ MELINDA SOROZATA
16. Egy végigmuzsikált élet...
Módos Máté
17. Bartók Béla: Török népzene Kis-Ázsiából
Sipos János
23. FOTÓGALÉRIA: Gázsa 60
Várad Levente
27. BUKOVINA, BUKOVINA – XVII. Akadémiai székfoglalóm
Kóka Rozália
30. A Hagyományok Háza Mikházán
Lokodi Imre
34. TALLÓZÓ Bartók Béla:
Népdalkutatás és nacionalizmus
P. VAS JÁNOS ROVATA
36. „Járd meg, bongyor...!”
Földesi János
37. „Keskeny ösvény”
Gáspár Károly
38. A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN
Illés Albert élettörténete
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
41. „Úgy elmennék...”
Szávai József
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
A kenyér lelke – másodszor
Juhász Katalin
46. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

A cimbalom a XXI. század hangszere

Interjú Lukács Miklóssal

Lukács Miklós cimbalomművésszel sokkal több dologról kellene beszélgetni, mint az lehetséges. Most az élete, a hangszere, a Budapest Music Centerben megrendezett cimbalomverseny került terítékre. És talán a művészethez, a művészetekhez való hozzáállás.

– *Ha felmerül a neved, akkor szorosan utána felbukkan a cimbalom is, de a cimbalomról is sokan tudnak te jutsz az eszébe. Hogy kezdődött ez a „viszony”?*

– Törökszentmiklóson születtem, és amikor taxival hazavittek a kórházból, egy olyan kocsis jött értem, amin egy cimbalom volt. A taxis kített bennünket és utána egy esküvőre vitte a hangszert. Azt mondhatom, hogy az életem első utazása is egy cimbalom alatt történt. Hogy ez valamiféle sorsszerűség vagy csak véletlen, azt mindenki döntse el maga! Én hajlok arra, hogy egy kicsit higgyek a sorsszerűségben.

– *Aztán hazaérve, otthon is állt egy cimbalom...*

– Édesapám cimbalmos a mai napig, a hangszer ott áll a szobában, amióta az eszem tudom. Nekem ez olyan természetes bútordarab, mint az asztal vagy a szék. A mindennapok része volt, hogy apukám otthon gyakorol. Anyukám is zenész, ő hegedült, de amikor én megszülettem, akkor valakinek fel kellett adnia a karrierjét, mert rám is kellett figyelni. Édesanyám így hagyta abba a hegedülést, és ezért alakult úgy, hogy apukámat hallottam zenélni. Ez már akkor is hatott rám, amikor még eszembe sem jutott, hogy közöm lesz a muzsikáláshoz.

– *Édesapád tanított?*

– Nyolcéves koromban kezdtem aktívan foglalkozni a hangszerrel, addig nem nagyon, sőt... Szüleim később azt mesélték, hogy amikor zene volt a televízióban, az engem egyáltalán nem érdekelt, még a szobából is kimenekültem. Viszont ha élő zenélést hallottam, például, amikor apu a kollégákkal otthon gyakorolt, akkor ott ültem és hallgattam.

– *Fejfájás ellen? Úgy, ahogy azt Esterházy Péter megírta a 2011-es laudációjában?*

– Migrénre hajlamos kislány voltam, és amikor az orvos kérdezte, hogy mikor nem fáj a gyerek feje, az volt a válasz, hogy akkor, ha az apja gyakorol otthon. Tényleg így volt: megszűnt körülöttem a világ, és semmi más nem foglalkoztatott, csak a zene. Erre mondták azt, hogy „akkor be kell fogni a gyereket cimbalmozni”. Egyből be is íratkoltam a hatodik kerületi zeneiskolába, Szakály Ágnes tanárnőhöz. A beiratkozás egy májusi

napon történt, a zeneiskolai tanév szeptemberben indult, és a két időpont között megkezdődött otthon a kiképzés. „Nem mehetsz előképzettség nélkül a zeneiskolába”, mondta apukám. Egész nyárom gyakoroltunk, és én úgy indultam a tanévnek, hogy az összes skálát tudtam.

Onnantól kezdve komoly szigorral állt hozzám apukám: amit a tanár úr feladott, azt otthon addig kellett gyakorolnom, amíg jó nem lett. Nagyon sokat köszönhetek édesapám szigorának és következetességének. Ma úgy látom, hogy ez komoly önfeláldozás volt a részéről, hiszen foglalkozhatott volna bármi mással, például a saját karrierjével is.

– *Ezt utólag látod így...*

– Nyilván. Akkor szenvedtem tőle, hiszen egy gyereknek nem kellemes napi rendszerességgel órákon át ülni a hangszer előtt, amíg a többiek fociznak a téren. (Persze, később sok mindent bepótoltam...) Amikor kezdtem felfogni, hogy milyen útra vezethet a cimbalom, akkor nagyon hálás voltam édesapámnak, aki nyilván látott bennem valamiféle tehetséget.

– *Ez egy komolyzenei pálya kezdete?*

– Zeneakadémiát végeztem klasszikus cimbalom szakon. Huszonhárom éves koromig, a diploma megszerzéséig csak közönségként foglalkoztam a zene más területeivel. A családom által a cigányzenével és a népzennel volt kapcsolat. Elkísértem édesapámat az étterembe, ahol muzsikáltak. A nóták és csárdások teljesen természetesen voltak, akaratlanul is ismertem és tudtam őket. Nem azért, mert érdekelték, hanem azért, mert körülvettek és beburkoltak, akár akartam, akár nem. A család másik felében voltak klasszikus zenészek, akik szimfonikus zenekarban játszottak. Nem rajzolóknak most teljes zenei családfát. A nagybátyám volt Ökrös Oszkár, de jazz-zenészek is akadtak a családban. Már gyerekként megtapasztalhattam, hogy a zenéhez való hozzáállás nem csak egyféle lehet. Ha buli volt otthon, a szüleimnél, akkor ott mindenféle zene szólt, s a beszélgetések és viták is a zene körül forogtak. A cigányzenészek mindig elmesélték a legfrissebb történeteket, s persze mindenki panaszkodott. Mai napig is panaszkodnak, s

most úgy tűnik, hogy akkoriban sokkal jobban ment a soruk.

– *Fontos, hogy klasszikus zenén edződtek?*

– A gyerekkortól megtapasztalt színes és tarka világgal együtt is úgy gondolom, hogy a klasszikus zene mindennek az alapja. A technikát, a kultúrát, a játékmódot, a hangszerkezelést – és nem csak a cimbalomról beszélek! – a klasszikus zene által kapja meg az ember. S ha ennek birtokában van, akkor sokfelé vezetnek tovább az utak, ez már döntés és habitus kérdése.

Engem életem első felében annyira lefoglalt a klasszikus zene – mai napig is annyira szeretem –, hogy nem volt időm másra. Külön élet kellett volna ahhoz, hogy a napi nyolc óra klasszikus zenei gyakorlás mellett még nyolc órában gyakoroljak mást. Képtelenség volt. Közben persze hallgattam jazzt, meg népzénet, megismertem a magyar és a balkáni népzene csodáit, de aktívan nem foglalkoztam ezekkel. Ráadásul tizenkét évesen elkezdtem zongorázni, mert az „kötelező lesz a konziban, s nehogy úgy menjek oda, hogy nem tudok semmit”. A zongoránál a kezdetektől a jazz érdekelt. Ennek a hangszernek azt köszönhetem, hogy az ujjaimat is tudom használni, s nem csak a két kezemet. Nekem nagy öröm volt a zongora felfedezése is, új világokat nyitott meg, érdekelt a könnyűzene, a tánczene a popzene, Beatles, Elvis Presley... Zenei mindenevővé tett a zongorázás. Tizennégy évesen szögecses dzsekiben jártam. Én vagyok az élő példa – és ezzel nem akarom minősíteni magamat –, hogy a műfaji behatárolásokon túl lehet lépni. Hajtott az éhség, mindenféle zenét befogadtam, s nem érdekelt, hogy ezt most miféle zenészek játsszák.

– *A diplomáig komolyzenével foglalkoztál...*

– A diploma után elég nagy mellénnyel vághattam neki a világnak. A Fesztiválzenekarral csináltam lemezt, a chicagói szimfonikus zenekarral játszhattam. Azt nem merném mondani, hogy megérdemelt volt a kezdeti siker, de innen nézve biztos, hogy túl korán jött. Azt gondoltam, „most meghódítom a világot!”. De nem úgy mentek a dolgok, mint ahogy azt nagy mellénnyel megálmodtam. Megszületett a gyermekem, s jöttek a hétköznapi problémák. Olyan is volt, hogy elmentem vendéglátózni. Az is egy jó tapasztalat volt, s onnan el lehetett kezdeni újra építkezni.

– *Hogyan lehet kitörni egy ilyen lefelé hajló ágból?*

– Az első zenekarom az Eclectic Gipsy Band volt, s már ebben is az történt, ami a mai napig is jellemző. Akkoriban megfogott a balkáni népzene, s úgy gondoltam, járható utat mutat. Nem kezdtem el másolni, hanem a szerzett inspirációkból saját kompozí-

BMC Nemzetközi Cimbalomverseny – 2019

Klasszikus-kortárs kategória

1. díj: Mykhaylo Zakhariya; 2. díj: Gódor Erzsébet; 3. díj: Nicholas Tolle

Nyitott kategória

1. díj: Szabó Dániel; 2. díj: Ürmös Sándor; 3. díj: Rodrigo Nolasco Contreras Vásquez

ciókat írtam: a hangszereléssel, a ritmusokkal, a dallamokkal bíbelődtem. Volt egy közege, amelyiknek ez tetszett. A zenészkollektívák nyilván érezték, hogy én még az ismerkedés fázisában vagyok, de láttak bennem fantáziát, elhívtak játszani. Akkoriban hívtak először Borbély Misi, aztán Dresch Misi. Két-három év alatt benne voltam öt-hat működő zenekarban. Miközben a legjobb helyeken léptünk fel, elképesztően sokat tanultam tőlük.

Mai napig is céloim, hogy olyan zenészekkel dolgozzam, akiktől tanulhatok. Belőlem nem múlt el az éhség, ma is hajt a tanulási vágy. Ha nem ilyen zenészek vannak körülöttem, akkor az lehetne nagyon kényelmes, de azt érzem, hogy csúszok lefelé. S tudom, hogy váltani és változtatni kell, mert valami így nincs rendben.

– *Tudatosan hozol döntést a váltásról?*

– Nem azért tudok időről-időre jókor váltani, mert olyan okos fiú vagyok, hanem azért, mert a zsigereimben érzem, hogy ki kell találni valami mást, vagy találni kell – nem is biztos, hogy tudatosan – olyan embereket, akiktől új impulzusokat kaphatok.

– *A cimbalom egy különleges, lokálisnak tekinthető hangszer...*

– Ez a fajta cimbalom – eredeténél fogva – természetesen lokális. A prágai születésű Schunda Vencel József a XIX. század második felében kezdett foglalkozni a hangszer fejlesztésével, az 1872-es Kecskeméti Ipari Kiállításon mutatta be az általa kifejlesztett hangszer első változatát. Ennek már voltak lábai, és voltak pedáljai is. Az akkor éledőben lévő közhangulatban jól jött egy olyan eszköz, ami a magyar nemzeti romantikát képviselheti. Voltak egyéb ilyen célú hangszeresek is, de a cimbalom volt a legsokoldalúbb. A kecskeméti bemutató után a mester maga is folyamatosan fejlesztette. Aztán Bohák Lajos fejlesztette tovább, például máshová tette a hangréseket. Majd az ő fia, ifjabb Bohák Lajos még tovább dolgozott a cimbalmon, s így adta át tanítványának, Jancsó Istvánnak. Annak a Jancsó Istvánnak, aki az én hangszeremet is készítette. Ma már Jancsó tanítványai, Kovács Balázs és Nagy Ákos azok, akik nagyszerű hangszereket készítenek. Amúgy a környező országokban is használják a cimbalmot. Romániában, Szlovákiában is felbukkan a helyi népzeneben. De nem csak felbukkan, hanem integrálódott azokban a kultúrákban is, a népzeneben ugyanúgy, mint a klasszikus zené-

ben. Kisinyovban, a zeneművészeti főiskolán például tanítják a cimbalmozást. A mai magyar határokon túl, egész Középkelet-Európában elterjedt a hangszer. De ma már játszanak ilyen cimbalmon Japánban, az Amerikai Egyesült Államokban, Kínában... Ez a folyamat egyre csak erősödik, ahogy a zeneszerzők egyre komolyabban veszik a hangszeret, s hívják azokat a zenészeket, akik meg tudják szelidíteni.

– *Szóval, nem csak magyar zeneszerzők írnak cimbalomra?*

– Nem, sőt... Világszerte születnek új és újabb művek már Sztravinszkij óta. Ő volt az első. Rác Aladárt hallotta Svájcban, amikor vacsorázni ment. Sztravinszkij tényleg el volt bűvölve ettől a hangszertől, el is kezdett cimbalmozni, sőt Rác Aladárral együtt fonták a húrokat. Először egy zongoradarab-átíratot készített, de később több darabot is írt direkt cimbalomra. A *Ragtime* című műve kis zenekarra és cimbalomra íródott. Ez az első olyan darab, amelyben a zeneszerző megérezte a cimbalom és a jazz közötti kapcsolatot. A cimbalom világkarrierje alig száz éve kezdődött.

– *...és nyilván cimbalmosnak lenni nem rossz a mai világban.*

– Mi mindig panaszkodunk, hiszen lehetne ennél jobb a helyzet. De azt hiszem, jó az, ha nem elégszünk meg a helyünkkel. Nekünk – sok-sok cimbalmosnak – még mindig az a célunk, hogy ezt a hangszert minél több embernek megmutassuk. Ez a hangszer megérdemli! Eleinte kinevettek, amikor azt mondtam, hogy „a cimbalom a XXI. század hangszere”.

– *Mire gondoltál?*

– Nem azért a XXI. századé, mert én nagyon szeretem, hanem azért mert ez a hangszer még nem lett teljesen felfedezve, tele van fel nem tárt lehetőségekkel. Minden egyéb hangszernek elkészült már az elektronikus verziója – nem, mintha ez önmagában fontos lenne, de egy olyan szintlépés, ami esetünkben még nem történt meg.

Azt tapasztalom, hogy bármilyen vadidegen közegben kimered a zeneértők szeme, s ámulnak, hogy ilyesmit még nem is hallottak. Sok amerikai muzsikussal zenélek: Charles Lloyd, Chris Potter... Amerika a jazz őshazája, s ők mint amerikaiak tudják és akarják integrálni ezt a hangszert. Lehetne, hogy csak azért, mert egy különleges egzotikus színezetet ad, de amikor velük játszom, akkor nem ezt érzem, hanem azt,

Cimbiozis 5tet: Orbán György - nagybőgő, Baló István - dob, Lukács Miklós - cimbalom, Klenyán Csaba - klarinét, Jankó Attila - fagott (fotó: Bordás Róbert)

hogy egyenrangú partnerük lehetek a hangszeremmel.

– Ennek a folyamatnak az egyik állomása volt a BMC-ben megrendezett cimbalomverseny?

– A verseny célja az volt, hogy egy kicsit felkavarjuk az állóvizet. Nem csodát vártam, csak valami előremozdulást. A fiatalokat és az idősebbeket is szerettem volna megszólítani, és azt hiszem, ez sikerült.

– A díjakon innen és túl – mire jó egy ilyen verseny?

– Arra hív, hogy gyakorolj, tehát foglalkoz komolyan a hangszereddel. Mutasd meg magad! A zenész kipróbálhatja, hogy nyomás alatt mire képes. Ez is egy felismerés lehet úgy, hogy közben a muzsikusk jövőjéhez is hozzátehet valamit. Ezek a szempontok mind teljesültek. Nagyjából annyian jelentkeztek, ahány versenyzőre számítottunk. Nagyszerű cimbalmosok jöttek a világ minden részéről, voltak amerikaiak, volt egy chilei fiú, jöttek Moldáviából, Csehországból, Szlovákiából... A verseny mellett minden este volt zenei program. Én játszottam a saját triómmal, és a kvintettemmel, Balogh Kálmánék játszottak a Gipsy Cimbalom Band-del, a harmadik napon cigányzenész-est volt három kitűnő cimbalmossal, a végén pedig egy klasszikus zenei est. Minden este telt ház volt. Mondja még valaki, hogy nincs érdeklődés! Hála és köszönet jár Gőz Lászlónak és a BMC összes munkatársának, hogy ilyen profizmussal álltak mögöttünk, és megmutatták, hogy nekik is fontos egy ilyen esemény. Azt gondolom, hogy aki első lett, az maximálisan megérdemelte, s ennél a döntésnél nem volt vi-

ta. Nekünk az volt a célunk, hogy olyan versenyt indítsunk útjára, aminek nemzetközi súlya van.

– Úgy veszem ki, hogy lesz folytatás.

– Háromévente fogjuk megrendezni ezt a versenyt, mert ennyi idő kell ahhoz, hogy feltűnjön egy új generáció. S talán a következőre már a hazai helyzet is alakul. Bár értem az okait, de az egy kicsit fáj, hogy kevés magyar induló volt. Pedig sok kitűnő magyar cimbalmos van. Klasszikus kategóriában egyetlen magyar versenyző akadt, Gódor Erzsébet cimbalomművész, aki második helyezett lett.

– Az eddig elmondottak tükrében téged majd nem felesleges megkérdezni erről, de talán mégsem. A magyar népzenei életben hol kicsúcsosodik, hol elhalkul, de mindig jelen van a polémia és az ellentét az autentikus vonal szószólói és a világszenét vagy feldolgozást játszóak között. Szerinted ez valódi probléma?

– Minden műfajban van „rendőrség”: mi ezt „jazz-rendőrségnek” hívjuk, de nyilván van „folk-rendőrség” is. Szerintem ennek valamilyen formája a világ minden táján megjelenik. Azt gondolom, ha valaki hittel és szuggesztív erővel csinálja azt, ami belülről fakad, és nem az a célja, hogy műfajának popstárjaként pénzhegyeket seperjen be, hanem tényleg a lelkéből zenél, akkor én hiszek neki és tisztelem. Lehet autentikus vagy feldolgozás vagy világszene, ha jól hat rám, akkor elfogadom. Onnantól és akkor van kétségem, amikor sokkal több a mellézőre meg a csillogás, mint maga a produkció. És ez kívül esik azon, hogy az adott előadó mennyire sikeres. Sok olyan zenészt ismerem, akik nem annyira sikeresek, viszont

nekem olyasmit mutatnak, ami fantasztikus és csodálatos. Meg persze ott vannak azok, akiknek a produktuma távol áll tőlem. Nem akarom minősíteni őket. Hogy jönnek én ahhoz? De azért megvan a véleményem. Nem bántom őket, de elengedem magam mellett. Én nem akarok megmondóember lenni, s szerintem a muzsika nem is olyan, aminek szüksége lenne arra, hogy bárki megvédje. A zene a legintegráltabb dolog a világon, különböző személyiségek és kultúrák egymásra hatásából születnek az igazán nagy csodák. A zenénél liberálisabb műfaj nincs.

– Te elég nagy fordulatszámon pörögsz. Ha számvetésre kérlek, mi az, ami igazán fontos számodra mindebből?

– Tanítok, idestova tizenkilenc éve. Azt gondolom, hogy fontos a következő generációval foglalkozni. Nem is csak cimbalmozást, szolfézst és összhangzattant is tanítok a Rajkó-Talentum Zene- és Táncművészeti Iskolában. Majdnem az összes növendék megfordul a kezem alatt, s ha látom a tehetséget, próbálok személyesen is hozzáállni. Persze, mindenkihez másfajta út vezet, kell a sokévi tapasztalat, hogy ezt meg tudjam tenni.

Nagyon sokat játszom itthon és külföldön, emellett komponálok is, zenekarokat vezetek... De legyen akár mennyire sok a feladat, én így vagyok boldog. Ennél szerencsésebb helyzet nem nagyon akad.

– Mindezek mellett marad lehetőséged arra, hogy – esetleg túl a munkán – más művészeti ágak felé nyitott maradj?

– Hogyne! Sőt, muszáj! Nem műfajfüggetlen, az, hogy egymásból táplálkozunk és egymást inspiráljuk. A társművészetekkel való együttlét nagyon fontos. Van például egy Mácsai Pállal közös Örkény-estünk. Ebben játszom Bartókot, Bachot, vannak benne szabad improvizációk. Rengeteg költővel vannak közös ügyeim, a *Lux et umbra* című lemezemre Babiczky Tibort kértem fel, hogy írjon két verset. Táncosokkal is dolgozom együtt, például Horváth Csabával vagy Kovács Gerzsonnal. Fontosak a képzőművészek is, megeskik, hogy egy kép vagy egy installáció az, amitől elájulok.

Van egy trióknk ifjabb Kurtág Györggyel és Gőz Lászlóval. Zenélés közben a hátunk mögé Keresztes Szabolcs vetít olyan képeket, amelyek egy szoftver segítségével ott és akkor születnek meg. A Moholy-Nagy emlékében végigjártuk az ő munkásságának fontos színhelyeit, s ott koncerteztünk. Chicago, New York, Los Angeles legnagyobb múzeumaiban játszottunk, a képzőművészet gócpontjaiban muzsikáltunk. Persze, hogy nagyon fontos a társművészetek szerepe! Egymásból táplálkozunk.

Grozdits Károly

Volt egyszer egy néptáncscsoport...

Az egykori középiskolai néptáncscsoport számtalan módon gazdagította fiatalágunkat, kinyitotta a világot. Olyan élményeket élünk meg a négy év alatt, ami életünk végéig elkísér bennünket, meghatározta egyéniségünket. A népzene, a néptánc, az éneklés szeretete, a csapatszellem, a kitartás, a fegyelem és a színpadi megjelenés adta határozott kiállás mellett még sok dolgot sorolhatnánk.

Akor előrehaladtával egyre fontosabbá válnak a régi kapcsolatok, barátságok. Ezért történt, hogy különösebb évforduló vagy jubileum nélkül, „csak úgy”, az egymás iránti kíváncsiságból találkoztak a hajdani Kőszegi Együttes tagjai a 2019 évi Kőszegi Szüreti Fesztivál vasárnapján, szeptember 29-én.

A Vár Művelődési Központ égisze alatt, Hortobágyi Éva néni által vezetett néptáncscsoport 1978-85 közötti csapata jött össze egy délutánra. Mivel a Hortobágyi házaspárt és mindig mosolygós zongora kísérlőnk, Hauer Tamást már csak temetőben tudtuk meglátogatni, első utunk hozzájuk vezetett. Némi anekdotázással kísérvé elhelyeztük a köszönet virágait. És ezzel minden komolyságnak vége is lett! Az örömkönyvek, az önfelelt kacagás, a gurgulázó nevetés kísérvé egész napunkat.

Két kőszegi középiskola, a Jurisics Miklós Gimnázium és a Háman Kató Mezőgazdasági Szakközépiskola tanulóiból és néhány korábbi, visszajáró táncosból állt az együttes. A tanévek elején újan belépő elsősök természetesen nagy tisztelettel és szeretettel néztek fel a nagyokra, akik év végén már be is fejezték kőszegi tanulmányukat, többnyire elkerültek a városból, velük mindennemű kapcsolatot meg is szakadt. Így történt, hogy most kezdtünk keresni akár harmincnégy éve nem látott tagokat is.

A csaknem három hónapos előkészítés során előkerült fotók segítségével kezdődött a kutatás. Hatvanhárom – többnyire semmilyen kapcsolatot nem tartó – hajdani táncos nevét sikerült összegyűjtenünk. Hosszas nyomozás és a közösségi média segítségével –

két fiú kivételével – mindenkivel felvettük a kapcsolatot. Először szombatra terveztük a találkozót, azonban felmerült az igény, hogy a Kőszegtől távol élők, szeretnék megnézni a mai néptáncosok fellépését. Ez volt az oka, hogy vasárnapra került az esemény. A változás miatt sajnos többen nem tudtak eljönni, de az internet segítségével ők is követni tudták az eseményeket.

A Hajnalcsillag Néptáncgyűttes harmincéves jubileumát ünnepli. Mivel a csoport vezetői és koreográfusa is csoportunk tagjai voltak, szívünkhöz nagyon közel állnak a mai kőszegi táncosok.

A délre tervezett találkozás nagy vígasságot hozott, mivel sokan találgattak egyik-másik érkezőről, hogy ki is lehet. A képekről jól ismert fiatalos alakok mára „néhány kilóval” többet nyomnak, az arcok kikerekedtek, a hajkoronák kissé megritkultak..., akkor észre sem vettük, hogy milyen világító kék szeme van a mára már haj nélküli srácnak.

Huszonhat táncos gyűlt össze és – nagy örömünkre – Hortobágyi Ferencné, Éva néni szakmai segítője, Gedi (Horváth János, az Ungaresca hajdani szakmai vezetője) és két egykori zenekari tag, Ágotha Zoltán és Moldvai Tibor (Pufi) is velünk volt.

Minden évben sok fellépésünk volt, nem csak a városi rendezvényeken, a megyei programokon és az országos minősítő versenyeken. Megadatott, hogy már a rendszerváltás előtt is többször jártunk Nyugaton. Ausztria, Franciaország...

A ma már mindenkinek természetes nyitott határok akkor még ismeretlenek voltak. Ausztriába viszonylag gyakran „átugrottunk”,

hiszen Kőszeg határváros. A határátlépés és a vámvizsgálat alatt gyomrunkban dobogott a szívünk. Úgy is, hogy nem hoztunk semmi vámköteles árut, csak néhány csokoládét, dezodort, egy-egy sportcipőt esetleg kisebb magnós rádiót. Ausztriában legtöbbször családoknál voltunk elszállásolva, mindenhol nagy szeretettel fogadtak minket. Kicsit beleláthattunk, hogyan is élnek a családok a vasfüggöny túloldalán.

Az viszont szinte hihetetlen volt, ahogy 1983 szeptemberében kissé lestrapált buszunkkal „végigsuhantunk” Európán, egészen Franciaországig. Tíznapos turné a Loire mentén! Hazafelé benéztünk Párizsba is. Igaz, hogy csak az Eiffel-torony lábánál állt meg a busz egészen rövid időre, de remek fotók készültek, ami ma is jól mutat az albumokban.

Ma már Jugoszlávia is történelem. Ljubljánában a népek esküvőjén tanúi voltunk, hogy három magyar és sok más országból érkezett ifjú pár házasságot kötött, a Radgonai Vásáron szórakoztattuk táncunkkal a nagyérdemű látogatókat.

Sok-sok úti élmény, rengeteg fotó, elfeledett sztorik. Az előkészületek során a mai technikának köszönhetően – nagy meglepődéseket okozva – már számtalan fotót megosztottunk egymással. Sőt, a Kőszeg életét több mint hatvan éve dokumentáló fotós, *Németh Iván* archívumából is sok képet kaptunk. (Közülük egy-egy 1976-ból és 1984-ből valót itt is közzéteszünk.)

Nagy élmény volt most közösen nézegetni ezeket, közben újabb emlékek, élmények buktak a felszínre. Érdekes, hogy szinte mindenkinek más volt a fontos, mindenkinek más-más jut egy-egy képről eszébe.

Délután beugrottunk egykori próbáink helyszínére, a vár lovagtermébe. Az elmúlt években a Jurisics Várat felújították, korszerűsítették, sok minden megváltozott három évtized alatt, de összességében a hangulat – ami a lelkünkben emlékként él – ugyanaz ma-

radt. Az akkor még deszkázott színpadot hetente kétszer koptattuk, és hely hiányában gyakran a folyosón is gyakoroltunk. Sok-sok év után most újra felfuthattunk a színpadra (ötven feletti korosztályról beszélünk!). Még a villanykapcsolót sem találtuk meg, de már gurgulázott a szívből jövő kacagás. Elcsukló hangok, botladozó lépések, és egyszer csak, minden előzetes egyeztetés nélkül felcsendültek a régi dallamok, és egyre bátrabbak lettek a tánclépések. A leány táncok könnyebben mentek, mint a fiúk csapásolásai, bár az ő mutatványuk volt az, amitől minden tekintet elhomályosult...

Peregtek a percek, rohant az idő... Sietnünk kellett, hogy meg tudjuk nézni a Hajnalcsillag fellépését. Útközben viccesen elhangzott, hogy mi leszünk az „Esthajnalcsillag”, akik fellépnek jövőre a fiatalok műsorának szünetében – ez őszintén tükrözi azt a lelkesedést, ami végig ott csillogott a szemekben. Szívet melengető volt az „öregek” számára a fiatalok lendületét látni.

Kis időre mi is újra fiatalok lettünk. Fiatalok és gondtalanok, lelkesek és vidámak. Csak utólag látjuk, milyen nagyszerű is volt ez az időszak. Barátságok, ifjúkori szerelmek, érzések, érzelmek, a felnőtté válás felé vezető út megtapasztalása.

Ki gondolta volna akkor, hogy a szigorú testnevelő tanár és táncpedagógus, Éva néni elkötelezett munkája gyümölcsként a néptáncal később is sokan kapcsolatban maradnak. Voltak, akik még évekig visszajártak a csoportba, mert a városban éltek továbbra is, néhányan évekkel később csatlakoztak a 2010 táján létrejött senior csoporthoz. Vannak, akiknek gyermekei is néptáncosok, és lettek közülünk profi táncosok is. A Kőszeg Együttes akkori csapatából tíz, táncal is foglalkozó pedagógus került ki!

Közös múltunk a Kőszeg Együttes, közös jelenünk a vidám, nevetésben és emlékekben gazdag találkozás, a jövőnk pedig magában hordozza az újabb lehetőségeket. Megújuló barátságok, a mindennapokat megszipító közös öröm, a csapathoz tartozás... Reményeink szerint lesz folytatása ennek a csodás napnak.

Grozdits Virág

Hontalanság

Kerékfy Márton: Népzene és nosztalgia Ligeti György művészetében

Rózsavölgyi és Társa, 2018, 250 oldal, 3490 Ft

A „Ligeti György válogatott írásai” című kötet 2010-es megjelentetése óta világos, hogy Kerékfy Márton nemzetközi szinten is az egyik legkiválóbb szaktekintélye nagy zeneszerzőnk életművének. Új könyve messzemenően igazolja ezt: lenyűgöző filológiai aprómunka (Ligeti kéziratok hagyatékának szinte teljes körű áttekintése), tágas szellemi ámbitusú értelmezési tartomány, ragyogó mikroelemzések. És bár egyértelműen szaktudományos munka, a művelt nagyközönség számára is befogadható – ugyan mi kell több? Tudományos értelemben nyilván semmi. De Kerékfy tudósi-emberi szerencséjére még egy, sajna kissé aktuális elem járul ahhoz, hogy könyve túllépjen a pusztán muzikológia szakterületén. Ám ez örök magyar motívum. Magyarán most is ez a kérdés: ki a magyar? Mit jelent a nemzeti identitás? És van-e jelentősége a művészetben?

LEBEGŐ IDENTITÁS

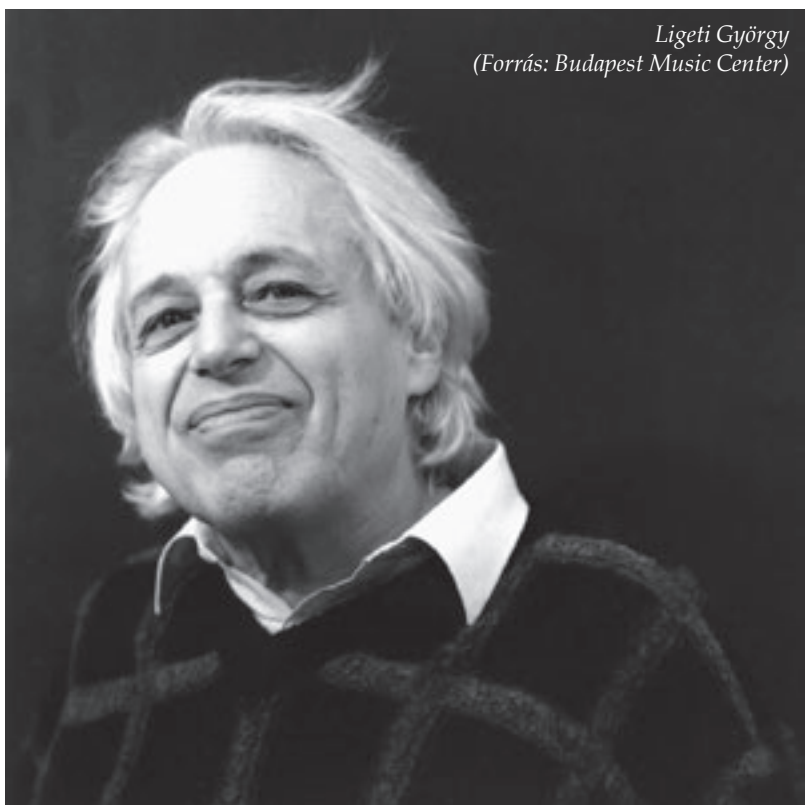
Noha Ligeti György magyar anyanyelvű családban született 1923-ban, nem könnyű kijelenteni róla, hogy magyar zeneszerző. Az akkor éppen Romániához tartozó Dicsőszentmártonban ringott a bölcsője, ám Kolozsváron már román nyelvű gimnáziumba járt, és felsőfokú zenei tanulmányait is az 1940 után ismét Magyarországhoz tartozó városban végezte. Ez a váltás jelentette az első hazasokkot az életében; így beszél erről az Eckhard Roelcke-féle, magyarul 2005-ben kiadott *Beszélgatókönyvben*: „Egyébként akkor, gimnazistaként éltem át életem egyik legnagyobb fordulatát: a hetedik osztályt még Romániában jártam ki, a nyolcadikat már Magyarországon. Teljes átállás egy másik történelmre.”

Onnantól a magyargyűlölő románok mellett a zsidógyűlölő magyarokat is el kellett viselnie. Zenei tanulmányainak 1944-ben a magyar parancsnokságú munkaszolgálat vetett véget. Rémálom, naponta halálos fenyegetésekkel. Mégis jobban járt, mint Kolozsváron rekedt családja: apját Bergen-Belsenben, 17 éves öcsét Mauthausenben gyilkolták meg; közvetlen hozzátartozói közül csak az Auschwitzban orvosként „elhelyezkedett” édesanyja élte túl a vészkorszakot.

A többféle sors által üldözött, több anyanyelvű, sok hazájú élet gyakran teremt cseppfolyós identitást; ez történt vele is. Ligeti egy 1978-as, a *Mein Judentum* című előadásában így jellemzi a helyzetet: „Magyar az anyanyelvem, de nem vagyok tősgyökeres magyar, ugyanis zsidó vagyok. Nem vagyok viszont tagja egyetlen zsidó hitközségnek sem, vagyis asszimilálódott zsidó vagyok. Annyira azonban mégsem vagyok asszimilálódott, mert nem vagyok megkeresztelve. Ma felnőttként Ausztriában és Németországban élek, és régóta osztrák állampolgár vagyok. Igazi osztrák sem vagyok azonban, csupán bevándorló, a némettudásom pedig életem végéig magyar színezetű lesz.” Áttekintve pályafutását, már valamivel egyértelműbben fogalmaz: „Maradtam, aki voltam: félig asszimilált, a valláshoz nem kötődő közép-európai zsidó”. Vagyis amolyan nemzetiség nélküli, szabadon lebegő individuum.

De ideérthetjük a *Beszélgatókönyv* egy metaforáját is. Az eredetileg természettudósak készülő Ligeti elmeséli, kamaszkorában menyire lenyűgözték a kémia bizonyos jelenségei. Elsőként a kétkarú magnéziumatomról beszél, de aztán átcsap a polifóniába: „Van nekünk vibráló vegyértékek is. Ez azt jelenti, hogy az egyes elektronok már nem egyetlen atomhoz tartoznak, hanem egyszerre több atom részei. Tehát nem egészen statikus, hanem dinamikus statika.”

Éz akár a Ligeti-féle mikropolifónia leírása is lehetne. Vagyis a korai korszakában az általa kifejlesztett „álló zene” metaforája: minden folyamatosan mozog, megszólal egyszerre mind a tizenkét félhang, de olyan sebességgel és oly sok részre osztott sokszólamúsá-

Ligeti György
(Forrás: Budapest Music Center)

gal, hogy az a mozdulatlanság képzetét kelti a hallgatóban. És miért ne tágíthatnánk ki és értelmezhetnénk ezt úgy, hogy ez nem más, mint a dinamikus, mondhatni, polifon hontalanság ábrázolása?!

A felfogás közel áll Kertész Imre önképéhez, aki egyébként idős korában Ligeti barátja lett. A Nobel-díjas magyar szerző többször is kijelentette: „A magyar irodalomhoz nem tartozom, és soha nem is tartozhatom oda. Én valójában ahhoz a Kelet-Európában létrejött zsidó irodalomhoz tartozom, amely a Monarchiában, majd az utódállamokban főként németül, de sohasem a nemzeti környezet nyelvén íródott, és sohasem volt része a nemzeti irodalomnak.”

Ámde világos, hogy az író és a zeneszerző másként kötött vagy szabad e téren. Az író a nyelv rabja, és akkor is az anyanyelvű irodalma része, ha ki akar menekülni ebből. Elég nyilvánvaló, hogy más, ha azt mondjuk: *Sorstalanság*, vagy azt: *Roman eines Schicksallosen*. Még akkor is, ha a sorstalanság fogalma némi német kontextust is tartalmaz – feltehetően szándéktalanul. Hölderlin egyik legismeretesebb versében olvasható: „Schicksallos, wie der schlafende / Säugling, atmen die Himmlischen” (Tandori fordításában: „Sorstalan, így, alvó csecsemőként / lélegeznek az égiek.”).

És bár kétségtelenül léteznek nemzeti zenei idiómák, nem is beszélve a népzeneiről, de a *tritonus* mind Bécsben, mind Dicsőszentmártonban bővített kvartot jelent; és ami fontosabb: *annak is hangzik*, azaz a befogadók számára is azonos. A zeneszerző megte-

heti, hogy műveiben ne rendelkezzen nemzeti identitással, ám az író aligha.

*

KITALÁLT ZENEI ANYANYELVEK

Ugyanakkor a zeneszerzőnek is van anyanyelve, bár ez olyan, hogy nemzetközivé válhat, pusztán azért is, mert a zene univerzális természetéből adódóan már eleve az volt. Ligeti zenei anyanyelvét mindenekelőtt Bartók művészete jelentette, ám ez szervesen kapcsolódott a magyar folklórhoz, és más népzenei stílusokhoz is; köztudott, hogy Bartók a szlovák, román, bolgár népzenet is gyűjtötte, s később kutatásait kiterjesztette az arab és a török muzsikára is. Vagyis már a lokálisnak tűnő Bartók is nemzetközi, az univerzalizációra némi igényt tartó zenei anyanyelvet dolgozott ki – mindenekelőtt önmaga számára. Vagyis afféle szerzett, megcsinált anyanyelv volt ez, kicsit olyan, mint a „kitalált folklór”; ez Kerékfy könyvében is fontos kategória. A zenei köznyelv (e Szabolcsi Bence-féle fogalom) megszűnése után nem kínálkozott már evidenciaként a wagneri totális kromatika a kor zeneszerzőinek; itt már csak epigonok lehettek, és lettek is bőséggel. Ligeti szerint két út kínál (látszólagos) kigázolást. Az egyik Debussy lebegő tonalitása, a másik a kromatika szélsőséges túlhajtása, vagyis a Schönberg által kitalált dodekafónia, amelyben Ligeti szerint minden hang vezetőhang lesz – azaz drákói módon *nem* oldódik meg a szabadság zenei problémája. De: „Debussy és Schönberg között azonban hatalmas fennsík terül el, és ezen élt Bartók.”

Ezen próbált élni Ligeti is, de amikor kifejlesztette a maga eljárásait, egy idő után rájött, hogy voltaképpen tévutakon jár. Közismert interjújában kijelentette, ha majd meghalok, és mindenáron el akartok nevezni rólam valamit, akkor legyen ez a neve: *Ligeti György tévút*.

Szellemes, szürrealista túlzás, de Ligeti számára mégis kínzó kételty. Ráadásul egy idő után úgy vélte, hogy „ronda” zenét írt, és feltette a kérdést: „Mi lesz velünk tonalitás nélkül?” Vagyis úgy érezte, nem él a fennsíkon, hanem egyre inkább csak vegetál.

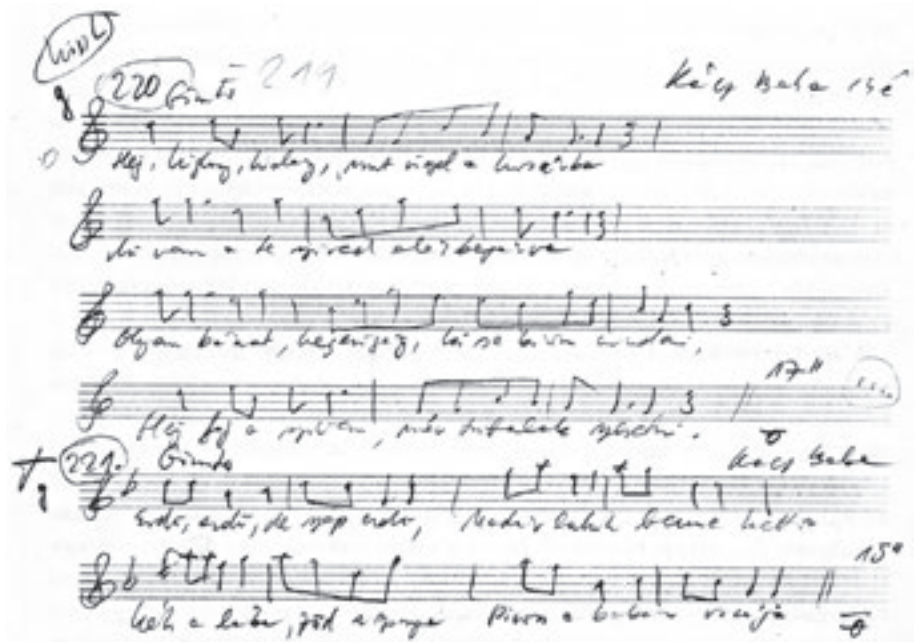
*

KIÚT A TÉVUTAKBÓL

Egy 1990-ben, Szitha Tündének adott interjújában ezt mondta a kérdésre, létezik-e még ma is nemzeti zeneszerzői gondolkodás: „Én teljesen nacionalizmusellenes vagyok, sőt: minden »izmus« ellen vagyok, mégis azt mondom, hogy az anyanyelvnek és annak a kultúrának, amit az ember gyerekkorában kap, döntő befolyása van. Egész további életünk ahhoz a kultúrához tartozik akkor is, ha az ember felnőtt korában egy másik országba kerül.”

Innen indul az út hazafelé. És ez természetesen stílusváltással jár. A *Beszélgatókönyvben* ezt így fogalmazza meg: „A kiutat csak a népzeneben lehet megtalálni; ezt tettem én. De én nem akarok folklórt! A komolyzenében hazugság a népzene. Bartóknál ez másképpen volt. A magyar parasztszene felfedezése vagy újrafelfedezése a német zene egyeduralma elleni lázadást jelentette. Amellett Bartók antinacionalista volt! Dolgozzak ezek után Bartók stílusában? Nem, ennek vége van!”

Ahogy Petri György mondta József Attiláról, ez a hagyomány, jelen esetünkben a bartóki, *közvetlenül* nem folytatható. De különféle

3.2. FAKSZIMILE és részlet a kötet 66. oldaláról: „1953-ban, ígéretéhez híven, Ligeti valóban feldolgozott inaktelki népdalokat: három dallamot kétszólamú vegyes karra (Inaktelki nóták), hatot pedig három női hangra és népi zenekarra (Hat inaktelki népdal). A feldolgozandó népdalok kiválogatását Ligeti természetesen a Kolozsvárról visszakapott lejegyzőfüzetekben kezdte, ahol számos lejegyzést megjelölt: egyeseket piros ceruzás ponttal vagy körrel, másokat két + jellel, vagy »Kiss L.« kék tintával írott nevével (lásd a 3.2 fakszimilét). A népzeneutatóra történő utalás azt bizonyítja, hogy az »Inaktelki nóták«-at Ligeti minden bizonnyal a Kiss Lajos szerkesztette »Kétszólamú kórusgyűjtemény« számára, feltehetően a Zeneműkiadó felkérésére komponálta, s nyilván azokat a népdalokat jelölte meg így, amelyeket e ciklus keretében való feldolgozásra alkalmasnak talált.”

rejtett és ravasz, közvetett megoldásokkal mégis járható. Sőt, mint kiderült, megújítható.

A hatvanadik születésnapján Ligeti kicsit kétségbeesetten szólt: „A jelenlegi helyzetemet – nézetem szerint – nem annyira az ehhez a magyar, bartóki zeneszerzői stílushoz való visszatérés jellemzi, mint inkább egy általánosabb és átfogóbb valami: a nosztalgia, a honvágy érzése, amely bizonyára összefügg az öregedéssel is. Mármost számomra a haza igen összetett dolog, mivelhogy Erdélyből származom, és magyar nyelvű, illetve részben német nyelvű környezetben nevelkedtem. Erdély azonban születésemkor már Romániához tartozott, így románul is megtanultam, bár csak később, a gimnáziumban. Hol van hát a hazám?”

Eljött a fordulat ideje. Kerékfy Márton döbbenetes elemző erővel és filológiai alaposággal tárja föl a bartókos és népzenei motívumokat a „kései” Ligeti művészetében. A kötet egyik csúcspontja az összegző nagy mű, az 1992-ben bemutatott *Hegedűverseny* aprólékos elemzése. Ám egy mozzanat feltáratlan maradt. Mégpedig az, hogy a versenymű csodálatos 2. tételének fő témája szinte teljesen azonos Bartók 3. zongoraversenyének nyitó ütemeivel (amely egyébként valamikor a Bartók rádió szünetjele is volt). Ugyanez a nagytercnyi ámbitusú, önmagába forduló, harapó *re-do-mi-re* fordulat szólal meg Ligetinél is, csak más, siratószerű ritmizálásban. Talán maga Ligeti sem volt tudatában, hogy itt Bartókot idézi.

„Hol van hát a hazám?” – szakadt ki Ligetiből. Hát itt, a megtalált hagyományban, a többféle értelemben vett, kitalált és adott, kreált és önkényesen alakított, de mindig hazaváró és a maga dolgát mindig pontosan tudó anyanyelvben. Ezt a hazatalálást mutatja be Kerékfy Márton rendkívüli jelentőségű monográfiája. A magyar szellem jelenlegi állapotában valódi gyógyír szerfőlött indokolt kétségbeesésünkre.

Csont András
(Magyar Narancs 2019/20.)

CSEH TAMÁS SZOBOR HELYETT

Legendás gitárja már
néma, és halott
ujjaival az égből tört le
egy darabot.
Sírni és nevetni csak
mértékkel tudott
Cigarettafüstben
kavargó, szép szóáradat:
dalai.
Átkísért egy elfojtott, nagyon
kallódó, szürke korszakon,
Melyet el nem felejthetünk,
amely csak egy volt,
és elveszett velünk.
S mint a jobbik rész,
levált mirőlünk, mikor
a telt pohárt emelő
utolsó, kócos indiánt
Megölelte.

ŐSZI SANZON MA

Szörccsuhában rettegsz a zsvajgó parton,
mikor én meztelenül kereslek.
Az ösztön vétója ez az alkony,
rosszul fogadtam ezúttal;
De tartom.
Mert eljön az ősz, ha lehajtják
szomorú néger arcaik némán
a napraforgótáblák.
Ha tornyok sapkáján a kereszt
is álomba kornyad...
S rikácsolnak a csillagok hintáján
mindenféle holdak;
Hisz kutyáitok már nem kenyér,
de simogatás után loholnak.

Bábel és erőszak torz viharában
az áldott Ábel is fegyvert ragad.
S Noé bárkáját vitorlátlan
magányban bús tenger töri.
Érted: ha nem békül, – ilyen az ember.
S ha megtenné, akkor is – ilyen marad.

Ősz húrja elszakadt megint. Széttép a szél e tájon
iskolát, templomokat.
Fordulj magadba: csöndre int.

PRÁGA NET

(B. H. emlékezete)

Tavalyi sörök illatából
kifogva ébred az idei nyár.
Régvolt hívások, érkezések,
hajdan szétkiáltott,
s azóta bolyongó szók:
beomlott kútjai a szerelemnek,
diákhitek égő rózsafái...
miközben éled az élet a hűség kövein,
már szólnak harangok, kürtök, s zengnek
a tegnapi barna gondokái.

Mikor a hattyú hozzám lépett, éppen
egy asszony elhagyott,
s egy öreg barát a Tigris sörözőből,
kitárt egy piszkos, pici ablakot.
Amíg a hattyú pillantását megértem,
huszonöt év is eltelik
(akár egy kurta gondolat),
Amíg elér e nedves, hálás kis titok,
a vén elrepült, szentté avatták...
S tövises, sűrű állványbörtönükből
előléptek a karcsú katedrálisok.

Az ifjúság naponta visszacsörtet
megívni sorsát,
lába alatt új pénz, új indulat hever.
Amíg ülünk, márvánnyá
nemesül a szánkban a sörhab,
s szétfújja unt gesztusainkat
a Hradzsín kacsint le rájuk,
Miközben ránk
aranyló halált lehel.

AJÁNLÁS

Házakat érte jó uram, ne járj!
Már nincs oly pince, padlás, albérlet,
sem semmilyen kihült lakás,
Amelyben megtalálod.

PILINSZKY TÁNCA

Göröngysimító kéz,
föld puffanása, szégyen,
Csillag- és kereszt töredék,
az éhező
ágas-bogas ujjai
talált étken

Cicomátlan angyal,
ítéletek helyett is pontosan
határozó,
ahogy a jövőnkbe lépsz
repedt dobozban hordozva
fényűző imáid,
Tejút-törekénységű árva:
Köszöntünk.

Tetteinkből formátlan hős-jelek
nélkül is jelent
formáló eldobott rokon:
mint akit ártatlan
csillag csípett meg
(tehát mennie kell már),

ameddig engedsz a
csatornapartokon,
Európában
Isten jobbjá felé,

Elkísérnénk.

SZENTENDREI SZONETT

Örömráncok összekent arcodon,
a szigorú isten átfogja a vállad
A tornyok alján bújkáló vadállat,
kamaszkorunk is megszelídült már

Elhagytam pléh-holdat, iskolákat
sírkövet, melyről letörött a napfény,
A rejtelmes kapuk, az elfelejtett kertek,
tetősíkok, miket Vajda Lajos fejt meg,

Koromeső és féktelen tavasz a
czóbeli vásznon, egy gyönyörű mell
a múltból, egy evezőcsapás a Dunából,

A kedves kéz, kit elleptek ódon árnyak,
lehuny madonna-szem, a rám köszöntő szerelem,
Ó istenem, már örökre magukba zártak.

KARÁCSONYI LÁTOGATÓK

Három király, messi Pártus földről,
megittasulva Jámbor fényű
csillagot követ.

Mert hírt kaptak ott, ahol távol élnek,
hogy kis hercegük, akit úgy vártak:
Megszületett.

S megérkeznek a bárányos magányba,
szamaruk szemében kialudt a lámpa,
de e vad éjben valahol már
vár rájuk a kised
jászolában.

Énekelve, köszöntik Máriát, ládájukból
tömjén, s mirha kerül – s falat a tálba.
Míg mögöttük lapul kinn, mindenre készen
emberfarkasok lefojtott
ordítása.

60+1 játék, amit szerettek

Gyermeki ki-, be- és elszólások színesítik Göbölös Gábor új könyvét

Milyen furcsa vagy ma...

– Gábor bácsi mit vettél be, hogy ma ilyen vagy, nem szoktál ilyen vidám lenni!

– Miért, milyen szoktam lenni?

– Inkább közepes. Eddig ma vagy a legvidámabb, szerintem! (1.b)

Hivlak vagy küldelek?

Ez a gyakorlat igazán nehéznek mondható. Nagyfokú figyelmet, igazi jelentéset igényel. Érezniük kell a másikat!

Párokat alkotunk. A párok egymással szemben állnak, kb. két méterre egymástól. Egymás szemébe néznek. Az egyik játékos irányít, a másik pedig igyekszik kiolvasni a tekintetéből, hogy hívja, vagy küldi.

Mindenféle arcmimika és a test egyéb gesztusai tilosak! Ha a másik játékos úgy érzi, hívják, akkor közelebb lép a társához egyet, ha pedig úgy, hogy küldik, akkor hátrálni kezd. Ha rosszul „olvassa” az utasításokat, akkor az irányító egy laza, egyszerű kézzel jelezhet neki. **Folyamatos jelenlét és egymásra figyelés a feltétele sikernek.**

Nemrég jelent meg Göbölös Gábor „60+1 játék, amit szerettek” című kötete. A tréning, játék, gyerekszaj témamegjelölésű könyv 17 év pedagógusi tapasztalatait gyűjti össze.

– Az abai Sárvíz Alapfokú Művészeti Iskolában dolgozom a kezdetek óta. Szerencsére itt van lehetőségem mindent kipróbálni, amit az elmúlt időszakban magamra szedtem, mind a tánc, a dráma, mind pedig a tréneri szakma területén. Kiváló, inspiráló közeg ez az iskola, rengeteg remek szakemberrel – mesélt saját szakmai munkájáról a szerző, aki nem mellesleg felnőttekkel is sokat foglalkozik, néptáncosokkal és drámapedagógusokkal egyaránt.

*

Gábor szerint a megszületett játékkönyv mind azoknak szól, akik szeretnek játszani! Kezdő és haladó csoportvezetőknek, osztályfőnököknek, trénereknek, táboroztatóknak...

– Mindenkinek, aki sok-sok játékot ismer, de mégis valami újdonságra, esetleg más szemléletre vágyik – mondta.

– A mozgás nemcsak a testi frissíti! Éppen úgy szükségünk van a szellemi frissítésre – vallja a szakember. – Ehhez kínál ez a kis kötet ötleteket, ajánlásokat. Legyen az egyéni vagy páros munka, ön- és társismereti gyakorlat, csapatépítés vagy sportos kikapcsolódás. Remélem, hogy az olvasó itt mindenre talál

néhány használható és gondolatébresztő gyakorlatot, játékot. A videófelvételek segítségével azok is könnyebben tudják majd értelmezni az egyes játékok szabályait, akik számára ezek esetleg teljesen újak – folytatta Gábor.

*

Nocsak, videó is van benne?! Nos, mint megtudtuk, ezeket a könyvbe illesztett QR-kód segítségével találhatják meg az olvasók, a legnagyobb videómegosztó portálon.

– A kedvenceimből válogattam, nagy szeretettel, mindenki épülésére és szórakozására – tért rá Gábor a játékok ismertetésére. – Sok remek játékkönyvet fogtam már a kezemben és mindet nagyon hasznosnak találtam. Szerettem volna egy olyan összeállítást, amelyben csak azok szerepelnek, amiket sokszor és biztonságosan használok, így hitelesen tudom ajánlani a kollégáknak. Ez talán kócosabb, mint a többi, de pont azért, mert azt szerettem volna, hogy sok mindenből adjak ízelítőt – ecsetelte.

*

Gyerekszaj is került a könyvbe! Hogy is van ez? – Régóta gyűjtöm a gyermeki ki-, be- és elszólásokat. Ezeket színesítésképpen tettem bele a kötetbe, mert hiszek benne, hogy humor nélkül keserűvé válik az életünk. Nagyon sok bölcsességet fogalmaznak meg a gyerekek, érdemes odafigyelni rájuk! – válaszolta a szerző.

*

A könyv magánkiadásban jelent meg. – Semmilyen támogatást nem kaptam. Szerencsére elég nagy a szakmai ismerettségem, és sokan jelezték már az érdeklődésüket, de a szélesebb körben való terjesztéshez minden segítség jól jön. A könyv egy nagyobb program apró kis darabja. A Mozdás Törvénye program alapítójaként az a célom, hogy minél több közösséggel foglalkozó embernek tudjak segíteni a szakmai, gyakorlati tapasztalataimmal. Készülőben van egy akkreditált továbbképzés, amelynek a főpróbája egy nyári felnőtt élménytábor Abán.

Egyébként a gyakorlati foglalkozásaimat több pedagógus-továbbképzésbe is meghívták már, vagyis elindultunk egy nagy úton. Meghívott előadóként részt vehetek a Magyar Drámapedagógiai Társaság budapesti képzésein, Székesfehérváron pedig az Alba Regia Táncgyeület által szervezett néptáncsoport-vezetői tanfolyamon szavaztak szakmai bizalmat a szervezők. Bizakodó vagyok, nagy lelkesedéssel készülök a folytatásra, bővítésre, jobbításra – avatta be további terveibe lapunkat Göbölös Gábor.

Majer Tamás

feol.hu, 2019. augusztus 1.

(Megrendelés: amozgastorvenye@gmail.com)

A 75. születésnap tiszteletére

Sorozatunkban először a Veress Sándor zeneszerző és népzene kutató által emigrációból írt négy Kodály-köszöntőjének közreadásához készült bevezető tanulmányt közöltük, Berlász Melinda tollából. Folytatva a kecskeméti Forrás című folyóirat 2007/12. számában megjelent összeállítást, legutóbb a Kodály Zoltán hetvenedik születésnapja tiszteletére, 1952 decemberére datált köszöntővel találkozhattak olvasóink. Az alábbiakban a 75. születésnap tiszteletére az Új Látóhatár című, Münchenben működő emigráns lapban publikált írás, valamint az emblemikus Szabad Európa Rádióban elhangzott előadás szerkesztett változata következik.

KÖSZÖNTŐ KODÁLY ZOLTÁNNAK

Az otthoni és a két emigrációban külföldre származott magyarság, egymástól ugyan távol, de lélekben együtt, meghatottan gondol az Andrássy útnak arra az Oktogonra néző földszintes saroklakására, amelyben a mai magyarság egyik legnagyobb szelleme, Kodály Zoltán ünnepelte 75. születésnapját. A volt tanítványok és tisztelők otthon maradt együttese e napon fölserkenve bizonyára lanttal, citerával ékesen indította, ha nem is az időknék, de az ünnepeltnek szóló vígságos nótáját.

Az ünneplők másik része, azok, akik külföldre szakadtak, a modern barbárság e századában, amely a távolságot legyőző technikai fejlődéssel fordított arányban köti gúzsba az emberiség egy nagy részét, földhözragadtá és a világtól elzárt páriákká kárhoztatva az otthon maradtakat, csak lélekben és gondolatban kopogtathatnak Kodály tanár úr ajtaján. De ha, jókívánásaikat hozva, a valóságban nem is szoríthatják meg Kodály Zoltán kezét, és szétszórtságukban lantos sereggé sem verődhetnek össze, mégsem mulasztatják el, hogy legalább e folyóiratban ne küldjenek üdvözlő szót az ősz Mesternek.

A londoni Timesben Ernest Newman nemrégiben arról értekezett, hogy a mai modern államok hiába nevelik föl futószalagon, tervnevelési módszerekkel (és mi hozzátehetjük: a jövő talán már Madách tervszülettetési látomása szerint) a világűrbe kutyákat lövő tudósok százait meg ezreit, egyet ez az egész tisztes társaság nem tud: egy második Trisztánt komponálni. A nagy angol zenekritikus korántsem akarja a tudomány teljesítményeit lebecsülni, csupán annyit mond, hogy az emberi elme lehetőségei elé is természetes korlátok vannak szabva. Ez igen megnyugtató manapság, amikor a homo sapiens, technikai ismereteinek gőgjében, mindinkább elfeledkezik arról, hogy emberi lényegének szűk kereteiből kilépnie még agytekervényeinek mesterséges úton való meghatványozásával sincs módjában.

Ez jut eszünkbe most, amikor a 75 esztendő Kodály Zoltánra gondolunk. Hány politikai műhold keringett már a magyar égbolton, mióta a galántai állomásfőnök Zoltán fia belépett az elemi iskolába, mezítlábas pajtásai közé! Visszagondolva e régmúlt időkre, úgy tetszik, volt e műholdak között veszélytelen is, legtöbbször azonban veszedelmes volt a magyar népre. Egyik-másik meg éppen veszett kutyával volt töltve, nem is eggyel. Olyan is akadt, amely az egész magyar glóbuszt elpusztítással fenyegette: tatár, török, osztrák műholdak. De ez is elmúlt, és elmúltak a sputniklövő politikacsinalók is. Jöttek, mentek, kilótták különböző színű golyóisaikat, azután eltűntek a történelemből és a magyar életből. Ki gondol ma már velük? De megmaradtak az írástudók. Igaz, közülük sem azok, akik egykor e hivatás valóságos vagy képzelt árulóiról szónokoltak, de azután maguk is árulók lettek, a nép elárulói, a zsarnokság kiszolgálói. Hanem azok, akik hívek maradtak a néphez, nem politikai ügyeskedésből, nem egyéni előnyökért, nem divatból, hanem mély belső meggyőződésből, lelki közösségből, a népi – nemzeti – kulturális ideálhoz egy hosszú életen át kitartó és mindig elmélyültebb hűségéből. Ezek közé tartozik Kodály Zoltán.

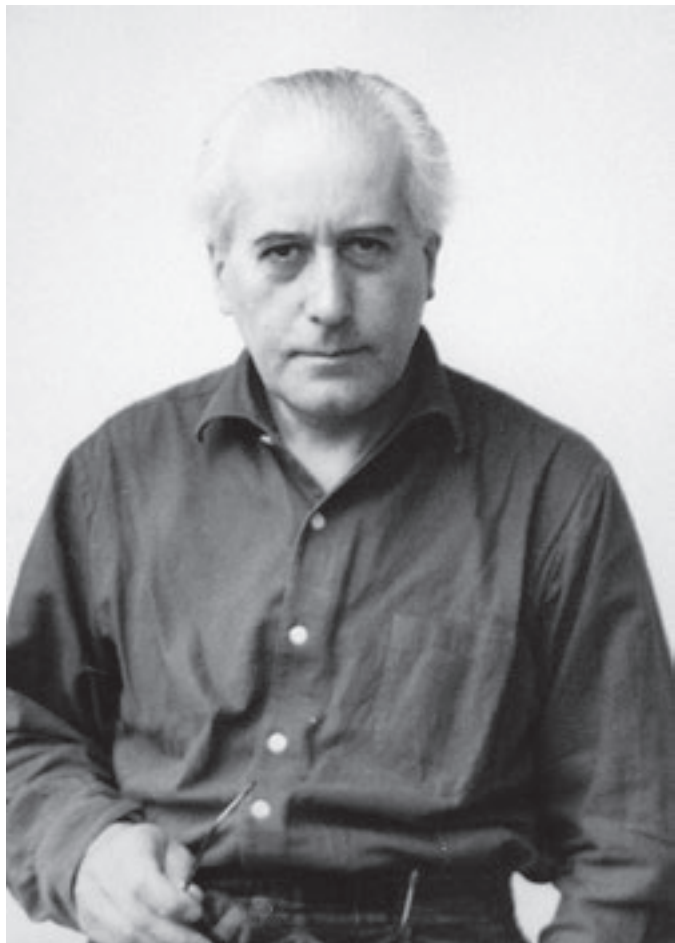

Az ifjú Veress Sándor

(Fotó: Kvassay Múterem, Budapest, 1929. – veress.net)

Évszázados létfenntartó harcaiban a magyar nemzet mindig arra kényszerült, hogy időnként kétféle szellemi-politikai vezető típust kövessen. A kossuthi forradalmi harcos cselekvő (és többnyire tragikusan elbukó) típust, meg a deáki evolúciós, az időt bölcsen kiváró, inkább passzív rezisztencia felé hajló (és nemegyszer győzedelmes) egyéniségeket. A huszadik század első felében ez a kétféle lelki alkat talán a kor legnagyobb lángelméiben: Kodályban és Bartókban kelt életre. Kettejük életműve – amely a magyarság szempontjából művészi és tudományos téren egyaránt szervesen egészíti ki egymást –, életútjuk, szerepük a magyar közéletben, hatásuk a magyarságra és a külföldre, munka- és érdeklődési körük, művészi magatartásuk, zenei alkotó munkásságuk mind ezt a kossuthi-deáki kettősséget példázza. Kodály magatartását, tevékenységét, tudományos és művészi munkásságát, szerepét a magyar művelődés egészében, közvetlen és közvetett szellemi és emberi hatását, mindazt, amit az utolsó negyedszázad folyamán szóban, írásban és kótában közölt, csakis ennek a Deák–Arany típusú alkatnak szemléletében érthetjük meg. Mint ember- és önismerő, bölcsen és tudatosan vállalta ezt a szerepet, épp oly meggondoltan, amint Bartók tudatosan lépett az emigráció neki oly tragikus végű útjára.

Ebből a szemszögből nézve Kodálynak az utolsó évtizedben végbevitt munkássága, közéleti és nemzetnevelői szerepe nemcsak lo-

Veress Sándor zeneszerző és népzenekutató
(Fotó: Ilse von Alpenheim, Bern, 1964. – veress.net)

gikus folytatása az előző fél évszázad munkájának, hanem – minden külsőség ellenére – töretlen helytállás ama eszmények mellett, amelyeket a századfordulón fellépő fiatal tudós és művész tűzött maga elé. A magyar élet külső körülményei számtalanszor változtak körülötte, de a cél mindvégig ugyanaz maradt: a magyarságot zenében, kultúrájában magyarabbá és egyben európaibbá tenni. A hangsúly egyformán erős mind a két tényezőn: magyarságon és európaiságon. De mégis, a külső élethelehetőségek szerint hol egyikre, hol másikra tolodott erősebben. Az utolsó évtized *modus vivendije* minden eddiginél nagyobb erővel készítette őt arra, hogy műveiben főként a magyarságra helyezze a hangsúlyt. Természetes következménye ennek, hogy Kodály utóbbi művészi alkotásaiban a magyar stíluslemek még tudatosabban domináló szerephez jutottak, mint régebben. Téma- és szövegválasztásai is erről tanúskodnak. Kecskeméti Vég Mihály zsoltára gyönyörű nyelvben és magyar szimbolikájában is univerzális, mint ahogy a *Psalmus Hungaricus* is a világirodalom örökérvényű alkotásainak sorában kapott méltó helyet. Ez így volt 1923-ban. Ám 1955-ben *Zrínyi Szózata*, a *Zsoltár* mellett Kodály legmeggrázóbb és leghatalmasabb kórusműve felelet volt a megváltozott időnek. Ebben a művében – mint annak idején Zrínyi – csak a magyarsághoz szól. Ez a remekmű él vagy hal, megmarad vagy elvész a magyarsággal. Legyünk tisztában azzal, hogy Európa ezt a szózatot sohasem fogja megérteni, mint ahogy nem értette meg sem Zrínyi vagy Rákóczi, sem Kossuth, vagy a későbbi szorultságok idején: a magyar mindig egyedül maradt a bajában. De meggrázó zeneköltemény két év előtti magyarországi diadalútja tanúbizonyság arra, hogy a magyar nép, amelyhez szólott, megértette. És itt ér véget a kutyalövő tudomány hatalma.

Kodály az utóbbi évtizedben a tudomány terén is halhatatlant alkotott. Nélküle – hogy csak egyet említsünk –, az ő irányítása, köz-

reműködése és tekintélye nélkül sohasem jelent volna meg a *Corpus Musicae Popularis Hungarica*, a *Magyar Népzene Tárának* eddigi hatalmas négy kötete, amely nemcsak a magyar művelődés fölmérhetetlen kincseshányója, hanem a nemzetközi zenefolklor-tudományban is páratlanul álló teljesítménye. Arany János népdalgyűjteményének kéziratát facsimilében adta ki, rendezte Pálóczi Horváth Ádám „Ötödfélszáz Énekek” kritikai kiadását, ezenkívül a Tudományos Akadémia Bartók szobájában kezdeményezett és munkatársai által szerkesztett kiadványok egész sora vall a nagy nemzetnevelőre és irányítóra.

A külföldre szakadt magyarság szívének egész melegével köszönti Kodály Zoltánt, és kívánja, hogy Isten tartsa meg jó egészséggben, kímélje meg a bánattól, gondtól, hogy még sokáig lehessen a nemzet és az európai kultúra világossága ebben a nagy sötétségben.

(Megjelent: Új Látóhatár, 1957. december, 342-344.)

*

„KIRELEJSZOM”

Immár majd' három évtizede történt, egy zimankós, sötét januári estén, a pesti Zeneakadémia Király utcára néző másod emeleti zeneszerzés-tantermében, amikor Orosz bácsi már tükön ülve morgolódt portásfülkéjében, hogy Kodály Tanár Úr miatt még mindig nem lehet bezárni a kaput, annyit tanít. Utolsó órája volt a negyedéves hallgatóknak, akik mindig ottmaradtak még, hogy egy évjáratral elkésztett növendéktársuk, aki egymagában képviselte osztályát, ellenpont-óráján repetálják soha nem elég kontrapunkt-tudományukat. A tanterem félhomályában csak a régimódi, tengeri kagylóra formált ernyőjű zongoralámpa világította meg a hangjegytartóra kitergetett kéziratot kótalapokat. Kodály Tanár Úr, szokásához híven, a zongoránál ülve olvasta a dolgozatot, míg növendékei tisztességteljesen távolban félkaréjban körülállva őt, követték szigorú tanári tekintet-

Veress Sándor Ausztráliában
(Fotó: The News, Adelaide, 1967. – veress.net)

Veress Sándor és Heinz Holliger világhírű svájci oboista, karmester, zeneszerző (Fotó: Claudio Veress, Luzern, 1986. – veress.net)

tét, mely elől a legkisebb hiba sem bújhatott el. A síri csendben, melyet csak a Király utcai villamosok felszüremlő csengetése tört meg néha – hogy tudták azok a pesti villamosvezetők verni a csengőjüket! – különös optikai jelenség kötötte le mindjobban a figyelmünket: Kodály Tanár Úr keze, botvastagságú kőművesceruzáját ökölre fogva, serényen járt fel s alá a lámpa fényében, minden taktusban nagy, vastag, ferde vonalakat húzogatva a kéziratlapokon. Mikor már vagy a harmadik oldalnál tartott evvel a kéztornával, és a terem-béli csend is mindjobban kezdett telítődni villamossággal, egyszerre kiobbant belőle a szó: „mondja, maga azt hiszi, hogy tű meg tetű az mindegy?”. Mint kiderült, Kodály Tanár Urat azért hagyta el egyébként mintaszerű pedagógusi türelme, mert növendéke a szigorú ellenpont-órára egy olyan *Kyrie*-tételt szerzett, amelyben véges-végig hiányzott egy szótag: *Kyrieleisont* énekeltek (talán valami népies beütéssel) a szólamok a szokásos *Kyrie eleison* helyett. Így aztán egy ilyen tű-tetű-betű miatt dugába dőlt az egész kontrapunktikus épület, bármilyen jól is lett légyen volt egyébként megszerkesztve.

De nemcsak ellenpontgyakorlatokkal van ez így. Másféle épületek, az élet épületei is összedőlhetnek néha egy kifejejtett, avagy pedig éppen feleslegesen hozzátett betűn, szótagon. Főleg az olyan rosszul szerkesztett (lég-)várak, melyeket a politikai tudatlanság eszkábál össze. Avagy, melyeket a politikai aljasság aknáz alá. Ilyen romépületté vált az a Magyarország is, amelynek tégláit a második nagy embermészárlás után egy becsületes, igazi, európai értelmű de-

mokrácia mellett hitet tett nép jövőbe vetett bizodalma, tiszta szándéka és páratlan vitalitása hordott össze a feudalizmustól százéves késéssel végre megszabadult Pannóniában. E téglahordók nagy és lelkes sorának élén igazi „élmunkásként” (ahogy ma mondják) fiatalos tetterőben, a szellemi élet minden lényeges területén ott serénykedett Kodály Zoltán Tanár Úr. Igaz, a *Kyrieleisonból* akkor is hiányzott még egy betű: éppen az az *e* betű, amely a *Kyrieleison*t *Kyrie eleisonná*, a demokráciát ez esetben tetű nélküli teljes értékű valósággá teszi. De akkor még minden jó szándékú, becsületes magyar ember azt hihette, csak idő kérdése, hogy az *e* betű, s vele az igazi *Kyrie eleison* megjöjjön a Duna–Tisza tájára. Hiszen a különbség az előfeltételek megteremtése után már valóban csak annyi volt, mint amennyi a tű meg tetű között. Hitt ebben Kodály Tanár Úr is, teljes művészeti-, akadémiai- és egyéb sokrétű tanácselnöki ornátusában. Ki gondolt volna akkoriban arra, hogy a nyugati nagyhatalmak szövetségeseinek, az orosz történelemcsinálóknek ambíciója az legyen, hogy egy évszázadon belül kétszer is felővezzék fejüket a magyar szabadságmozgalom barbár, retrográd vérbefojtóinak kétes értékű babéraival? De hát beleszólni a gusztusába senkinek sem lehet, és a magyar nép is tragikus későn ébredt rája, hogy a *Kyrieleison*hoz nemcsak az *e* betű meg nem jön, hanem még ez a megmaradt *e* nélküli *Kyrieleison* is elveszhet majd lassacsán történelmének ebben a szomorú tüves-tetves korszakában, ha nem vigyáz. Sajnos nincs rá érzékésünk, hogy megkérdezhettünk Kodály Tanár Urat, hogy vélekedik most erről az ádáz, éktelen kirelejszomoskodásról, amelyben minden kontrapunktozás veszett fejsze nyele. Miután a megellenpontozott és felbabérozott kontraszsubjektumok éktelenségei hosszú évek óta féltő gonddal óvják az országhatárokon belül a „*Ce qu'a vu le vent d'Quest*”-féle, debussys, formalista fuvalatok káros hatásától, nincs módunk a személyes érintkezésre, hogy 75. születésnapján vele kezdet szorítva megtudakolnók véleményét erről az új *Kyrie*-tételről.

Így csak hipotézisekre vagyunk utalva, amikor úgy gondoljuk, hogy bizonyára most is, mint három évtized előtt tette, ökölre fogná botceruzáját, és a félhomályban szavát hallatva, keményen méróná az éktelenségében tudatlan növendéket: „*hát maga még mindig azt hiszi, hogy tű meg tetű az mindegy?*”. Nem mindegy, Tanár Úr. Sok múlhatik egy *e* betűn, mint ahogy sok múltott, az el- vagy el nem menés eggyel több, vagy eggyel kevesebb *e* betűjén is. Tanár Úr egy *e* betűvel többet választott magának, mert múltja, művészi helyzete, céljai, a magyar művelődésben betöltött központi szerepe arra predesztinálták, hogy a megkezdett úton így menjen végig az érdemrendek és Kossuth-díjak permetegében, maga gyártotta esernyővel védve magát a túlságos átázástól. És bár esernyőjére nem ragasztott cégjelzést, mégis látnivaló, hogy az jellegzetes „*made in Hungary*” áru: nagy kerek parapli, amely nemcsak őt, hanem sokakat megvédett már az átázástól. S ha kell, vastag háziszóttésből készült ernyője kibírja még a jégverést is. És mint aki tudvalevőleg nemcsak a kontrapunkt, hanem a téli sportok sí- és korcsolyabajnoka is, nagy jártasságra tett szert régi, kényszerű magyar hagyomány szerint a parapli sportszerű kezelésében is, hol szélmentében, hol ellenében tartva ügyesen, nehogy a hirtelen támadt forgószelek vagy tartós steppeviharok kifordítsák azt. Amikor pedig a sportoktól elfáradtan visszavonul tuszkulánumának csendjébe, régi népdalainak tudományos és kompozíciós alkotó munkásságának művészi elmélyedésében álmódja a magyar jövő valóságát, amely a nagy művész és nagy tudós eredményeinek tényeiben kapta meg zálogának fénylő aranyfedezetét. Igen, Tanár Úr, tű meg tetű nem mindegy. És eljövend az idő, amikor majd a magyar nép ilyen aranyfedezet birtokában a szabad nemzetek nagy kórusában két *e*-vel fogja énekelni a maga szólamát a karácsonyi *Kyrie eleisonban*.

(Elhangzott: Szabad Európa Rádió – München, 1957. december)

Egy végigmuzsikált élet...

Elhunyt Balogh Kálmán „Muszka”, a nagypaládiak híres primása

2019. szeptember 19-én búcsúzott a világtól és másnap már temették is Balogh Kálmán „Muszkát”, a híres primást. Ez már csak így megy a kárpátaljai Nagypalád cigány „táborában”, a cigánysoron. Egy éjszakai virrasztás, másnap pedig, ahogyan az kijár a saját közösségében és a környéken is nagy tiszteletnek örvendő muzsikusnak, zeneszóval történő végső búcsú.

Balogh Kálmán „Muszka” 1945-ben született Nagypaládon, éppen abban az évben, amikor a trianoni békeszerződés után a Csehszlovák Köztársasághoz csatolt falu a Szovjetunió része lett. A korábban egységet alkotó Palágyáság, amely Kispalád, Botpalád és Nagypalád hármását jelentette, 1991 után sem lett újra egységes, hiszen az utóbbi település mind a mai napig Ukrajnához tartozik. Itt élte le egész életét Kálmán, és maradt meg magyar cigánynak a hármashatár szorításában.

Hangszert először tizenkét éves korában vett a kezébe, és onnantól kezdve a primás pályafutásnak szentelte életét. Zeneiskolába sohasem járt. Kezdetben a környékbeli primásoktól tanult, majd a sok születés- és névnapki köszöntés, lakodalmi, báli (szüreti, szilveszteri, ifjúsági stb.) muzsikálások fejlesztették repertoárját. A legutóbbi időkben – ahogyan az lenni szokott – a televízióból, és vásárolt kazettákat hallgatva sajátította el újabb és újabb dallamokat. Hitvallása az volt, hogy bárhova hívják muzsikálni, mindenkinek mindent el kell tudnia játszani.

Erre szükség is volt, hiszen mint a nagypaládi zenekar vezetője nem csak a Nagyszőlősi járáson belül, hanem Kijevben, Moszkvában, sőt Erdélyben is muzsikált. A legrégebbi zenei rétegek hallgató dallamaitól a „Pacsirtáig” terjedő, átfogó zenei világgal rendelkezett. Ezt, a régiről a legújabb stílusig terjedő tudást a területi sokrétűség további színekkel fűszerezte, hiszen egy Ugocsa megyében lévő, de ahhoz korábban semmilyen szinten nem kötődő, apró, elzárt Szatmár megyei faluról van szó, amelyet nyugatról keleti palóc, keletről erdélyi, északról pedig ukrán hatások értek. Nem beszélve arról, hogy Balogh Kálmán az Ukrajna lakosságának 1,1 százaléka kitevő cigánysághoz tartozott, közöttük élte le egész életét. Egy személyben tudott kiszolgálni magyar, zsidó, ruszin lakodalmakat, ismerte a környékbeli pásztorok nótáit, valamint saját etnikumának specifikus zenei világát.

Mindez olyan műfaji sokféleséget jelentett, amit ő maga is pontosan érzékelt repertoárján belül: magyar verbunk, oláhos, lassú és friss csárdás, cigánybotoló, cigány pergető, cigány hallgató, pásztor-nóta, hucul táncdallam, zsidó himnusz, zsidó nóta, magyar nóta (hallgatóban, csárdásban, friss csárdásban), polgári társastáncok (keringő, tangó, fox stb.). De jegyezték le tőle a lakodalmi szokáskörhöz kötődő két ugrós dallamot is: *Pap Vendelnek nincsen orra...*, *Érik a szőlő...*

Ezen a sokféleségen belül jelennek meg azok a fent említett, minden irányból érkező hatások, amelyek rendkívül izgalmassá és értékesé teszik mindazt, amit „Muszka” hátrahagyott nekünk. Így, erdélyi hatásként, felfedezhetők zenéjében az *Ez a vonat, ha elindult...*, a *Haza is kéne már menni...*, a *Végigmentem a paládi főutcán...* szövegkezdetű dallamok, de muzsikálta például a *Ha a Tisza borból volna...* kezdetű csárdást is, és népszerű szatmári dallamokat énekelt egészen sajátos szövegváltozatokkal.

Ezek a száraz adatai egy kárpátaljai cigányprimás életművének, ám jelentősége természetesen ennél sokkal nagyobb. Erényei túlmutatnak az egyszerű adatgyűjtésen és olyan értékeket mutatnak

fel, amelyeket az adatbázisok nem képesek tárolni.

Hívták például tanítani a tiszapéterfalvi zeneiskolába, táborokba, és mindig büszke volt arra, hogy Pál István „Szallonnát” is a növendékei között tudhatja.

Szegénységben élt a falun belül a cigányok számára elkülönített „táborban” (értsd: cigánysoron), ennek ellenére sohasem utasította el az őt felkereső gyűjtőket, zenészeket, táncosokat. Sőt, egy kevéske étellel és itallal mindig megkínálta, kis házába beinvitálta őket, és – kezébe rögtön hangszert kapva – hegedűszóval és énekkel töltötte az időt az őt megtisztelő vendégekkel. Nem telt bele ilyenkor egy óra sem, családja, valamint az egész tábor összegyűlt akár a szomszédos falvakból jöve is haza, és önfeledten táncoltak a muzsikájára reggelig.

Mint primás és tanár, megbecsült ember volt, olyannyira, hogy a cigányok őt választották meg bírónak, amely tisztségét a halála napjáig viselte. Ő tartotta egybe a tábort, intézte a közösség ügyeit, döntött a vitás kérdésekben.

Ez a hármasság, amely mind ő maga, Balogh Kálmán „Muszka” volt egy személyben, olyan erős „konzerváló” hatást gyakorolt a nagypaládi cigányságra, hogy a botolótól a disco-táncig terjedő, csaknem ötszáz éves zenei és táncfolklorisztikai korszak anyagát voltak képesek egy időben megőrizni, fenntartani, kultúrájuk teljes érvényű részévé tenni. Ez magában foglalja természetesen a tábor lakóinak táncos képességeit is, amelyet mind a mai napig funkcióban tudtak megőrizni.

Álljon itt most emlékére egy cigány hallgató szövege, amelyet talvaly énekelt kint, a táborban:

*Jaj, Istenem, hol fogok én meghalni,
Hol fog az én piros vérem elfolyni?
Belefolyik a zavaros Tiszába.
Az én pulyám kire fogom itthagyni?*

*Beteg vagyok, gyógyítani nem lehet,
Nincsen orvos, ki gyógyítson engemet.
A főorvos félre fordul, s kacagja,
Ennek csak az Isten lesz az orvosa.*

*Ha meghalok, széles úton vigyetek,
Az anyámnak kapujába letegyetek,
Nyissátok fel koporsómnak fedelét,
Hadd hullassa rám az anyám könnyeit!*

Hihetetlen tudású primás búcsúzott most tőlünk, aki a magyar-ukrán-román hármashatár kicsiny kis sarkában, mint egy lexikon, véste magába azt a fajta régi és új zenei tudást, amelyre az utóbbi időben sajnos egyre kevésbé volt már szüksége az adott közösségnek. Repertoárja azonban éppúgy, mint odaadó, önzetlen vendégszeretete, idős korára is megmaradt, és az utolsó pillanatokig értékes anyagot biztosított a kíváncsi kutatóknak.

Jó utat, Kálmán! Végül is – ahogyan azt sokszor énekelted – „Isten lett az orvosod”.

Módos Máté

Bartók Béla: Török népzene Kis-Ázsiából

Magyar fordítás és kották • Közreadja: Sipos János • I. rész

A KÖZREADÓ BEVEZETŐJE

Bartók Béla 1936-os törökországi gyűjtése csak sok évvel a zeneszerző halála után került kiadásra. Pedig maga Bartók nagy jelentőséget tulajdonított ennek, a magyar és török őstörténetet is érintő munkájának, mely egyben az összehasonlító népzenei kutatás egyik fontos alapműve. Hosszú szünet után ez volt az első – és egyben utolsó – „vidéki” gyűjtőútja, és a török zene annyira foglalkoztatta, hogy Amerikába való kivándorlása előtt komolyan foglalkoztatta a törökországi letelepedés gondolata.

De hogyan került Bartók Törökországba?

Bartókot a Kodály Zoltánnal való ismeretség megerősítette a népdalgyűjtés és a népzenei kutatás fontosságában. 1905-ös, első gyűjtéseit székelyföldre, majd további gyűjtőutak követték. Már 1906-ban, a magyar népdalok rendszeres gyűjtésének és tanulmányozásának megkezdése után alig néhány hónappal hozzálátott a Kárpát-medencében élő szlovákok, majd később a románok népzenei hagyományainak feltáráshoz.¹

Meggyőződése volt, hogy csak a szomszéd népek zenéjének alapos ismeretében állapítható meg, mi a sajátosan magyar, illetve mi az, ami közös vagy eltérő a különféle népek hagyományaiban. Szabolcsi Bence megfogalmazása szerint: „Kezdetől fogva tisztában volt vele, hogy a szomszéd népek zenéjének ismerete nélkül a magyart sem ismerhetjük igazán.”²

Nagy jelentőségű kutatómunkáját a trianoni békeszerződés megkötéséig folytatta, amikor is az elcsatolt területeken végzett gyűjtőmunka ellehetetlenült: 1918 után magyarlakta területen lényegében már nem gyűjtött.³ Összesen mintegy háromezer magyar dallamot rögzített,⁴ megírta a magyar népzenei tárgyaló alapvető könyvet,⁵ és a dallamok egy részét felhasználta műveiben is.⁶

Bartók Béla Mersinben 1936. november 21-én

Ugyanakkor erőteljesen érdeklődött a rokon és más népek zenéje iránt is: 1913-ban beutazta Észak-Afrika egy részét, a Biskra-vidéki oázisokat, hogy az ottani arabok népzenejét tanulmányozza, később, 1932-ben részt vett az arab zenei kongresszuson Kairóban. 1911-ben kárpát-ukrán népdalokat gyűjtött a Felvidéken, majd az 1929-es, Szovjetunió-beli utazása során felkereste a leningrádi Fonogram Archívumot.

Bartók *A magyar népdal* című könyvének függelékében (XXI. lap 1. jegyzete) három cseremisiz dalt közöl, ezek ötfokú kvintváltó stílusát a magyar dallamokéhoz hasonlítja; 1934-es összehasonlító tanulmánya zárószavában pedig kijelenti: „Az összefüggés a magyar anyag és a cseremisiz anyag közt kétségtelen.”⁷ Akkorra jelentőséget tulajdonított ennek a felfedezésének, hogy elkezdett oroszul tanulni, és gyűjtőútra készült a volgai cseremiszekhez. Tervétől az I. világháború miatt kényszerűen elállt, azonban – mint a török gyűjtés bevezetőjében olvashatjuk – e gondolat később is foglalkoztatta.

Ahogy ő maga nyilatkozik: „[...] mikor hozzáfogtunk a munkához, az a benyomás vált bennünk uralkodóvá, hogy [...] a pentaton stílusnak az eredete ázsiai, és az északi törökségre mutat. [...] Olyan magyar dallamokon kívül, amelyek cseremisiz dallamok változatai, olyan magyar dallamokat is találtunk, amelyek Kazan környékéről való északi-török dallamok változatai. Nemrég megkaptam Mahmud Ragib Kösemihalnak »A török népzene hangnemi sajátosságainak kérdése« című könyvét,⁸ és ott is találtam néhány ilyenfajta melódiát [...]. Nyilvánvaló, hogy minden ilyenfajta dallam

© Sipos János, 2019.

© MTA BTK Zenetudományi Intézet, Gül Baba Örökségvédő Alapítvány, L'Harmattan Kiadó, 2019.

A toprakkalei vasútállomáson Osman Ilâ-val, a tecirli yazlamaz törzs vezetőjével (középen), 1936. november 25-én

egyetlen közös forrásból származik, és ez a forrás a központi, régi északi-török kultúra.”

Ilyen előzmények után történt, hogy Rásonyi László, az akkor alakuló Ankarai Egyetem filológia-történeti fakultásának professzora 1935. december 1-jén levelet írt Bartóknak.⁹ Rásonyi régebről ismerte a törökországi múzeumok főigazgatóját, dr. Hâmit Koşayt, az egykori Eötvös-kollégistát, aki érdeklődött a magyar népzene és annak török kapcsolatai iránt, és eljuttatta hozzá Bartóknak *A magyar népzene és a szomszéd népek zenéje* című írását. Hâmit bey, aki egyben a Halkevi nevű török kulturális szervezet egyik vezetője is volt, arra kérte Rásonyit, hogy írjon Bartóknak. Ebben a levélben a következőket olvashatjuk: „[...] Az egész Törökországban elterjedt Halk Evi¹⁰ vezetőségének egy ad hoc értekezlete alapján szeretnénk, ha Professor úr úgy nyilatkozna, hogy hajlandó lenne azt a terhet magára venni, hogy leutazik Ankarába, s itt – mint arra leghivatottabb – három kérdéssről előadást tartana, s mint a zongora világhírű mestere, a gyakorlatban is fogalmat méltóztatna nyújtani zenei életünk magas nivójáról. A három kérdés a következő lenne: 1. A magyar és a török zene (a pentatonikus régi népzene) kapcsolata; 2. A magyar zene kifejlődése és mai állapota (modern zenénk hogy kapcsolódik a népzenehez); 3. Hogyan születhetne meg a török nemzeti zene? A Halk Evi nagyon hálásan nyújtana módot gyűjtő munkára is, ezt könnyen teheti, hiszen szervezetei behálózják az egész országot, s rendelkezésére áll az állami apparátus is [...]”¹¹

Rásonyi megemlíti azt is, hogy Bartók látogatásával be lehetne mutatni a magyar zenekultúra nagy jelentőségét, és hogy az új ankarai operaházban több fiatal magyar tehetség lelhetne biztos egzisztenciára. Tolmácsolja, hogy „kissé sokallják már itt a német előretörést (mindenütt azok dominálnak!), és mivel a magyar népzene, műzene és általában a magyar lélek közelebb áll a törökséghez, mint a német, nagyobb megértéssel és átéléssel jobb szolgálatot tehet.”¹²

Bartók 1935. december 18-i válaszlevelében megírta, hogy hajlandó ingyen is Ankarába utazni, és 1936 áprilisát vagy májusát javasolja. Közli, hogy „[...] a magyar és a török népzene kapcsolatáról tk. semmit sem tudunk: ami régebbi török zenei kiadvány kezembe került, az inkább arabos volt. Mahmud Raghib¹³ ugyan azt állította, hogy az igazi török népzeneben sok a pentaton dallam; küldött is Pestre valakinek néhány ilyen dallamot, de ilyen kevés anyagból még nem következethetünk semmire sem”¹⁴

Megkéri Rásonyit, hogy juttassa el hozzá az Isztambuli Konzervatórium által felvett ezernyi népi dallamot tartalmazó kiadványt. Megemlíti, hogy felolvasás előtt szeretne tájékozódni az isztambuli zenefolklor-központban, „mert csak akkor adhatok hasznos útbaigazítást, ha tudom, mi történt és mi nem történt eddig e téren”¹⁵

1936 áprilisában érkezik meg a francia nyelvű meghívó az Ankarai Halkevi elnökétől, immár hivatalosan felkérlik Bartókot, hogy

Útban a tecirli yazlamaz nomád törzs téli szálláshelye, a Tüysüz hegy felé (Toprakkale közelében) 1936. november 24-én. Bartóktól jobbra Ahmet Adnan Saygun

májusban tartson előadást a népzene gyűjtés módszereiről általános-ságban, és külön ismertesse saját iskolájának főbb alapelveit. Bartók nagy örömmel fogadta a hírt, és rögtön válaszolt: „[...] most ez a helyzet: ápr. 22-én Budapesten, máj. 2-án Temesvárt, 6-án Kecskeméten, 18-án Bécsben kell játszanom, máj. végén vagy jún. elején pedig a »Comité des Arts et des Lettres de la Coopération Intellectuelle«-nek lesz Budapesten ülészaka, amelyen illenék részt vennem”¹⁶

Javasolja, hogy halasszák októberre az utazást, majd így folytatja levelét: „Hirtelenében a következő »műsort« látnám legjobbnak: 1) Három felolvasás grammofoon felv. lejátsszásával és zongora játékkal illusztrálva (a jelzett módon: magyarul vagy németül a felolvasás, török tolmácsolás). A felolvasások szövegét jó előre, pl. szept. elejére beküldve. 2) Szereplés a filharmonikusokkal... 3) Török népzene gyűjtés. 4) Ennek alapján megbeszélés az illetékes emberekkel a jövőben teendőkről. Ankara előtt okvetlenül Konstantinápolyban akarnék tölteni néhány napot (oda már meg is hívott valaki elszállásolásra), hogy megnézzem, mi is van tulajdonképpen az ottani fonogramm archívumban.”¹⁷

Nyáron Bartók elkezdett törökül tanulni,¹⁸ azonban ez nem bizonyult egyszerű feladatnak: „[...] A nyelvtanon átvergődtem: nehezebb, mint eleinte gondoltam. Az a sok igealak, de főleg az a tömör ragozott participium és infinitivus meglehetősen nehéz. A nyakatekert, egy mondattá sűrített – más nyelven 10 mondattal kifejezett – mondatok megértéséről egyelőre lemondok. Szerencsére a népdalszövegekben ilyesmi kevésbé van; most a Kúnos-gyűjtemény megfelelő részével fogok foglalkozni.”¹⁹

Októberben elküldte Ankarába a három előadás szövegét,²⁰ és október 27-én már így írt egyik Ankarában tartózkodó régi tanítványának, Szabóné Venetianer Rózsának: „T. k. csak ma vált bizonyossá, hogy elutazom, mert csak ma kaptam kézhez a Halkeviből a vasuti jegyet; ezért nem akartam előbb írni. Istanbulba nov. 2-án reggel 7.35-kor, Ankarába 5-én 9.50-kor reggel érkezem [...]”²¹

És valóban, 1936. november 2-án érkezett Isztambulba, ahol William Hough angol főkonzul lakásán reggelizett. Innen délután Licco Amarral, a magyarul is tudó hegedűvirtuózzal ment az isztambuli konzervatóriumba, hogy belehallgasson a hatvanöt lemez-ből álló, 130 dallamos gyűjteménybe, mely nagyjából a városba véletlenül bevetődő vándormuzsikuskok dalait őrizte – lejegyzett dalszövegek nélkül. Másnap is ott dolgozott, közben alkalma nyílt egyedül való bolyongásai közben tanulmányozni Isztambul akkor még „teljesen keleti” utcai életét. Jellemző módon a törökök nemigen bíztatták a falvakban tervezett munkát illetően, a török kutatók azt mondták neki, hogy nem érdemes odamenni.

November 4-én este Saygunnal együtt Ankarába indult. Ott három előadást tartott,²² 7-én pedig egy koncertet adott. A koncert

november 17-i megismétlése előtt egy rövid çorumi gyűjtőutat terveztek, ez azonban betegsége miatt elmaradt. Mégis, már Ankarában el tudta kezdeni a gyűjtést. November 16-án egy épp Çorumból származó, az időben Ankarában szolgáló tizenhárom éves kislánytól, Hatice Deklioğlutulól, a régi Ankara egyik lakójától, Emine Muktattól pedig hét dallamot gyűjtöttek. November 17-én a Sivasból származó, Ankarában portásként dolgozó Divrikli Ali-től sikerült két dallamot felvenni, ezek azonban nem bizonyultak közlésre méltónak. Az összes 87 (+14) dallamból,²³ tehát 15 (+2) a fővárosban került elő, és külön érdekesség, hogy jóformán csak itt tudtak nőktől gyűjteni, mi több, egy valódi siratódallamot is sikerült felvenniük (51. példa).

Bartók felépülése, majd a november 17-i koncert megtartása után végre elkezdődhetett a régóta tervezett gyűjtőút. November 18-án este Rásonyi javaslatára Törökország déli vidékére, az Adana melletti Osmaniye körül elterülő tengerparthoz indultak, mert itt volt egyes nomád törzseknek a téli szálláshelye, ahogy a bevezetőben olvassuk: „Feltételeztük, hogy ilyen ősi, vándorló életmódot folytató emberek régi zenei anyagukat is jobban megőrizhették, mint a letelepedettebb lakosság.”

Bartókot Ahmet Adnan Saygun²⁴ zeneszerző kísérte, hogy segítsen a kérdezősködésben és a szövegek lejegyzésében, valamint velük ment az Ankarai Konzervatórium nyugati oktatásban is részesült két zeneszerző tanára Necil Kazım Akses és Ulvi Cemal Erkin is. Saygun visszaemlékezései szerint Bartók eredetileg vele kettesben akart utazni, sokallta a népes kutatósereget.

Saygun azt javasolta Bartóknak, hogy állítsanak össze egy mondatot, mely magyarul és törökül is nagyjából ugyanúgy hangzik. Ha azután valamelyik falusi ember furcsállja, hogy mit keres ott egy idegen, Saygun azt fogja mondani, hogy a magyarok is törökök, akik valahol máshol telepedtek le, hogy mindig is törökül beszéltek, de nyilvánvalóan az évszázadok folyamán a kiejtésük többé-kevésbé elváltozott. Erre Bartók elmondja a kifőzött mulatságos mondatot: *Pamut tarlón sok árpa, alma, teve, sátor, balta, csizma, ki-*

csi kecske van. Ezt mindenki megérti, és ily módon segítséget nyújt majd a kutatóknak, hogy megmagyarázzák a gyűjtés értelmét.²⁵

November 19-én és 20-án Adanában dolgoztak falvakból betelelt énekesekkel, de szép eredménnyel, és összesen 26 (+1) dallamot vettek fel. Itt kerül fonográfhengerre az 1. osztály élén álló, azt reprezentáló 1a.b. és 2. dallam is, de Bartók ekkor még nem említette a magyar és a török dallamok hasonlóságát.

A harmadik napon, november 21-én Tarsusba mentek, ott két dalt vettek fel, később ezek egyike sem bizonyult kiadásra méltónak. Innen Mersinbe utaztak, de ebben a gyönyörű, Földközi-tenger menti falucskában is csak három dallamot sikerült rögzíteniük, melyek azonban már bekerültek a közölt dallamok közé. Itt adjuk át a szót Bartóknak!

„A negyedik napon végre eredeti tervünknek megfelelően a yürüköök vidékére mentünk, kb. 80 km-nyire még tovább keletre Adanától, mégpedig legelőször Osmaniye nevű nagyobb faluba. Osmaniye és néhány szomszéd falu népe az »Ulas« nevű törzshöz tartozik, ez a törzs azonban már 70 évvel ezelőtt valamilyen okból kénytelen volt letelepedni.

Délután 2-kor érkeztünk Osmaniyebe; 4-kor már kivonultunk egy parasztház udvarára. Magamban nagyon örvendeztem: végre helyszíni gyűjtés, végre egyszer parasztházba megyünk! A ház gazdája, a 70 éves Ali Bekir oğlu Bekir nagyon barátságosan fogadott [...]. Az öreg minden szabódás nélkül, kint az udvaron rázendített egy nótára, valami régi háborús elbeszélésre:

»Kurt paşa çıktı Gozana
Akıl yetmez bu düzene«²⁶

Alig hittem füleimnek: uramfia, hiszen ez mintha egy régi magyar dallamnak változata volna. Örömben mindjárt két teljes hengerre vettem föl az öreg Bekirnek énekét és játékát. A második, Bekirtől hallott dallam megint csak egy magyar dallam rokona: hisz ez már szinte megdöbbentő, gondoltam magamban. Később az öregnek fia is, meg más odagyűlt emberek is előállottak egy-egy nótával: az egész este szép és szeretem-munkával telt el.²⁷

A nomád kumarlı törzs tagjaival Torakkale közelében 1936. november 24-én

JEGYZETEK

- 1 Bartók, Béla (1923): *Volksmusic der Rumänen von Maramures*. Drei Masken Verlag, München; Bartók, Béla (1935): *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*. Universal Edition, Wien; Bartók, Béla (1959): *Slovenské L'udové Piesne – Slowakische Volkslieder I*. Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied., Bratislava.
- 2 Szabolcsi, Bence (1950): A folklorista Bartók. In: *Új Zenei Szemle*. Bartók-szám halálának 5. évfordulója alkalmából. 4. sz. 35.
- 3 Budapesten még később is végzett gyűjtéseket, pl. 1938 júliusában Manga Jánossal együtt két menyhei (Nyitra vármegye) asszonnyal.
- 4 1918-ig összesen 2721 magyar dallamot gyűjtött.
- 5 Lásd például: Bartók, Béla (1924): A magyar népdal. In: Révész, Dorrit (közread.): *Bartók Béla írásai 5.*, Editio Musica, Budapest, 1990; Kovács, Sándor-Sebő, Ferenc (közread.) (1991): *Magyar népdalok. Egyetemes gyűjtemény I*. Akadémiai Kiadó, Budapest; Kovács, Sándor-Sebő, Ferenc (közread.) (2007): *Magyar népdalok. Egyetemes gyűjtemény II*. Akadémiai Kiadó, Budapest; Írások a népzeneről és a népzene kutatásról II. In: Lampert, Vera et al. (szerk.): *Bartók Béla írásai 4*. Editio Musica, Budapest, 2016. (továbbiakban: Lampert 2016.) és Bartók, Béla: Bartók Béla önmagáról, műveiről, az új magyar zenéről, műzene és népzene viszonyáról. In: Tallián, Tibor (közread.) (1989): *Bartók Béla írásai 1*. Editio Musica, Budapest.
- 6 A teljesség igénye nélkül például a *Gyermeknek 1-2. Apró darabok kezdő zongorázóknak (oktávfogás nélkül)* (1908–1909); a *Mikrokozmosz. Zongoramuzsika a kezdet legkezdetétől – 153 darab hat füzetben* (1926, 1932–1939), vagy a *Negyvennégy duó két hegedűre* (1931–1932) számos darabjában.
- 7 Bartók, Béla (1934): Népzene és a szomszéd népek népzeneje. 127 dallammal. *Népszerű Zenefüzetek 3.*, Somló Béla, Budapest.
- 8 Gazimihal, Mahmut Ragip (1936): *Türk halk muziklerinin tonal hususiyetleri meselesi*. Numune, İstanbul.
- 9 Dille, Denis (1968): *Documenta Bartókiana*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 179–181. p.
- 10 Múvelődési Ház, szó szerint „népház”. Ez egy politikai befolyásoltóságú kulturális szervezet volt Törökországban.
- 11 Bartók török útja azért is válhatott valóra, mert saját óhaját egy történelmi véletlen folyamán egybeesett az akkori Törökország kultúrpolitikájával. A fiatal Török Köztársaságban ugyanis nagy gond volt, hogy az oszmán kultúrát miképpen válasszák el a török kultúrától. Az igazi török kultúra letéteményesének a népi kultúrát tartották, a népzene belül pedig a pentaton hangsort gondolták ősi török jellegzetességnek, olyannyira, hogy egyesek a pentatónia és a törökség közé szinte egyenlőségjelet tettek. Pl. Saygun írásában (1936) ezt olvashatjuk: „Ahol pentatónia van: a) az ott lakók törökök; b) ott a törökség a régebbi korokban civilizációt teremtett, és az őslakókra hatott.”. Kösemihal (1936) pedig így nyilatkozott: „Be kell vallanom, hogy ma már hiszek abban, amit korábban elvettem: az Amerikában és Afrikában található pentatónia közép-ázsiai eredetű.”. A török meghívók azt remélték, hogy egy olyan ismert és elismert tudós, mint Bartók alátámasztja a törökországi zene pentaton alapjaira vonatkozó tételt.
- 12 A török kormány ekkoriban hívta Hindemithet Ankarába, hogy ott zenei főiskolát szervezzen.
- 13 Mahmut Ragib Kösemihal népzene kutató, az isztambuli konzervatórium tanára.
- 14 Demény János (1976): *Bartók Béla levelei*. Zeneműkiadó, Budapest. (a továbbiakban: *Lev.*) A levél Budapesten íródott 1935. december 18-i dátummal.
- 15 Uo.
- 16 Lev. 527.
- 17 Uo.
- 18 Ahogyan Szabolcsi Bence [(1961): *Bartók élete*. Zeneműkiadó, Budapest] kötetében olvassuk: „Bartók az angolon, francián, németen kívül nemcsak a románt és szlovákot sajátítja el, de az olaszt, spanyolt, és arabot is tanulja, hiszen a dallamok igazi megértéséhez a nyelvet is érteni kell.”.
- 19 Lev. 531. Kúnos Ignác idevágó publikációi
- 20 A három előadás szövegét 1937-ban adták ki: *Halk Müziği Hakkında Béla Bartók'un (3) konferansı*. Receb Ulusoglu Basimevi, Ankara. Rásonyi László által készített magyar fordításuk 1954-ben Budapesten jelent meg: *Új Zenei Szemle 7-8. sz. 1-4 p. és 9. szám, 1-6. p.*
- 21 Bartók mindössze egy másodosztályú vonatjegyet kért a Törökországban végzett munkájáért. Lev. 537.
- 22 November 5., 9. és 10.
- 23 A zárójelbe tett dallamszám olyan dallamra utal, amelyet felvételen ugyan rögzítettek, de Bartók valamilyen okból kifolyólag nem tartotta közlésre érdemesnek.
- 24 A zeneszerző akkori neve *Ahmet Adnan Saygun* volt.
- 25 A. Adnan Saygun (1951): *Bartók in Turkey*. Musical Quaterly, 37. 8–9. p. A mondat törökül: *Pamuk tarlasında çok arpa, elma, deve, balta, çizme, küçük keçi var.*
- 26 8a. példa. A szöveg magyarul: *Kurt pasa Kozanba ment, Felfoghatatlan ez az eset.*
- 27 Bartók Béla: *Népdalgyűjtés Törökországban*, In: Lampert Vera (közread.) (2016): *Bartók Béla írásai 4*. Írások a népzeneről és a népzene kutatásról. Editio Musica, Budapest. 131–132. p.
- 28 Lampert 2016: 133
- 29 Lampert 2016: 134–135
- 30 Lampert 2016: 135
- 31 A gyűjtött dallamok sorrend szerinti számozásában a magyar kiadás 405–407. oldalain ugyan 103 tétel szerepel, de ezekből a 42. és 43. számok csak a 99. és 100. (= 61. és 62.) számokra mutatnak rá.
- 32 A. Adnan Saygun (1976): *Béla Bartók's Folk Music Research in Turkey*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 383–398. p. (A továbbiakban: *Saygun 1976*) Néhány idézet Bartók indoklásaiából: „Formája zavaros, nincs leírva” (M. F. 3152), „Nincs lejegyezve kíméletből” (M. F. 3169), „Csupa hamis ének, nem jegyezhető le” (M. F. 3174a, b), „Gyanus eredetű, furcsa, nem érthető intonáció” (M.F. 3180), „Hamis” (M.F. 3187) stb.
- 33 1937. január 2-ára dátumozott, francia nyelvű levél.
- 34 A kötetrel kapcsolatos munkálatokról részletes leírás olvasható Bartók (1976) 7–14. oldalain.
- 35 Lev. 553–554. A levél Bartók beszámolójával zárul, aki Saygun fordítása segítségével a török szövegek tanulmányozásával foglalkozott, és kérte Saygun beleegyezését, hogy a fordítást felhasználhassa egy francia nyelvű kiadásban, melyet Magyarországon készítenek elő nyomtatásra.
- 36 Augusztusban készült el a *Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre*, ekkor kezdte el a *Hegedűversenyt*, és szeptember vége előtt Benny Goodman megrendelésére a *Kontrasztok* (hegedű-klarinét-zongora) komponálása kezdődött meg. Ezenkívül feleségével Dittával 1938. január 16-án tartották a *Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre* világpremierjét Bazelen, ahonnan Bartók Ditta nélkül ment tovább koncertezni Luxemburgba, Brüsszelbe, Amszterdamba, Hágába és Londonba.
- 37 Lev. 586.
- 38 Levél Rásonyi Lászlónak 1938. április 28-án. Lev. 584.
- 39 A bevezető tanulmány megírását egyelőre elhalasztotta, ekkor komponálta a *Divertimentót* vonószene karra, a *VI. vonósnyegyest*, befejezte a *Második hegedűversenyt*, a *Mikrokozmoszt*, és letisztázta román népzenei gyűjteményének dallamait.
- 40 Saygun 1939. március 19-i levele (Saygun 1976: 417).

Osmaniyében Haci Bekir oğlu Bekirrel 1936. november 22-én. [?], Ahmet Adnan Saygun, [?], Bartók, [?], Haci Bekir oğlu Bekir, [?], Ulvi Cemal Erkin és Necil Kâzım Akses

Osmaniyében tehát végre elkezdődött a várva várt, igazi terepmunka. Az itteni dallamtermés 11 (+1)-re rúgott.

A következő napon, november 23-án egy közeli faluba, Çardakba kocsikáztak ki, ahol sokáig reménytelennek tűnt a gyűjtés, ám egy helyi úr, egy régebbi parlamenti képviselő megszánta őket, és „nagyon szép gyűjtést rendezett az iskolai tanteremben, még két muzsikást is hozatott a szomszéd faluból, még tánc is volt. Még hozzá milyen tánc! Már maga a muzsika is egészen döbbenetes volt, a szó szoros értelmében”.²⁸ Ez a nap igazán eredményes volt, hiszen nyolc énekestől 15 (+3) dallamot gyűjtöttek, a zenészekről 6 hangszeres darabot, és itt is előkerült az öreg Bekir „magyar” nótája.

November 24-én Toprakalébe autóztak, ott szekeret fogadtak, így indultak a Tüysüz hegység lábánál levő, téli szállásaikra épp akkor visszatérő nomádok sátoráborába. Dél tájban a kumarli törzs sátraihoz értek, azonban csak a nők voltak otthon, azok pedig férjük engedélye nélkül nem énekeltek. Itt csak a délben hazaérkező kisbojtártól sikerült egy (nem közölt) dallamot gyűjteni.

Ebéd után fonográffal az ölükből továbbhaladtak a Tüysüz hegység felé, ahol a tecirli törzs téli szállása volt. Hallgassuk meg Bartók beszámolóját! „Ez ugyan nomád törzs, de téli szállásán sajnos már nem sátrakban, hanem agyaggal bevont sövényből szerkesztett vityillókban lakik. A legtekintélyesebb gazdához mentünk, akit különben egyik vezetőnk már régóta ismert. [...] Beléptünk egy teljesen sötét, ablaktalan helyiségbe; a falak mentén matrácfélék voltak sorba terítve, a szoba közepén tűzhely. Ottani szokás szerint levén cipőnk, lekucorodtunk török módra a matrácokon, a házbellek pedig rőzsetüzet raktak. Kémény nem volt, ablak nem volt, tehát néhány másodperc alatt olyan könnyfacsaró füsttel lett tele a szoba, mint annak a rendje. Ha előző estén dobhártyánk részesült kíméletlen támadásban, akkor most viszont szemünk: variatio delectat – nem panaszkodhattunk! [...] Lassankint megtelt a szoba szomszédokkal, és megindult a barátságos beszélgetés. Ez eltartott egészen 7-ig este; addig vezetőnk nem is merte még csak meg sem pendíteni jövetelünk célját. Én már tükön ültem – végre 7 tájban hallom vezetőm szájából: »türkü«, »türk halk müsiki« stb., stb. No, végre népdalról van szó, talán nemsokára megtörik a jég. És csakugyan, úgyszólván minden vonakodás nélkül felharsant az első dallam, megint egyszer egy nagyon magyaros dallam, egy 15 éves fiú szájából”.²⁹

Nőktől ezen a helyszínen nem sikerült gyűjteniük, „Pedig milyen kár! Mikor ott volt közvetlen közelünkben, ugyanabban a házban magának a házigazdának a felesége, nem is egy, hanem mindjárt kettő is belőle”.³⁰ A helyszínen 5 (+2) énekestől 9 (+2) dallamot vettek fel. A gyűjtést Adanában fejezték be, ahol november 25-én még 3 (+1) dallamot rögzítettek. Bartók november 27-én vette meg jegyét az Ankara-Haydarpasa (Isztambul) útvonalra, majd november 29-e körül érkezett haza Magyarországra.

Összesen 101 dallamot sikerült gyűjteniük,³¹ ezek közül Bartók 87-et szánt kiadásra, 14 darabot különféle okokból nem közölt, ezek közül tíz dallamnak az A. A. Saygun általi tisztázata szerepel a magyar kiadásban.³² Az elemzésbe bevont dallamok megismételt felvételei nem kerültek lejegyzésre.

Amint visszatért Budapestre, Bartók nekilátott a hatvannégy cillinderre felvett dallamok lejegyzésének, és 1937. január első hetére a negyedükkel már végzett is.³³ Májusra befejezte a lejegyzési munkálatok zömét,³⁴ és közös, török-magyar publikációt javasolt.

Ezek után – főleg a szövegekkel kapcsolatos problémák miatt 1937. június 20-ig Saygunnal levelezett,³⁵ majd a Bartók-levelezésben a török anyaggal kapcsolatban több mint kilenc hónapos szünet tapasztalható.³⁶

November 30-án írt Rásonyinak, aki hat hónapja nem válaszolt levelére: „a törökországi dolgok úgy látszik elaludtak; már csak Adnan bey-jel vagyok levelezésben, és ő nem sok biztatót ír a népzenei dolgok fejleményeiről”.

Bartók 1937. december 29-én a Magyar Tudományos Akadémián *Adana-vidéki török népzene* címmel (vetítéssel és zenei bemutatókkal egybekötött) előadást tartott. 1938 májusában kezdett újra foglalkozni az anyaggal. Elküldte Rásonyinak a hátralevő török szövegeket: „Szeretném (ha lehetne) még jun. első napjaiban visszacapni a szövegeket. Mindenesetre jó volna, ha megadná nekem nyári címét, hogy bármikor Önhöz fordulhassak, ha szükség van rá... ami engem illet, tulajdonképpen ki kellene vándorolnom – az itteni munka – sőt egyáltalán élhetőségi lehetőségek a közeljövőben várható események miatt majdnem semmire redukálódtak.”³⁷

Március 13-án német csapatok szállták meg Ausztriát, az osztrák Zeneszerző Szövetséget beolvastották a STAGMA német szövetségbe, az Universal Edition nagyrészt zsidó származású vezetőit eltávolították, és bizonytalanná vált anyjának Csehszlovákiából való nyugdíjfolyósítása is. „Ez az átkozott német előretörés olyan súlyos helyzetbe hozott engem, hogy hetekig az ezzel kapcsolatos és engem érintő kérdésekkel, a rajtuk való töprengéssel voltam elfoglalva. Sorainak hatása alatt nagynehezen nekifogtam a szövegek letisztázásához: a felével elkészültünk, mellékelve küldöm.” – írja Rásonyinak.³⁸

1939 decemberében Bartók elvesztette mélységesen szeretett édesanyját. Ebben az évben véglegesen rászánta magát az ország elhagyására; tanítványával, Deutsch Jenővel elkészítette a török zenei példák kottáinak tisztázatát, és megszületik a török szövegek írógép-példánya is.³⁹

Kevésbé ismert tény: Amerika helyett szívesen ment volna Törökországba, hogy folytassa a megkezdett kutatást. Megkérte Saygunt, nézzen utána, van-e lehetőség arra, hogy Törökországban dolgozzon népzene-kutatóként; cserébe mindössze a megélhetését fedező szerény fizetésre tartott volna igényt. Saygun először lelkesen válaszolt, jelezve, hogy jól ismeri az új minisztert, és reméli, el tudja intézni Bartók letelepedését.⁴⁰ Azonban, mint később beszámolt róla, a Törökország kül- és belpolitikájában bekövetkező változások miatt nemcsak Bartók, hanem ő maga is nemkívánatos lett Ankarában, ezért a terv nem sikerülhetett.

Sipos János
(folytatása következik)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

MŰPA - FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2019. november 2. 19:00
Carmina Burana – Pécsi Balett

2019. november 3. 19:00
Szerelmünk, Kalotaszeg – Duna Művészegyüttes

2019. november 5. 10:30; 15:00; november 23. 11:00
Vuk – Inversedance - Fodor Zoltán Társulat

2019. november 22. 19:00
Carmina Burana – Szegedi Kortárs Balett

2019. november 30. 19:00
Antigoné – Bozsik Yvette Társulat

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – NAGYTEREM

2019. november 3. 19:00
Magyar hősök, csaták és szerelmek
Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2019. november 7. 19:00
Az éjszaka csodái – tánc, tüll, tablet – Tünet Együttes

2019. november 9. 19:00
William Shakespeare–Felix Mendelssohn: Szentivánéji álom
Kulcsár Noémi Tellabor – Gyulai Várszínház

2019. november 15. 19:00
Ízek, Táncok, Érzések – Budapest Táncszínház

2019. november 17. 19:00
AranyAsszonyok – Háromszék Táncegyüttes

2019. november 18. 19:00
A Szél kapuja – Artus – Goda Gábor Társulata

2019. november 20. 10:30; 15:00
Mátyás, a világ királya
Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2019. november 22. 19:00
Virtus – Duda Éva Társulat

2019. november 24. 19:00
Kármén – Varidance

2019. november 28. 19:00
Magritte – PR-Evolution Dance Company

2019. november 29. 19:00
Kortárs Néptánc
Martin György Néptáncszövetség

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – ELŐTÉR

2019. november 10., 17., 24. 10:00
Kőketánc – moldvai és gyimesi gyermektánc
Sándor Ildikó

www.nemzetitanaszinhaz.hu

Nemzeti Táncszínház

Gázsa 60

Hagyományok Háza, 2019. október 5.

Papp István „Gázsa”, a Gázsa zenekar és a Magyar Nemzeti Táncegyüttes zenekarvezető primása, a kolozsvári táncművelés egyik alapítója, az erdélyi Bodzafa és Kova együttesek zenésze 60 éves születésnapjára koncertjén egyedülálló válogatást kaptunk a gazdag népzenei életmű legjobbjából.

A műsorban az erdélyi táncművelés alapjait jelentő mező-ségi és kalotaszegi zenék mellett ádámosi, szatmári, szászcsávási és örköi dallamok is felcsendültek, illetve régizénekek is találkozhattunk, jól bemutatva a kolozsvári származású primás erdélyi és magyarországi pályafutásának legfontosabb állomásait. A nagyszabású köszöntésen vendégei voltak az erdélyi táncművelés olyan alapító zenekarai, mint a Barozda és a Bodzafa, Papp István „Gázsa” magyarországi éve alatt szerzett zenésztársai és kollégái a Gázsa zenekarból és a Magyar Nemzeti Táncegyüttesből, és itt voltak az erdélyi zenésztársak újabb tagjai is, az Üsztürü és a Heveder zenekarok.

Közreműködtek: Gázsa zenekar (Papp István Gázsa, Árendás Péter, Liber Róbert, Szabó Dániel); Barozda együttes (Györfi Erzsébet, Simó Csongor, Pávai István, Simó József); Bodzafa együttes (Papp István Gázsa, Kelemen László, Szalay Zoltán); Heveder (Fazakas Levente, Molnár Szabolcs, Fazakas Albert, Szilágyi László, Bajna György); Üsztürü zenekar (Major Levente, Szász József, Szász Lőrinc); Magyar Nemzeti Táncegyüttes tánckara és zenekara (Papp István Gázsa, Takács Ádám, D. Tóth Sándor, Papp Endre, Liber Róbert, Csávás Attila); Demeter Erika, Liber Endre

Papp István „Gázsa”
(Fotó: Dénes Zoltán)

Gázsa 60 – Fotó: Váradi Levente

Gáza 60

Fotó: Váradi Levente

Gázsa 60 – Fotó: Váradi Levente

Akadémiai székfoglalóm

2011 januárjában, a hidasi református parókián bukkantam rá arra a naplóra, amelyben néhai dr. Bognóczy Géza tiszteletes úr és a felesége megörökítették a bukovinai székelyek 1941-es bácskai kitelepítését.

A bukovinai székelyek hazatérésének hetvenedik évfordulójára nagyszabású, országos rendezvényt, sőt rendezvénysorozatot terveztem. A megemlékezések beharangozására megkértem Vágner Máriát, a Kossuth Rádió szerkesztőjét, hogy készítsenek interjúkat a Tolnában, Baranyában és Bács-Kiskun megyében élő bukovinai székelyekkel, akik még emlékeznek a telepitésre; beszéljessenek olyan személyiségekkel, akik, ha nem is székelyek, de szoros kapcsolatban álltak velük. Felajánlottam, hogy elkísérem őket a riportútra. Az interjúk el is készültek. A Farkas Erika vezette, népszerű „Hely” sorozatban – úgy

Bognóczy Géza a családjával

emlékszem, három folytatásban – el is hangzottak. Utolsó helyszínünk Hidas volt, ahová az egykori andrásfalvi reformátusok kerültek 1945-ben. Megcsodáltuk a hatalmas, újonnan épült, erdélyi stílusú templomot, melyet a lelkes hidasi hívek a dél-koreai reformátusok bőkezű adományának segítségével építettek fel.

Borus Mária tiszteletes asszony, miután megvendégelt bennünket, bevezetett a parókia székely szobájába. A sok szép, régi, még Bukovinában készült tárgy között, az egyik vitrinben megpillantottam egy vaskos albumot. Megkértem a tiszteletes asszonyt, hogy vegye ki és engedje meg, hogy beletekintsek.

Amikor belelapoztam a háromszáz oldalas füzetbe, mintha áram ütött volna meg. Kicsi, 6x9-es fekete-fehér képeken a kezemben tartottam az egykori Andrásfalva összes református lakóját. A „képeskönyvben” láthattam azt, amit már elbeszélések sokaságából oly jól ismertem, de elképzelni mégsem tudtam. Láthattam a bukovinai székelyek történetének egyik legnagyobb, képekbe merevedett drámáját, a szülőföld elhagyásának a tragédiáját.

A képeket dr. Bognóczy Géza, református tiszteletes úr készítette. A kitelepítéshez szükséges okiratokhoz, az ún. „hazatérőkhöz” fényképezte le a faluja népét. A hazatérőkhöz szükséges képek mellett rengeteg emlékképet is készített: a családok a házaik előtt, a szomszédaikkal, az állataikkal, melyeket ott kellett hagyniuk minden vagyonkájukkal egyetemben; kiindulás a faluból, megérkezés a határra, tömegjelenetek, bevagonyozás, a tíznapos út állomásai, megérkezés Bácskába; beköltözés a juttatott házakba, nagy, hivatalos parádék államférfiakkal.

Ismertem már számos képet ebből az időből, de legtöbbjét hivatalosan kiküldött fotósok készítették a nagy ünnepségeken, sok-sok magyar zászlóval, gyakran propagandacéllal. Bognóczy Géza képein a kitelepítés igazi arca mutatkozik meg. A gyász, a félelem, a bizonytalanság érzése. Az albumba ragasztott képek alá a tiszteletes úr felesége feljegyezte az összes fontos adatot: mikor, hol készültek a felvételek, kik vannak a képeken. Sok helyütt az események rövid leírása is megtalálható volt.

Hatalmas vágy fogott el, hogy magammal vigyem a naplót, hogy a képeket egyenként, nyugodtan megnézegethessem, elolvassam a szövegeket. Kérszemmel alig mertem előhozakodni, de végül legyőztem a szemérmességemet. Meg is kaptam néhány napra az albumot, s aztán három nap, három éjjel csak olvastam, forgattam lázasan.

Azon kezdtem gondolkodni, hogyan tudnám ezeket a képeket közkinccsé tenni. Először is megmutattam őket Berán Istvánnak, a *folkMAGazin* szerkesztőjének, hogy nézze meg, mit lehetne velük kezdeni. Bizton állíthatom, hogy őt is elkapta az a „láz”, amelyik engem. Hamarosan kijelentette: A/2-es, vagyis négy gépirópapír méretű nagyításig még teljesen élesek lennének. Már csak pénzt kellett szereznem! Nagy László költőnk idézve „nekem a kérés nagy szegyen”, de félrettem a szegyet, és felkerestem Érd polgármesterét, T. Mészáros Andrást, aki, mint oly sokszor az elmúlt években, azonnal segített.

Hamarosan megszületett a negyven képből álló kiállítás, amelyből három garnitúrát készítettem. Egyet-egyét a Bukovinai Székelyek Országos Szövetségének, a hidasi református gyülekezetnek és saját „használatra”. A kiállításnak a *Hazatérés 1941.* címet adtam.

Először 2011. január 21-én, Budapesten a Semmelweis utcában, a Magyarok Házában állítottuk ki, majd május 8-án, a Budai Várban, a hazatérés 70. évfordulójára rendezett ünnepségek keretében mutattuk be. Azóta már számos településen kiállítottuk, legutóbb Sárospatakon, a Református Teológián. Most, amikor ezeket a sorokat írom, az Egri Eszterházy Károly Egyetemen készülök bemutatni az anyagot. Péter László grafikusművész az *Új Szóban*, a Szerbiában megjelenő újságban ezt írta a kiállításon átélt érzelmeiről: *„Megilletődve, nagyon lassan vonulunk végig a kiállítás képei előtt. A történelemkönyvekből bemagolt események helyett most a színigaz múlt jelenik meg előttünk, amelyet alázattal és néma áhítattal illik szemlélőnk. A kinagyított fényképek láttán most földbe gyökerezik a lábunk. A kiállítás képein a Bukovinától való elbúcsúzás megrázó pillanatai. Mintha kálváriák tobzó stációképeit látnánk. A fényképbe zárt fájdalokat és a pillanat örökkévalóságát.”*

2012 nyarán a népdalkörrel a Vajdaságba utaztunk. Elsődleges célunk az volt, hogy felkeressük azokat a településeket, ahol a bukovinai székelyek 1941-től 1944-ig éltek, és ahol az együttes tagjai közül többen születtek. A szülőfaluink meglátogatása mellett Újvidéken, Temerinben, Topolyán, Kelebián, Óbecsén és Törökbecsén bemutatunk az *Édes hazám, mit vétettem...* című műsorunkat. A vajdasági magyarok nagy megrendüléssel hallgatták a történeteinket. Az idősek közül sokan még emlékeztek a rövid ideig itt élt székelyekre. Bajmokon, Topolyán a temetőikben gondozzák az elárvult székely sírokat. Emlékkereszteket, kopjafákat is láttunk. Utunk utolsó állomása Ófutam volt. Az ófutaki barokk templomban helyezték örök nyugalomra az 1790. március 12-én elhunyt Hadik András grófot, a bukovinai székelyek nagy pártfogóját.

Dr. Zachar József történész jóvoltából idemácsolhatom Hadik András németből magyarra fordított gyászjelentésének egy részletét: „*Úgy tetszett az örökéletű Gondvislésnek, hogy e hó 12-én 8 óra tájban dicsőséges életének 79. esztendejében kiszólítsa ebből az árnyékvilágból méltóságos Hadik András urat, a Szent Római Birodalom grófját, Futak és Czernovitz uradalom urát, Buda kormányzóját, a Katonai Mária Terézia Rend nagykeresztés, Bács vármegye főispánját, néhai ő cs. és kir. Felsője és mostan uralkodó ő kir. Felsője valóságos titkos tanácsosát, főtábornagyot, az udvari Hadi Tanács elnökét és egy huszárezred tulajdonosát. (Zágoni Szentkereszt Zsigmond báró)*”.

Miután a Vajdaságból hazaérkeztünk, végtelenül nagy megnyugvást és elégedettséget éreztem. Boldog voltam, hogy azt az utat, amelyre úgy véltem, rendeltettem, bejárhattam, s másokat is magammal vihettem; azt a feladatot, amit szinte még gyermekként önkéntesen vállaltam, teljesítettem. Szívembe nagy béke költözött. Az öröm mellett jóleső fáradtság is eluralkodott rajtam, szinte leeresztett karokkal tévováztam, merre is induljak tovább.

Először is pihenni szeretnék hosszú ideig, valami csendes, gyönyörű tájon, csak lenni minden vágy és akarat nélkül. Azután arra gondoltam, hogy hetvenedik esztendőmhöz közeledve illenék a még elvégzendő feladataimmal egy kicsit jobban igyekezni. Nehogy úgy járjak, mint szegény édesapám, aki élete utolsó napjainak egyikén hosszán sorolta, hogy mi mindenre nem jutott ideje élete kilencvenhárom esztendeje alatt. Mosolygásomat látva, kissé megbántódva, azt mondta: „Nehogy azt hidd, hogy az a kilencvenhárom év olyan sok idő! Egy-kettőre elszállt.”

Úgy gondoltam, szépen elvarrom a szálakat, az együttesemet átadom egy fiatalabb kolléganőnek, akit erre fel is készítettem, és viszszavonulok, legalábbis visszább vonulok.

A vágyott nagy pihenésből nem lett semmi, az élet másként hozta. Egymás utáni években négyszer tettem nagy előadókörutakat Amerikában. Legutóbb 2014 januárjában. Gulyás Ferenc népművészettel Chicagóban emlékeztünk meg a nagy létszámú székely közösséggel együtt a madéfalvi veszedelem 250. évfordulójáról.

Pünkösdi vasárnapján a madéfalvi székelyekkel, a pusztinai csángókkal, a gyimesbükki csángókkal és a garai bukovinai székelyekkel, összesen száz szereplővel mutattuk be a *Madéfalva gyermekei* című szerkesztett műsoromat az ezeréves határnál.

2014-nyarán hét, Budapesten élő moldvai csángó fiatalal megalkotottam a Virágyöngy Moldvai Csángó Kisegyüttest. A velük való munka nagyon eredményesnek bizonyult. Rövid idő alatt ismertté és kedvelté váltak, sok örömet szereztek a közönségnek is, nekem is a közös fellépéseink alkalmával.

Ugyancsak 2014-ben a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagjává választottak. A Népművészeti Tagozat tagja lettem. Tagozatvezetőnk akkor a nemzetközi tekintélyű etnográfus, dr. Erdélyi Zsuzsanna volt, tagtársaim valamennyien kiemelkedő, hivatásuknak élő, alkotó személyiségek. Köztünk van dr. Andrásfalvy Bertalan professzor úr is. Végtelen nagy megtiszteltetésnek tekintem, hogy velük együtt dolgozhatom. Akadémiai székfoglalóm témájaként a bukovinai székelyek történetét jelöltem meg. Nagy izgalommal készültem az előadásomra. Laudátornak pályám egyik legjobb ismerőjét, dr. Kriza Ildikó néprajzkutatót kértem fel.

A székfoglalómat megelőző éjszaka nyugtalanul forgolódtam az ágyamban, hol felébredtem, hol elaludtam. Mi tagadás, nagyon szorongtam, hogy helyt tudok-e állni. Hajnaltájban különös, érdekes álmot láttam. A hadikfalvi templomban voltam. Tanácstalanul álldogáltam az ikonosztáz előtt. Kezemben három szál piros rózsát szorongattam, a hosszú virágzárakon nem voltak levelek. Nagyon szomorú voltam, tudtam, hogy most kivándorolunk, végleg elhagyjuk Bukovinát. Imádkozni próbáltam, de semmilyen ima nem jutott eszembe. Hirtelen hangos énekesző csendült fel az iko-

nosztáz mögül, betöltötte az egész templomot. Megismertem egykori kedves nótafám, Galambos Péterné Regina néni hangját. Bukovinai székely halottas éneket énekelt. Az ikonosztáz mögé léptem, de nem találtam ott, csak a hangja zengett továbbra is. Felriadtam, felültem az ágyban, a szívem hangosan kalimpált. Azt gondoltam, hogy a drága, rég halott Regina néni üzent nekem. „Vajon mire jó ki ez az álom?” – szokták mondani a székely asszonyok. Töprengtem nagyon, de nem tudtam az álmomat megfejteni, bátorításnak tekintettem. Regina néni életében is mindig bátorított, hogyné bátorítana most, amikor ilyen szorongatásban vagyok?! Hirtelen minden félelmem elszállt.

A székfoglalómra sok kedves barát volt kíváncsi. Megtelt a Makovecz-terem. Először Kriza Ildikó mondta el a laudációját, amelyet most szóról-szóra idemácsolok.

*

„Édes hazám, mit vétettem...” – A bukovinai székelyek története Madéfalvától napjainkig (Laudáció Kóka Rozália székfoglalója alkalmából, Magyar Művészeti Akadémia, 2014. szeptember 19.)

Kóka Rozáliát, a Népművészet Mesterét, a közismert mesemondó előadóművészt megérdemelt kitüntetés érte, amikor a Magyar Művészeti Akadémia a tagjai közé választotta. Több mint négy évtized óta elhivatott munkása a magyar népművészetnek. Gyűjtötte, ápolta, terjesztette a magyar néphagyomány értékeit. Felkutatta, feltárta saját őseinek, a szegénységben, hányattatásban, megsemmisítésben szenvedő bukovinaiaknak a kultúráját. Előbb Andrásfalvy Bertalan támogató szavai, ablakot nyitó rendezvényei, majd Várkonyi Imre értékelő buzdításai, aztán Domokos Pál Péter gyűjtésre serkentő útmutatásai nyomán indult el és lett a tevékenysége egyre gazdagabb, sokrétűbb. Olyan társadalomban vált felnőtté, gondolkodó emberré, ahol környezetében csúfolták a székelyes tájszólást, ahol a hagyományos viselet használatát megvetették, ahol lenézték a másféle tárgyi kultúrájú ún. „idegeneket, jött-menteket”. Fokról fokra erősödött benne a bukovinai gyökerek iránti ragaszkodás. Viszontagságos bukovinai, moldvai, hazai gyűjtőutakon, felszámolásra ítélt, magára hagyott házak elmagányosodott lakóinál, megsárgult kéziratok között, archívumokban, könyvtárakban és mindenütt kereste és meglelte a hontalanná vált népe szellemi örökségét. Megérezte, hol és kitől tanulhat, kik őrzik a szülőföldtől elszakított, szétszórt falvak hajdani tudását. Fáradhatatlanul kutatta az egyre jobban szétszéledő közösség néprajzi értékeit. Találkozott a lélek rezdülését érző asszonyokkal és képes volt arra, hogy tudatosítsa bennük is, milyen értékek hordozói. Feladatának érezte az összetartozás-tudat ápolását. Létrehozta a Bukovinai Székely Népdalkört, megszervezte a bukovinai hagyományörző csoportok találkozóját.

Az otthonuktól elszakított, de gyökereik iránt érdeklődőkkel együtt többször is visszalátogatott Bukovinába meglátni, mivé lett Andrásfalva, Hadikfalva, Józseffalva, Istensegíts. Tette mindezt akkor, amikor Romániában, a Ceaușescu rezsim idején minden magyarországi látogatót szexusok figyeltek. Érdeme, hogy a megmentett tudást közkinccsé tette. A kommunista Magyarországon színpadra tudta vinni a hadikfalvi betlehemezést, és a nehéz években az Országházban is bemutatta a csobánolást, a misztériumjáték egyik különleges változatát. Évről évre alkalmat teremtett arra, hogy minél több helyen jelenjenek meg, és így minél szélesebb körben ismertté váljon az eltűnt, elfelejtett hitt misztériumjáték, a magyar kultúra egyik értéke. Később, tevékenysége eredményeként mindez megérdemelten nemzetközi fórumra került, és kitüntetésben, elismertségben részesült.

Ma divat lett újra a mesélés, és hódít a mesepszichológia. De fél évszázaddal ezelőtt a népmesék a tudós társadalom asztalára szorultak. Kóka Rozália viszont ugyanekkor mesemondó-találkozókat szervezett, és ő maga mesemondóként példát adott az előadáshoz. Minden történetet úgy adott elő, mintha éppen vele vagy közvetlen környezetében történt volna. A tradicionális, mesekatalogusok által regisztrált mesék újra-

Galambos Péterné Illés Regina régi hadikfalviakkal
(Fotó: Kunkovác László, Erd, 1988.)

élesztése mellett bemutatta az élménybeszéléseket, élettörténeteket, a folklorisztika által nem regisztrált szájhagyományt. Ezzel új teret nyitott a szájhagyomány megismerésében az „Egy asszony két vétkeskéje”, „Pletykás asszonyok”, „Egy asszony, két asszony” és sok más narratívum révén. Kóka Rozália ráértett arra, hogy nem csak a vernetes, klasszikus népmesék iránt érdeklődnek az emberek, hanem az életből vett, megtörtént esetek igazi humorát is kedvelik, jó szívvel hallgatják az emberi botlásokat, asszonyi hibákat, ügyefogyott vagy vérbő férfiak baklövéseit, amelyeket igényes szintű epikumként formált a szájhagyomány törvényeinek ismeretében. A Boccaccio-történetek bukovinai köntösben, székes mondatszerkesztésben, szép, választékos előadásában mindenütt sikert arattak, aratnak. Kóka Rozália előadásának sajátos stílusa van. Tud mesélni. Nem csak a szövegfelépítés rendszerét érzi, hanem érzi a hallgatóság, a köréje sereglők igényét, és ezek szerint alakítja, módosítja előadásait.

Könyveit, írásait, lemezfelvételeit sok ezer példányban adták ki, és az irántuk megnyilvánuló igényt az újbóli publikálások mutatják. Ország-szerte ismerik a „Madéfalvi veszedelem” epikus előadását személyes előadó-körútjai révén, és neve összefonódott bukovinai hagyományokkal. A hazájától megfosztott, otthontalanná tett bukovinai székes sorsa személyes élménye lett, pedig még nem élt, amikor az áttelepítés történt, és kicsi gyermek volt, amikor Bácskából átvergődtek Felsőnárára, onnan Érdre. A sokszor hallott emlék saját élményévé vált, a menekülni kényszerítették sorsa az ő sorsa is. Tanulmányai, képzettsége révén a történeti dokumentumokat a maga értékei szerint képes a világ elé tárni, és művészi adottságával a pusztai tárgyakat, képeket, írásokat érzelmi telítődéssel adja tovább az érdeklődőknek, készítetve őket a bukovinai magyar sors átértésére.

Kóka Rozália méltán lett a Magyar Művészeti Akadémia tagja, és szeretnénk, ha művészetével tovább gazdagítaná a magyar kultúrát, megőrizné és erősítené a bukovinaiak hagyományát nemcsak a régi szülőföld emlékeit őrzők körében, hanem az anyanyelvet beszélők széles táborában.

Kriza Ildikó néprajzkutató

*

Dr. Kriza Ildikó után én léptem az előadói pulpitusra. A vetítón megjelent a Kárpát-medence térképe, a Kárpátokon túl, Moldva északi részén egy fehér körben a felirat: „A bukovinai magyarok falvai”. Majd „A bukovinai székesek vándorlása 1764–1945” feliratú térképvázlat és az andrásfalvi református tiszteletes képeinek segítségével végigkövettük a székesek útját Csíktól Moldván át Bukovináig, onnan Bácskáig, és végül az igazi hazaérkezésig.

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – KISTEREM

2019. november 4. 19:00
Matthew Bourne: Swan Lake

2019. november 6. 19:30
Budapesti bemutató – In_time – GG Tánc Eger

2019. november 10. 11:00
Péter és a farkas – Bozsik Yvette Társulat

2019. november 13., 14. 10:00
Talpak alatt – a Duna Táncműhely, a Káva Kulturális Műhely és a Nemzeti Táncszínház közös előadása

2019. november 16. 19:30
Szálkák – Feledi János – Feledi Project

2019. november 19. 19:30
NOIR – Kovács Gerzson Péter / TranzDanz

2019. november 23. 15:30; 17:00
Kucok – játssz velünk mesét – Tünet Együttes

2019. november 26., 27. 10:30
Igaz történet alapján – NTSZ - KET - Káva

2019. november 28. 10:30
Péter és a farkas – Bozsik Yvette Társulat

2019. november 29. 17:30
Mestermunka – Molnár Csaba / Cuhorka Emese

www.nemzetitancszinhaz.hu

Nemzeti Táncszínház

Fekete Bori

AKUSZTIKUS, AUTENTIKUS

ZENEAKADÉMIA – SOLTI TEREM; 2019. DECEMBER 4., 19.00

Fekete Bori az ifjú népdalénekes generáció egyik legtehetségesebb tagja. Mély tónusú, hajlékony és egyedi hangjának köszönhetően bátran és hitelesen kalandozik a különböző zenei műfajokban. Első szólólemezen őszintén tárja elénk széles zenei érdeklődési körének legszebb darabjait. Biztos kézzel vezeti hallgatóságát dalról dalra, Erdélytől Bulgáriáig. Dalairól így vall: „A hangot az élettől kaptam. Az én feladatom vigyázni rá, ápolni, fejleszteni, használni mások örömeire. Játsszani vele, kipróbálni újra és újra. Dallamok szólítanak meg a világban járva. Ilyenkor megmozdul bennem az ajándékba kapott képesség, új utakra sarkallva... és én hallgatom rá. Csodálatos zeneszék kísérnek el ezeken az utakon. Hol a magyarszováti Kádár Erzsébet énekei marnak belém, hol egy török étteremből kiszűrődő dallamfoszlány ejt rabul. Rusztikus vonózáj szögez a földhöz, lantzene emel magasba. Bolgár ritmusok zakatolnak, duda süvít a régmúltból. Megszólítottak, továbbadom népdalaim.”

Közreműködők: Fekete Borbála, Sasvári Borbála, Viszkeleti Júlia, Bárdosi Ildikó, Bolyki Sára (ének), Vizeli Balázs (hegedű), Fekete Antal „Puma”, Fekete Márton „Kispuma” (brácsa), Bognár András (nagybőgő), Bolya Mátyás (citera, koboz, lant), Szokolay Dongó Balázs (fúvolyák, duda), Balogh Kálmán (cimbalom), Jakabffy Balázs (dobok), Eredics Dávid (kaval, klarinét), Buzás Attila (szaz, tamburák)

A budapesti Hagyományok Háza Mikházán

Szabadegyetemmel kezdődött

„Mikháza, te édes!” – mondja a visszajáró pesti vendég. Bár, dehogy... Megmondta már Orbán Balázs: „szőlője savanyú bort ad, úgyhogy asztalra tenni kifejezetten küküllőit érdemes, szászcsávásit, mondjuk”.

Zord helyen járunk. A Bekecs, a Keleti-Kárpátok legnyugatibb nyúlványa nagy árnyékot borít. Ennek ellenére a Római Birodalom itt húzza meg a limest, ezen a vonalon keresgélnek ma is pesti, koloni, londoni régészek, tekintettel arra, hogy római állótábor (castrum) rendezkedett itt be hajdanán. Időkapszulánk is van hozzá, ha időutazásra kívánczokra valaki. Mikháza ferences kolostora a csiksomlyóit követően Erdély második leghíresebb rendháza, itt ír, tanít, épít zárdát és orgonát Kájoni János a XVII. században, itt él, ide temetkezik bizonyos házfőnök, páter Dávid Antal, aki ott van a segesvári-fehéregyházi csatában. Ő egyike azoknak, akik az Ispán-kút környékén látják a kukoricásban menekülő Petőfit – legalábbis P. Boros Fortunát ferences történész leírása szerint.

Neves iskolájára, kolostorára odafigyel kuruc és labanc, mindkettő szívesen rabolja és fosztogatja, odafigyel rá II. József – bezáratása erejéig –, kriptáját feltöri a Vörös Hadsereg. Úgyhogy nem nyughat békében Tholdalagi Mihály, báró Bornemisza Leopold, mint ahogy az ide temetkezett főúri Zichy, Torma, Wesselényi családok csontjait is gátlástalanul felhányják. A fáma pedig kincsekről nem beszél. Később, a berendezkedő kommunista hatalom tesz lakatot a kolostorra (1949), a rendház híres könyvtárát ősnymtatványaival a marosvásárh-

lyi Teleki Könyvtárba szállítják, a barátokat szétszórják.

*

HIÁBA! A FERENCESEK SZELLEMISÉGE

ITT MARAD

Augusztus 9-11. Elérkezünk a budapesti Hagyományok Háza Szabadegyetemének színhelyére, a Szélyes Sándor Csüszínházba, vagyis, ahol korábban a Duna Televízió *Fölszállott a páva* válogató rendezvényén megfordul fél Erdély, úgymint Kalotaszeg, a Gyimesek, az erdélyi Mezőség, benne Válaszút. Meghívásra, a Válaszúttal eljön ide Kallós Zoltán, elhozza életművét élőben és CD-n, sok-sok mezőségi, gyimesi, kalotaszegi népdalt énekel, megmutatja páratlan szöttes- és kerámiagyűjteményét.

„Amikor megalakult a Hagyományok Háza, láttuk, hogy a hagyományozódás megszakadt, ezért legfontosabbnak tekintettük, hogy legyen vízióink, jövőképeink arról, hogy mit szeretnénk. Alapvetően ezért hoztuk létre a Hagyományok Házát, hogy, ha nem természetesen, akkor mesterségesen, szervezett körülmények között meg tudjuk teremteni a hagyományozódást. Mint köztudott, a Hagyományok Házában három nagy területen kezdünk el dolgozni. Amikor erről beszélek, szoktam mondani, hogy volt egy fej, az archívum, és volt két lábunk: a Magyar Állami Népi Együttes és a gyakorlati műhely, ahol a hagyományozódást gyakorlatilag elkezdjük szer-

vezni. Nyilvánvalóan bővültünk, ami egy részt a szervezésben nyilvánult meg – nagyon sok előadást tartottunk a Kárpát-medencében –, ezen kívül kirajzottunk, arra gondolva, ott kell lennünk a nagy fesztiválokon, ahol csak népi kultúránknak fontos szerep jut” – fejt ki Kelemen László, a budapesti Hagyományok Háza igazgatója.

Három évvel ezelőtt kezdték el, így jöttek létre a határon túli hálózatok. Ott vannak Kárpátalján, Felvidéken, Délvidéken és itt vannak Erdélyben. Kelemen szerint Erdélyben ment a legnehezebben, éspedig azért, mert Erdély egy nagy ország.

„Azért ment nehezebben, mert itt Erdélyben foltokban nem érzékelhető a veszély, hogy a magyar kultúra eltűnne, viszont látni a falvak elnéptelenedését, az elvándorlást, a negatív folyamatokat, amelyek gyakorlatilag ezt a kultúrát megszüntetik. Azért is volt nehéz Erdélyben, mert az erdélyi ember elsősorban azt tanulta meg, hogy egyedül magára számíthat. Ebben a folyamatban azt gondoltuk, itt az alkalom arra, hogy ne mindenki a saját fészékben nevelje a fiókáit, hanem kirepüljünk és elmondjuk egymásnak, amit ezen a vonalon egymásnak segíthetünk. A budapesti Hagyományok Háza szép csapattal jött Erdélybe, azt gondoljuk ugyanis, hogy Erdélyben erdélyieknek kell dolgozniuk, a budapestieknek pedig segíteniük abban, amit az erdélyiek szeretnének. Azt gondolom, hogy a táncházmozgalom is velünk kell tartson, és minden tevékenység, ami csak a lelket növeli, itt kell legyen közöttünk.”

Az erdélyi Hagyományok Háza négy centrummal működik: Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, és készülőben van a sepsiszentgyörgyi fiók is, bár arra még nem született budapesti kormányhatározat. Az erdélyi Hagyományok Háza alapítványi formában működik, melyet a négy erdélyi történelmi egyház alapítványa, a Sapientia hozott létre, a kolozsvári bíróság pedig ez év július 23-án bejegyezte az Erdélyi Hagyományok Háza Alapítványt. A kuratóriumot Kelemen László vezeti, őt segíti a marosvásárhelyi Török István, ős-tánc házas, Györfi Erzsébet, Balla Ferenc a Kallós Zoltán Alapítványtól, Orendi István a Kasza Egyesülettől, Brendus Réka a nemzetpolitikai államtitkárságtól; a Sapientia-t négy kurátor képviseli.

*

MIÉRT A „SZENTFÖLD” KÖZEPE?

Amint azt Kelemen László elmondta, azért esett választásuk az utóbbi időben Csűr-színháza miatt is széles ismertségre szert tevő falura, a Szentföldként emlegetett kistré-
gió szellemi centrumára, mert a Marosvá-
sárhely közelében fekvő település az erdélyi kultúra emblematikus helye. A mikházi ferencesek rendfőnöke volt Kájoni János, a Cationale Catholicum és a róla elnevezett kódex szerzője, valamint itt, egyházi keretek között indult el az iskolai oktatás, amelyet később Vásárhelyre helyeztek. Amit még nem mondtunk el: itt született Kacsó Sándor író, hírlapíró, itt született az egyazon kapun kijáró Széllyes Sándor, a legendás Székely Népi Együttes vezéralakja. A szervezők ezekhez a gyökerekhez kívántak visszatérni a Hagyományok Háza első mikházi szabadegyetemének megrendezésével.

Szabadegyetemek, konferenciák, mindenféle táborok fejtörője az előadások simultán szervezése. Mikházát bármilyen apró településnek tekintjük, van egy kolostora, van kántori lakja, iskolája, hektárnyi, sátorral belakható területe. Úgyhogy megnéz-
hette magát az, aki minden előadásra számított; a program „leszinkarításával” volt kénytelen beérni.

Nézzük a szórólapra nyomtatott programot! Felnőtt tánc, gyermektánc, népzene; Tálás Ágnes, Both Miklós, Orendi István, Balla Ferenc, Lőrinczi Zsolt, Molnár Szabolcs, Pávai István, Szabó János, Kacsó Ildikó. Mese: Sándor Ildikó, Agócs Gergely, Fábíán Éva, Klitsie-Szabad Boglárka; ének: Nyitrai Mariann, Berta Alexandra, Kásler Magda, Györfi Erzsébet, Török Viola; kézművesség: Török László, Bartos Tünde, Mihály Eszter. Indulhat ki-ki, amerre akar.

Tálás Ágnes *Nép-Tánc-Nyelv* című előadásán jegyzeteljük: „Nagy különbség van a régi és a mai hagyományos táncban: régebben ellopták egymástól, ma pedig különböző pedagógiai módszerekkel, alapjaira bontva tanítjuk. Régebben az ifjúság belenőtt saját tánc-kultúrájába, jelenleg számtalan egyéb foglalkozás mellett sok vidék táncát külön órákon tanulják, gyakorolják, azaz visszatanítás történik. Korábban a korosztályi ugrásokat fel-tételekhez kötötték, vagyis az ifjak csak konfirmálás után lehettek teljes jogú tagjai a felnőtt táncnak, ami nem egyszer komoly beavatást jelentett. A széki Gazda Klári néni gyűjtéséből olvastam, hogy hogyan történt a széki fonóban a kürtön keresztüli, gerendából való vízfakasztás. A beavatók gondoltak arra, hogy valamennyi módszerük új és meghök-
kentő legyen. Korunkban a korhatárok sokszor eltűnnek, a gyerekek a felnőttekkel azonos jogokat élveznek, az ugrások már nem személyes érettséghez kötődnek, nincs már tétjük

A Táncház Egyesület közleménye

(2019. október 25.)

Sajnálattal tájékoztatunk minden érdekelteket, hogy a 2020-as Táncháztalálkozó a kihirdetett időpontjában – 2020. április 24–26-án – nem tarthatjuk meg, mert április végén nemzetközi sporteseményt rendeznek a Sportarénában.

Amint sikertül megállapodnunk az illetékesekkel az alternatív lehetőségekről, azonnal közzétesszük a végleges dátumot.

Kérjük, látogassák a tanchaztalalkozo.hu weboldalt és kövessék Facebook-oldalunkat (www.facebook.com/tanchazegyesulet/)!

*ugyanis. Idén, a választói táncbörben Csá-
tári Erika, széki származású pedagógus mesélte saját élményeit arról, hogyan tanulta meg a széki táncokat. Ő még megtapasztalta a szokást, hogy a széki idősebb legények elosztották maguk között a fiatalabb lányokat, rendszeresen elvitték őket táncba, egy-egy lányt bő négy évig tanítottak táncra. Máig meghatározó, maradandó élmény. Nem egyszer tapasztaltam, hogy a tehetséges táncos adatközlők saját közösségükben fontos polgári pozíciót töl-
töttek be, szervezési feladatokat láttak el, kezesek voltak, számított a véleményük, köztiszt-
telet övezte őket.*

*Megtapasztaltam, hogy az iskolai oktatásban a nehezen kezelhető gyerekek táncpróban kez-
zesbárányokká válnak, mert a tánc teljes mértékben motiválja őket, így közösségükben is megtalálják helyüket. A mulatságban való részvétel a párválasztásban nagyon komoly szerepet játszott. A fiatalok ott kerültek legin-
kább kapcsolatba egymással, hogy kiderüljön számukra, mennyire illenek egymáshoz mind táncban, mind vérmérsékletben. Ez a funkció ma is jól működik, sok házasságról tudunk, ami táncban, néptáncgyűttesben, akár táncbörben született.*

*Aggódva figyelem a tánc ház módszert, szelle-
mi örökség átörökítésének UNESCO által el-*

*ismert modelljét, amit egyre inkább kiszorít a folk-kocsma, ahol már nincs jelen a tánc-
ház-gazda. Pedig a tánc ház-gazdának nagy szerepe van abban, hogy az újonnan csatlakozó, kíváncsi érdeklődők beilleszkedését segítse; segítse egyrészt tánc tanítással, másrészt olyan információkkal, amelyek közelebb hozzák hozzájuk a tánc ház szokásokat. Megis-
merteti, milyen környezetbe ágyazódva élt valójában a tanult tánc; miért vált olyanná, amilyennek most ismerjük; milyen torzulások érik a hagyományos tánc kultúrát; milyen zenészdinasztiák szolgáltak adott közösséget; mely gyűjtők munkásságának köszönhetjük az adatközlők tudásának megőrkítését; hol lehet kutakodni egy-egy terület hiteles néptáncos és népzenei világában stb. Egyre kevésbé tapasztalom, hogy létezne még a valahai tánc ház-
ilem, amely biztosította a rendre táncolást a zenész előtt, a tánc rendre ráhangolódo nyugodt erőt, tempót. Gyakran tapasztaljuk, hogy a zenészek iszonyatos tempóban, saját zenei virtuozitásukkal kérkednek, amelyben nem a táncosok kiszolgálása az első számú szempont. Jó megjegyezni, hogy a tánc mindenkié, nem csak a tehetségesek kiváltsága, eszköz az önkifejezéshez, irány a közösséghez, a közös katarzishoz. Rég vallom, hogy a különböző táncokban lelkem különböző megnyilvánulásait*

igyekszem megkeresni. Így – például a széki táncokban – a befele forduló alázatot, a gyimesi kettős magyarosban a nyers ősi belső erőt, a marosszéki forgatóban a játékos vidámságot, a kalotaszegi csárdásban a női szépséget és méltóságot, a moldvai körtáncokban egy közösségi lét megélését.”

*

SZÖVEGFOSZLÁNYOK A CSÜRBŐL

Sándor Csaba Lajos, Csíkszentdomokos: „Amikor serdülő fiú lettem, eljöttek hozzánk a nagyobb legények, ketten jöttek, elkérsztettek a táncba mint kezes legények, mert nálunk, Csíkszentdomokoson szokásban volt a kezeség. Táncoltak... Ahogy láttam táncolni az embereket, és hogy a csipám kinyílt – a tánc házmozgalomnak köszönhető, annak a fajta tánc házmozgalomnak, amit mi nagyon szeretünk. Ahol az ember érték. [...] Azt is észrevettem, hogy az öregek másként táncolnak, mint mi, tánc házakban nevelkedők. Ez konfliktushelyzetet szült, mert mi az, hogy mást látok, mást élek meg, mint ők, másfélre vonzódok. Amikor hazakerültem, gyűjtögetni kezdtem a rokokókat, mert mondtam: nénye, ne tegye lábtörlőnek, adja inkább nekem. De hát a rokokó nem szentdomokosi. Hát akkor – kérdeztem – ki szötte? Hát a nagyanyám, mondta. Hát ki volt magának a nagyanyja, és miért nem domokosi, kérdeztem. Mert a domokosi nem divat, mondta. Ebből egy következtetést vontam le: a népi ruha nem uniformis, az ember jellemét a belső adja, nem föltétlenül a viselet. [...] Azt látom, hogy ma már széttartású egyenes emberek vannak. [...] Gyergyóalfalusi rokonaim egész napot készültek, amikor mentek a fotóshoz. Szegény Imre bátyám erősen restellte, hogy lábujján van egy lik, szegény emberek voltak, istenem. A régi fotográfiákon azt látom, hogy mindenkinek csillog a szeme, ég valami belső tűz. Na, ezt a tüzet keresem, mert szeretném tanítani. Belső tüzet tanítani? Néha sikerül, néha nem. Attól függetlenül, hogy milyen volt a tánc vagy milyen lesz a tánc. Arról van szó, hogy közösségekben élő emberek tekintete sokszor elmondja, jöhet a medve is. A szilárdaságot, a gyönyörű szép belsőt kellene visszahozzuk egyénenként, családokban, kisközösségekben. Ha sikerül, azt jelenti, hogy nincs veszve a világ, noha így sincs veszve, csak egészen más. A valamikori kántortanítót tisztelték, féltek tőle, mert tudta a dolgát. Megtanulta rajzolni a betűt, akkor is rajzolta, ha levelét a Don-kanyarban írta. [...] A gyergyóiak Piatrára mentek, a szentdomokosiak Brassóba mentek, Atyhából Temesvárra jártak, ezek voltak az állandó ruták akkoriban. Ezek a vándorlások pedig nagyon visszahatottak a táncra. Ezen kívül a szülőfától távol megkeresték egymást, közösségeket alkottak. [...] Van egy fontosabb tudás, ami nem is apáról fiúra szállt, hanem

nagyapáról a fiúra. Az ember a nagyapától kap tiszta bölcsességet. [...] A kaláka jelentőségére, bár ha kévsé is, erősen felhívnam a figyelmet, mert a kaláka a kis társadalmaknak meghatározó eleme volt. Kalákákra, ünnepekre a szentdomokosiak a Holdról is hazajöttek. Hazajöttek, mert szénát kerestek.”

Pávai István zenetudós terjedelmes előadásából jegyzünk le: „Előadásunkat a népzene, néptánc szemszögéből próbáljuk úgy megragadni, hogy a táji tagolódást egyesítjük, ami új szemlélet, mert a népzene kutatók, maga Bartók is, úgy osztották be a dialektus területeket, hogy a dallamok előfordulását vizsgálták, ami jó szempont, de nem elég: jó, ha a táncrendeket, a zenekarokat is szem előtt tartjuk. [...] Kós Károly kolozsvári néprajzos próbálkozott a Romániához csatolt területek meghatározásával, négy nagy területre osztva fel ezeket: a partiumi sávot Királyhágón túli területnek nevezte, Belső-Erdélyt (Kalotaszeg, Mezőség), mint nem székeleyek lakta területet, a Székelyföldet, és moldvai csángó vidéket. A sorolt területek között léteznek köztájak, ezen belül kistájak és mikrotájak, amelyek igazi lételemük a folklórnak. A tájak fokozatosan alakulnak ki, amikor a tájak valamilyen módon, etnikumi, földrajzi, kommunikációs okok miatt elszigetelődnek. Oda kell figyelni, a szóban forgó tájakon milyen hangszertípusok, hangszeregyüttesek, milyen táncrendek alakulnak ki az idők folyamán. Hegedű-gardon az egyik típus, az ütőhangszer-dallamhangszer, ami néha kiegészül harmadikkal. Érdekes itt is a tájankénti különbség. Gyergyóban cimbalommal egészül ki például, Csikban meg inkább kontra volt. Később észlelhető bővülés a városi cigányzenekarok irányába, ami a polgárosodással függ össze. A táncrendeknél figyelmet érdemel, hogy vannak úgynevezett törzstánccok, amelyeket mulatságokban többször ismételnék. Az egyszeri kérésre előfordulókat alkalmi táncoknak nevezzük, előbbihez viszonyítva nem azonos súllyal szerepelnek. A csiki vármegyéről szólva sokat lehetne beszélni arról, hogy Bartók mit fedezett fel ott 1907-ben: a pentatóniát, az egész magyar népzene lényegi, keleti gyökerét. Ha a keserveseket nem gyűjtötte volna a Gyimesekben, azt mondanánk, ezek a gyimesi keservesek, ha nincsenek meg a székelyeknél, akkor egészen biztosan román eredetűek. Innen tudjuk tehát, hogy nem román eredetűek, mert a székelyeknél is megvoltak. [...] Örvedetes, hogy újabban a citeramuzsika feléledését észleljük (marosszéki Erdőcsinád), viszont nem annyira tetszik nekem, hogy magyarországi, standard formájú citerákat terjesztenek el Erdélyben is, abelyett, hogy múzeumokban megnéznék a régi erdélyi citerákat. [...] Az erdélyi kovácsokról tudvalevő, úgy kalapáltak, hogy annak valamilyen zeneisége volt, úgy mondhatni, valamilyen ze-

Hangszerek, Tokok, Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

nét komponáltak. De nem erről van szó, mert a nagy zajban nem lehet beszélni, arra nincs is idő, ezért ők jeleznek, valamilyen műveletet bizonyos ritmus mentén végeznek, utána meg, ugyancsak valamilyen hangjellel, befejeznek. Ha a székely ember muzsikál vagy beáll kovácsnak, cigánynak nevezik, ám a cigány szó nem etnikumot jelent, hanem zenészt vagy kovácsmesterséget. [...] Kászon nagyon érdekes terület. Kodály írja, hogy 1912-ben jelen volt egy lakodalomban, amikor megfogadtak egy szál zenészt, vagyis szál hegedűst. Egy asszony mondja 1952-ben, hogy ha kettőből – hegedűsből és cimbalmosból – állt a zenekar, elég is volt nekik, tudtak eleget táncolni. A dobot akkoriban kezdték. Később a Kászonokban divatban volt a gardon, de később jobbra cserélték azt. A bárónak lassú csárdás járt. [...] Udvarhelyszéken a primás szó nem hegedűst jelentett: amikor az öreg Majláth Gábor primás – akinek a fiai mind hegedűsök – meghalt, a következő rangidős zenész a klarinétos volt, és nem az ő fiatal hegedűs fiai, és akkor a klarinétos vezette a bandát, ő volt hát a primás. [...] Nyárád mentén nagyon értékes táncok voltak, főleg a régi primások között. A nyárádselyei Kalányos Gábor nagyon jó zenész volt. Érdekes továbbá, hogy Bartók a maroszeiki, kibédi lány zenéjéből fordult a népzene felé. A táncrend a verbunk, jártatós, forgató, sebes csárdás; nagyon szép énekes dallamaik vannak, táborokban lehet még ilyeneket tanítani.”

*

KÉSŐ DÉLUTÁN

A kolostorban a Barozda együttes muzsikál. Őserő, megilletődés, szakralitás, fogadkozás és meghagyás. Juli néni fájdalma: a somlyói tartományfőnöktől tudjuk, Mikházára egyelőre nem jön ferences. Majd, ha... Ké-

ső este Öves együttest nézünk, hallgatunk, nem köszönünk nyugodalmas jó éjszakát: mulatás virradatig.

*

MÁSNAP

Messziről indul Agócs Gergely: „Szerencséd, hogy öregapádnak szólítottál...! A nemzetek többsége a folklórra úgy tekint, mint inspirációs forrásra, nem többre. Amikor a táncmozgalom elindult a hetvenes években, volt egy vitám, amikor is egy magyar koreográfus megfogalmazta azt a mondatot: »engem nem érdekel, mit táncol a paraszt, engem az érdekel, mi jut róla eszembe«. A világ nagy része ilyen szinten prezentálja a saját folklóráját.

Oroszországi gyűjtőutam során tapasztaltam, arrafelé nem is értik, miért kell nekünk a paraszt, a pásztor. Amikor először kijutottam a Kaukázusokba, ott azt mondták nekem, hogy éppen fesztiválra készülnek, jönnek ilyen, meg olyan ruhákban, énekelnek nekem annyit, amennyit akarok. Nem értették, hogy nekem nem az esztrádművészek produkcióira van szükségem, hanem ki akarok menni a hegyekbe, a tanyákra, ahogy ők nevezik, a kosarakba, a csabánokhoz. Nem értették, miért ők kellene nekem.

A magyar alkalmazott folklorisztikának hihetetlen nagy szerencséje van, hogy van mit alkalmazni, hiszen jó részt fel van gyűjtve, feltárva sokkal aprólékosabban, mint a világon bárhol. Nem győzöm hangoztatni, magyar nyelvterületen még mindig van hol, van mit gyűjteni. Amikor egyszer Nyárád mentén jártam gyűjteni, szakmabeliek mondták, mit keresek itt, mert hiszen nincsenek pásztorok, nincs mit gyűjteni. Én pedig Szőverden, Nyárádselyében legalább három furulyást találtam, el is hoztuk őket az ötszólamú népzenei táborba. Lehet menni Burján Tiborhoz

gyűjteni... Nagy megdöbbenéssel tapasztaltam, hogy Nyárád mentén előttem az az ember gyűjtött 1914-ben, akit Bartók Bélának hívnak. Azt mondom, minden székely faluban fel kell tenni a kérdést: tud-e valaki furulyázni. Nem mindegy, hogyan kérdezzünk, hogyan közelítünk témához adott esetben. Ezt megbecsülve szól vissza az adatközlő atyafi: Szerencse, hogy öregapádnak szólítottál!”

A sajtó, természeténél fogva, felkapja a fejét, Romániában kifejezetten felkapja, ha meglepő, számára különösen meglepő nyilatkozatról vesz tudomást, még akkor is, ha azt egy néprajzos mondja. Agócsnak egy korábbi, a Magyar Nemzetnek adott interjújára utalunk, ahol neves emberről kijelenti: a magyar népi kultúra, a hagyomány nemzetbiztonsági kérdés. A „hogyan érti” kérdésünkre Agócs Gergely ismételtlen megerősíti: „Azt gondolom, ahol nincs hagyomány, ahol az értékek kivesznek, ott nagy baj van. Látjuk ugyanis Budapesten, hogy elindult egy kvázi mozgalom, hogyan határolódjunk el a felmenőinktől, hogyan hirdessük, mi nem ők vagyunk, semmi közünk nincs hozzájuk. Ilyenformán a közösségi kohézió összehull, a nemzet veszélyesen sérülékeny lesz. Továbbra is úgy gondolom, a néphagyomány elhagyása nemzetbiztonsági kockázatokat hordoz magában.”

*

ESTEFELÉ

Tömeg várja a Barozda, a Heveder, a Lelkes és az Öves együttes „Generációk” című közös koncertjét, vagy a napközbeni értekezés-sorozatot követő Magyar Örökség-díjas Maroszeiki Kodály Zoltán Gyermekek- és Ifjúsági kar (karvezetők: Czákó Gabriella, Nagy Éva Vera, Lokodi Anna) fellépését a ferences templomban, míg a Csűrszínházban „Kincses Maroszeik” címmel a Székely-Mezőség, a Maros és Nyárád mente hagyományörzőinek előadása zajlik Fazakas János szerkesztésében. S mert eközben a lacikonyhák közönségének is mond mesét, nagyon szeretik Agócs Gergelyt. Éjfél felé keresik, ám Agócs felszívódott az erdélyi éjszakában, mondják, hazafelé tart, pedig mi marasztalnánk, erdélyi szívóssággal marasztalnánk.

A Hagyományok Háza Mikházán tartott szabadegyetemét Bőjte Csaba ferences szerzetes szentmiséje zárta.

Annyi biztos: a budapesti Hagyományok Háza a jövőben is eljön Mikházára. Ezt a kiértékelőn halljuk. Kelemen László közli, úgyhogy a házigazda színművész, Szélyes Ferenc erősen boldog, mindenki boldog, azt sem bánnák, ha 2020 augusztusa most szemük láttára begurulna a Bekecs nyugati oldalán mélyen és meredeken lejtő Komját-patakán.

Kép és szöveg: Lokodi Imre

Népdalkutatás és nacionalizmus

Írta: Bartók Béla

*In: Bartók összegyűjtött írásai 1. Közreadja: Szöllősy András. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1966. 597-600. oldal.
Eredeti megjelenés: Tükör, 1937.(V.) évfolyam, 3. (március) szám, 166-168. lap*

Tagadhatatlan, hogy a népdalkutatás, valamint általában minden népművészeti tanulmány megindulásának ösztökéjét a nemzeti érzés felébredésében kell keresnünk. A népköltési és népzenei kultúrértékek felfedezése feltüzeltelte a nemzeti büszkeséget, s mivel összehasonlításra kezdetben semmiféle mód sem volt, minden nemzet fiait azt gondolták, hogy ilyenfajta kincsek birtoklása az ő egyedüli és legsajátabb kiváltságuk. Kisebb, különösen pedig a politikailag elnyomott nemzetek ezekben a kincsekben bizonyos fokig vigasztalást találtak, öntudatuk megerősödött, megszilárdult; ezeknek az értékeknek tanulmányozásában és közzétételében alkalmas eszközük volt arra, hogy a nemzet műveltebb rétegének a nemzeti érzését, amely az elnyomatás következményeképpen nem egy ponton csorbát szenvedett, újra megerősítsék. Azonban nemsokára némi csalódás következett be. Bármily keveset törődtek is a szomszédos nemzetek ilyenféle értékeivel, mégis elkerülhetetlen volt, hogy néhanapján, akaratlanul is szemük ügyébe ne kerüljön a szomszédos nemzetek efféle kultúrkincsének egy-egy darabja: és itt kezdődött a baj.

A megsértett nemzeti érzésnek valamiképpen védekeznie kellett, – megsértette az a tény, hogy a szomszédos nemzet is birtokában van annak a kincsnek, amelyet eddig őseredeti nemzeti vagyonnak tekintettek, – és azzal védekezett, hogy bejelentette igényét az elsőbbségre. Mivel azonban a szomszédos nemzetekben ugyanilyen érzés és ugyanilyen világnézet uralkodott, ott sem engedtek abból a meggyőződésből, hogy övék az elsőbbség: civakodás, szócsatározás kezdődött és tart még napjainkban is.

A nyelvtudósok, úgy látszik, sokkal okosabb emberek. Legalábbis nemigen hallunk olyasmiről, hogy különféle nemzetek nyelvtudósai között viták támadtak volna azért, mert az egyik azt állította vagy bizonyította, hogy egy nyelv bizonyos szavai és fordulatai a másik (tán politikai szempontból nem baráti) nép nyelvéből származnak. És a nagy nyilvánosság is, sajtóságon módon, sokkal közömbösebb a nyelvtudományi kérdések és problémák iránt, holott a nyelvnek mégiscsak sokkal jelentékenyebb, vagy, mondjuk, időbelileg és térbelileg szélesebb körű szerepe van a mindennapi életben, mint pl. a népzeneének és népköltészetnek. Azonban mihelyt a népdallal kapcsolatos kérdésről van szó, rögtön jelentkezik az ingerültség és ez bizony némely esetben szinte betegesen elfajul.

*

Ha már egészen természetes folyamatnak kell tartanunk azt a tényt, hogy a szomszédos nyelvek egymást kölcsönösen befolyásolják (ez a folyamat sem az illető nyelvek szellemének nem árt, sem nem ok a megaláztatottság érzésére), – akkor ez a tétel még inkább érvényes a folklór termékeinek kölcsönös (sőt akár egyoldalú) cseréjére is. Nem volna szabad megfélemlíteni arról sem, hogy úgyszólván lehetetlenség, hogy a földkerekség néhány száz népe közül még a legkisebbnek is csupán őseredeti népdal-anyaga legyen! Ha aztán a kutatók kénytelenek a különféle népzeneben jelentékenyebb kölcsönhatást, idegen hatást vagy idegen eredetet megállapítani, akkor bizony ezek a megállapítások e sok nép akárhányára nem lesznek valami kedvezők. Azt is meg kellene gondolni, hogy az ilyen „kedvezőtlen” megállapítások sem az alacsonyabbrendűség érzésére nem adnak okot, sem pedig arra nem alkalmasak, hogy politikailag kiaknázzák őket. Mert: ahol még él és virágzik a népdal a szó valódi értelmében, ott szó sem lehet meddő, betű- és kottaszerinti átvételről, ott az átvett anyag többnyire mégiscsak megváltozik valamiképpen az új milieu következtében, mégiscsak kap valamilyen helyi, „nemzeti” jelleget, bárhonnan származik is. Ami pedig a politikai kiaknázást illeti... Igen, ahol a politika kezdődik, ott megszűnik a művészet és a tudomány, megszűnik a jog és a belátás. Ne is pazaroljunk több szót olyan eshetőségek ecsetelésére, amelyek úgyszólván a népdalkutatás halálát jelentenék.

Mi az ilyen vitákra természetesen nagyjából csak a saját országunkból hozhatunk fel példákat. Így pl. a múlt század második felében vita kerekedett nálunk a „Kőműves Kelemen”-nek manapság már közismert ballada-szövege körül. Ez volt a híres „Vadrózsa-pör”. Azért „Vadrózsa”, mert a Kriza „Vadrózsák” c. népdalszöveg-kiadványában legeslegelőször közzétett „Kőműves Kelemen”-szöveg váltotta ki. Alig jelent meg ez a magyar ballada-szöveg, kitért a vihar: román folklóristák azzal vádolták meg Krizát, hogy szándékosan hamisítást követett el. És mindez miért? Azért, mert e ballada variánsai a románoknál általánosan ismeretesek, sőt egyik-másik akkor már nyomtatásban is megjelent volt. Kriza (aki talán nem is tudott románul) természetesen nem is sejtette, hogy ilyen román szövegek vannak. Másrészt pedig az illető román folklóristák teljesen figyelmen kívül hagyták a meg-

támadott magyar ballada-szövegnek a román variánsoktól teljesen eltérő jellegét, ami merőben lehetetlenné teszi azt a feltevést, hogy itt hamisítás történt (vagyis, hogy irodalmilag művelt emberek tudatosan lefordították a román szöveget). Manapság, amikor tudjuk, hogy ez a ballada-szöveg az egész Balkánon el van terjedve, az efféle civakodások határtalanul nevetségesnek látszanak.

Egy másik példa a magam személyével kapcsolatos. Nyomatásban megjelent műveimben már régen megállapítottam, azaz véleményem szerint helytálló érvekkel bebizonyítottam, hogy egy aránylag kicsiny, az erdélyi székely magyarokkal határos román terület népzeneje erős székely-magyar hatás alá került. (Ez a hatás az előttem ismeretes erdélyi román anyagnak körülnelül 25%-ára vonatkozik.) Ez a tény elegendő volt arra, hogy bizonyos román publicisták a legkíméletlenebbül megtámadjanak. A támadásokban nem is próbálkoztak ellenérvekkel: nyilván a románság elleni merényletnek tekintették azt az állítást, hogy az erdélyi román népzene negyedrészt a magyar népzene befolyásolta. A támadók még azzal is megvádoltak, hogy ezt a „merényletet” politikai okokból követtem el.

Szerencsére nem mindenütt találkozok az ember ezzel a betegesen elfajult érzékenységgel. Munkáimban például megállapítottam, ahogy a szlovák népzenei anyagnak kb. 20%-án magyar hatás mutatkozik. Megállapítottam azt is, hogy a magyar anyagnak mintegy 40%-a idegen, nagyrészt északi (vagyis morva-szlovák) hatást mutat. Tudomásom szerint sem Csehszlovákiában, sem Magyarországon senki sem háborodott fel.

*

Korunk világnézeti feszültségei, sajnos, előmozdítják az ilyen beteges egyoldalúságok elburjánzását ahelyett, hogy a tárgyilagosságnak engednének teret. Ha azonban a fentebb vázolt elfogultság tudományos vitákban egyre jobban elterpeszkedik, akkor vége a tudománynak.

A zenei folklór-kutatásban a legkülönfélébb kérdések merülnek fel. Ilyen pl. az úgynevezett „bolgár” ritmus kérdése. Eddig úgy látszott, hogy ez a ritmusfajta bolgár különlegesség. Azonban a legújabb kutatásokból kiderült, hogy a románoknál és a török népeknél is ismeretes. Ha további kutatások beigazolják, hogy eredete csakugyan Bulgáriában keresendő, akkor könnyen megtörténhetik, hogy a szerencsétlen felfedező a másik oldal – természetesen csak „in effigie” [távollétében, jelképesen – a szerk.] megkövezi, viszont ha a kutató ellenkező eredményre jut, akkor emez az oldal kövezi meg. Másik, ugyancsak rendkívül érdekes kérdés az úgynevezett „hosszú ének” (cântec lung) eredetének kérdése.

Eddig megállapítottuk, hogy ez a dallamféleség Perzsiában, Irakban, Közép-Algírriában, Ó-Romániában és Ukrajnában, tehát négy különféle nemzetiségű népnél van elterjedve. Aligha lehet feltételezni, hogy ez a négy nép ugyanazt a dallamot egymástól egészen függetlenül teremtette ki (ilyen véletlenek ti. nincsenek): a négy közül valamelyiknek okvetlenül oda kell ítélnünk az elsőbbséget. Mármost hogyan merészelje egy becsületes kutató kimondani az ítéletét: hiszen ha a fent leírt román példák követőkre találunk, akkor a kutató soha életében nem teheti be többé a lábát a megsértett három másik ország területére. (Mellesleg mondván az a gyanúm, hogy a földkerekség

minden népzeneje, ha elegendő népzenei anyag és tanulmány áll majd rendelkezésünkre, alapjában visszavezethető lesz majd néhány ősförmára, őstípusra, őstílus-fajra. Ezt a végső eredményt azonban természetesen csak akkor érhetjük el, ha valamivel kevesebb hadieszközt gyártunk, és valamivel többet áldozunk a zenei folklór-tanulmányokra, mielőtt még a népzene teljesen kihalna.)

A tudomány minden ágában kívánatos a nemzetközi együttműködés, de talán egyikben sem olyan sürgősen szükséges, mint a népzene-kutatás területén. Azonban az említett ellenségeskedések közepette hogyan lehet ezen a téren még csak beszélni is együttműködésről, hiszen úgyszólván világszerte nem együtt-, hanem ellenműködést látunk.

A legfurcsább dolgok is megtörténhetnek. Van pl. – természetesen azt – egy A nemzetiségű gyűjtő; miután nagyjában megismerte saját hazájának anyagát, megfogamzik benne az a „szörnyű” elhatározás, hogy felkutatja a szomszédos B nemzet anyagát. Miért? Mert – mint minden tudós könnyen megértheti – az A anyag lényegét csak a B (és C stb.) anyag ismerete világítja meg kellőképpen. Azonban mi történik? Honfitársai kígyót-békát kiáltanak rá, mert idejét egy rivális nemzet kultúrkincesinek tanulmányozására, gyűjtésére és megmentésére „pazarolta”. Azonban ne vegyük a legrosszabb esetet, tegyük fel, hogy honfitársai csöndesen meglapulnak, és nem vádolják meg őt hazáárulással! Ebben a jobbik esetben a B anyagra fordított munkájának gyümölcseit egyszerűen bezárhatja a szekrényébe: senki sem lesz hajlandó azt kiadni. Honfitársai ezt mondják: „Mi közünk ehhez az idegen anyaghoz? Örülj, hogy nem zúgolódunk és hogy békén hagyunk!”. Viszont a rivális nemzet tagjai az idegen kutató iránt bizalmatlanok s így gondolkodnak: „Tudja Isten, talán még egyet-mást bele is hamisított munkájába, a maga nemzete javára.”.

De ha nincsenek is ilyen titkos gondolataik, bizonyos, hogy inkább a maguk honfitársait, a maguk kutatóit pártolják, még ha kevésbé értékesek is a munkáik. Így aztán a szegény idealista két szék közt a pad alá esik. Mert egy harmadik, – mondjuk – X nemzettől még kevésbé várhat segítséget, hiszen annak azután már végképp semmi köze sincsen az egészhez.

*

Az eddig elmondottakból ez következik: ha a zenei folklór nagy hálával tartozott is a nacionalizmusnak, ma az ultranacionalizmus annyit árt neki, hogy ez a kár sokszorosan meghaladja amazt a hasznot.

Mit kell tennünk, mit kell követelnünk? Minden kutatótól, tehát a zenei folklór kutatójától is az emberileg lehetséges legnagyobb tárgyilagosságot kell megkövetelni. Munkája közben „igyekeznie” kell felfüggeszteni a maga nemzeti érzését mindaddig, amíg az anyag összehasonlításával foglalkozik. Az „igyekezni” szót szándékosan használom, és különösen hangsúlyozom, mert ez a követelmény elvégre is csak eszmény, amelyet lehetőleg meg kell közelíteni, elérni azonban aligha lehet. Mert végre is az ember tökéletlen teremtmény és gyakran érzéseinek rabja. És éppen az anyanyelvvel és a hazai dolgokkal kapcsolatos érzések a legösztönszerűbbek, a legerősebbek. De az igazi kutatóban okvetlenül legyen annyi lelkielő, hogy ezeket az érzéseket, ahol kell, megfékezze és visszaszorítsa!

„Járd meg, bongyor...!”

Vasi népzene Békefi Antal gyűjtése nyomán

BEVEZETÉS

Békefi Antal igényes, mindenki által ismert *Vasi népdalok* című kötete alapmű azoknak a népdalosoknak, akik népdalcsokkokat, népzenei összeállításokat, koreográfiákat akarnak készíteni a helyi anyagokból.

Nem szeretnénk, hogy ez a kiadvány a többi népdalgyűjtemény sorsán osztozva ott porosodjon a könyvtárak polcain. A mai technikai lehetőségeket kihasználva mellékelni tudjuk az eredeti felvételeket a lejegyzés mellé. Hallhatóvá válik mindenki számára a száz évvel ezelőtti parasztemberek, pásztorok, falusi asszonyok éneklési módja. A dallamokon, szövegeken keresztül átjön a rájuk jellemző hiteles előadásmód. Ők benne éltek-élnek abban a falusi közösségben, érzelmeik, örömeik, bánataik mind-mind igazak. Mi, akik ezt a fiatalok számára élvezhetővé szeretnénk tenni, belőlük merítünk energiát.

A mai magyar fiatalok nagy részének zenei képzettsége, ízlése az utóbbi évtizedekben teljesen a média hatása alatt áll. Számukra a kottafejek egy ismeretlen jelrendszer részei. Ennek a jelrendszernek az elsajátításához idő kell, nem lehet készen kapni, egy gombnyomásra használni. A valódi világ lelassult a különböző elektromos „kütyükhöz” képest. Nem ülnek le azért, hogy őseik dalait kottából „kibogarásszák”, hogy ebből aztán majd zenei világot teremtsenek maguknak. Itt jön a Boglya együttes feladata.

A CD-felvétel segítségével be kell csempésznünk a fülükbe a népzeneit. Jó minőségű felvételt kell készíteni, tisztelőben tartva a hiteles előadásmódot, segítségül kell hívni a néptánc ritmusait, az ugrós (mars), csárdás, friss csárdás lüktetését. Dobbanjon a szívük a bőgő brummogására, a hegedű sírására, a cimbalom pendülésére! Jöjje-

Földesi János – Földesi Jánosné: „Járd meg, bongyor...!”

Talpalávaló vasi népzene és dallamgyűjtemény I.

Békefi Antal gyűjtése nyomán

Lejegyezte: Földesi Jánosné

Szerkesztette és a kíséretet kidolgozta: Földesi János, ifj. Földesi János

Fotók: Békefi Antal, Cseh Gábor

Szombathely, 2019

Kezdőkör Képzőművészeti és Népművészeti Baráti Egyesület, Gencsapáti

nek rá, hogy ez a zene azért értékes, mert a miénk. Őszeköt, elválaszt más népektől, büszkén vállalható az egész világon.

Két évvel ezelőtt kaptuk meg a családtól Békefi Antal teljes vasi gyűjtésének hangzóanyagát. A hatalmas anyag meghallgatása, lejegyzése, válogatása során érlelődött meg bennünk egy kiadvány létrehozásának gondolata.

Harmincöt éve tánczázi zenészek vagyunk, ez a dallamok válogatásának szempontjait alapvetően befolyásolta. Segítenünk kell a táncegyütteseket, hogy a tánc alá válogatott zenei anyaguk változatos legyen. Sajnos, ma műsoraikban nagyon kevés dallamot használnak, ezeknek is nagy része országosan elterjedt új stílusú népdal vagy népies műdal. Ösztönzött bennünket a *Burgerlandi magyar népzene* I–II-es CD-nk sikere, hiszen nagyon helyesen ezeket vasi-ként használják. Ezekre a CD-ken már vannak mars, csárdás, friss folyamatok. Rengeteg jó dallamot, ismeretlen szöveget találtunk Békefi Antal gyűjtésében, amelyek nincsenek használatban akár száz éve. Az énekes előadók szinte „diktálják” a ritmust azokban a dallamokban, amelyekre valamikor táncoltak. Könnyű feladat volt kiválogatni a kötet dalait. Jó szöveg, jó dallam, könnyen befogadható legyen mindenki számára. Egy-egy dallam a „műdalok határait súrolja”, de ha illik a folyamatba, ám legyen! A Nyugat-Dunántúlon a népies műdalok hatása nagyobb, mint más vidékeken. Törekedtünk mellőzésükre.

Másik fontos szempontunk a népzeneészek, népzene-tanárok, népdalkörök megsegítése volt. A *Vasi népdalok* című kötet népdalanyagától nem tudtunk teljesen függetlenedni, óhatatlanul vannak átfedések. A mi kiadványunk azonban tartalmazza az eredeti hangfelvételeket is. A felvételek meghallgatása után megtalálják a népdal lejegyzését az összes előforduló szöveggel. Alatta énekelhető hangnemben a hegedűszólamot díszítve, egyszerű brácsa, bőgő kísérettel. A hegedűre lekottázott változat már a mi általunk legjobbnak

tartott díszítésekkel van ellátva. Előfordul, hogy az énekes bizonytalan a dallamban, a ritmusban műdalos fordulatot alkalmaz. Ezt kijavítjuk. Összehasonlítva az eredetivel, tanulságul szolgálhat azoknak, akik egy az egyben igyekeznek lemásolni az éneklő adatközlőt, ezáltal nem hiteles, élvezhető előadást, hanem paródiát hoznak létre. Engedtetsek meg néhány nagy elődünk, Kodály Zoltán, Várnai Ferenc, Sárosi Bálint ide vonatkozó gondolataiból néhányat összegezni. Az 1970-es években írtak ma is nagyon érvényesek.

„Sok kárt okoz műfajunk megítélésében a mesterkélt éneklési mód (modoros, belcanto, fejhangos). A manapság nagyon divatos hányaveti, hetyke, ide-oda csúszkáló, a táncszerű ritmust érzelmesen össze-vissza nyújtó előadasmód.” Nem beszélve a rock- és popzenéből átvett éneklési módról, ami szintén idegen a népdaltól.

Próbáljuk meg egyszerűen, a legerényebb eszközökkel előadni népdalainkat.

A stílusos népdaléneklést elősegíti: *a koncentráció, a belső feszültség megteremtése; a szavak jelentésének, azok mélyén rejlő erők átélése, megéreztetése; a szöveg és a dallam egyenrangú kezelése; a szentimentalizmus mellőzése; a helyes tempó választása; mértékertartó és világos hangszínek használata, a szöveg tagolása; elasztikus, egy síkban mozgó dinamika alkalmazása; a mászhangzók, magánhangzók precíz kiejtése.*

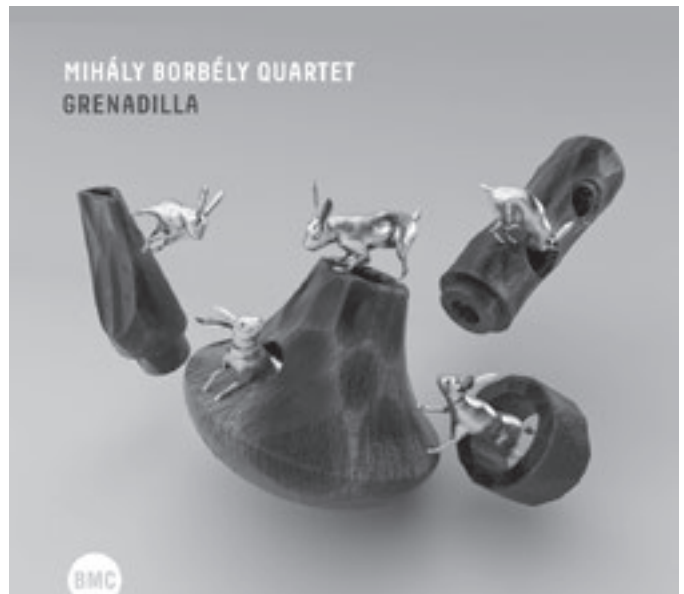
A témában bővebb információkat kaphatunk az irodalomjegyzékben megadott írásokból, de ma már az internet is bőséges forrással szolgál. Az itt leírt néhány vezérelvünkre példát szeretnénk mutatni a Boglya együttessel a mellékelt zenei anyagban.

Harmadik fontos feladatunknak tekintjük Békefi Antal munkájának folytatását. Biztos, hogy megjelenhetne volna a *Vasi népdalok* 2-3. részét is, hiszen a gyűjtött népdalok mennyisége ezt lehetővé teszi. Korai halála óta ott állt a népdalanyag mostanáig. Az elmúlt huszonöt évben fián és családján kívül nagyon kevesen foglalkoztak a felvételekkel. A vasi gyűjtései mellett ugyanilyen gazdag, ha nem gazdagabb bakonyi gyűjtésének hangzó anyagával is meg kellene ugyanezt tenni. Számtalan tanulmány, könyv, akár szakdolgozat témája lehet néprajzosok, népzeneészek számára a gyűjtött Békefi életmű. Neki kell ülni és végighallgatni. Népszokások, mesék, mondák, gyerekjátékok, hiedelemvilág... mind-mind külön kiadványt érdemelnének.

Több mint két évtizedes népzene-tanári, népzene-szi tapasztalataink alapján remélem, sikerült egyféle példát mutatnunk arra, hogyan lehet a helyi gyűjtéseket újra élővé tenni. Az eredeti felvételek lejegyzése, feldolgozása zenekarra vitte előre munkánkat. A *Burgerlandi magyar népzenei tankönyv és dallamgyűjtemény Kertész Gyula gyűjtése nyomán* című kiadványunk sikere Ausztriában magyar zene és énekes közösséget teremtett. Reméljük ez a kötet is hasonló sikert jár be Vas megyében.

Földesi János

„Keskeny ösvény”

[...] Borbély Mihály, a zseniális szaxofonos és egyéb fúvós hangszerek mestere a hazai jazz szcéna egyik meghatározó alakja, de a népzene területén szintén vezető szerepet tölt be. Jól mutatja ezt az is, hogy a Vujicsics együttes tagjaként Kossuth-díjjal jutalmazták 2014-ben.

A Borbély Mihály Quartet (ez a formáció azonos a Borbély Műhellyel, azonban lemezeiket a könnyebb nemzetközi kommunikáció érdekében quartet néven publikálják) első alkalommal vonult úgy stúdióba, hogy a doboknál a Baló Istvánt váltó G. Szabó Hunor foglalt helyet. A zenekar további tagjai már jó néhány éve a csapat tagjai: Tálás Áron zongorázik és Horváth Balázs bőgőzik.

Mihályék 2019 januárjában rögzítették a BMC stúdiójában a „Grenadilla” címet viselő anyagot, mely a BMC Records gondozásában jelent meg két hete. Az albumon az együttes előző zongoristája, Szabó Dániel is feltűnik két dal erejéig. Dani évek óta Los Angeles-ben él, és rendkívül szép karriert futott be a tengeren túl.

A CD-n 13 szám hangzik el: nyolc Borbély és egy Tálás Áron kompozíció, két szabad improvizáció Borbély és Szabó Dániel előadásában, no és két olyan mű, melyből a négyes minden tagja kivette a részét szerzőként is.

A grenadilla egy Dél-Afrikában honos fajtája, amiből – többek között – klarinétok és tárogatók készülnek. Innen a cím, illetve a tizenkettedik-ként felcsendülő „Grenadilla 15” elnevezésű téma, mely egy blues jellegű, 15/8-os és 4/4-es lüktetéseket váltó fantasztikus darab. A hangsúly azért esett erre a különleges fára, mert Mihály a lemezen főként efféle anyagból készült hangszereket szörolalt meg. Hallhatjuk őt fújni tárogatón, klarinéton, basszusklarinéton, dvojnice-n (szerb kettősfurulya), kavalon és tilinkón. Persze azért három alkalommal nagyszerű szoprán-szaxofon játékát is élvezhetjük.

A Borbélyra jellemző jazz és népzene fúzió ezúttal sem marad el, sőt, nagyon hangsúlyosan jelenik meg. Azonban az előzőekhez képest a jazz vonal – ha lehet – még erőteljesebben ölt alakot a kompozíciókban és az improvizációkban egyaránt.

John Coltrane szellemiségét idézi meg számomra gyakorlatilag az egész anyag, amit a kiváló muzsikások megfűszereztek a magyar és a környező népek zenéjével, Bartók örökségével, és persze egyéniségükkel, hatalmas tudásukkal. Például a kezdő darab („Our Favorite Things”/„Kedvenc dolgaink”) Richard Rodgers „My Favorite Things”-ére reflektál, azaz annak Coltrane-féle változatára.

Borbély Mihály zenéje az egyik legjobb példa arra, a népzene-t hogyan lehet/kell ízlésesen beépíteni a jazz muzsika világába. Keskeny ösvényen jár, nem a kényelmes, „jól fizető” utat választja. A zene igazságát keresi-kutatja, őszinte szívvel-lélekkel! Közhely, de muszáj leírnom, a „Grenadilla” kötelező darab, minden jazzrajongó számára!

Gáspár Károly
(www.jazzma.hu / 2019. augusztus 15.)

A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN

Naplók, levelek, visszaemlékezések – Kóka Rozália sorozata

„A vándorbotot a kezünkbe vettük..”

Illés Albert élettörténete

Illés Albertet és családját kicsi gyermekkoromtól ismertem. Felnevelő faluban, Felsőnánán ő volt a harangozó. Én – szorgalmas kis templomjáró – minden vasárnap találkoztam vele és a feleségével. Egy szép, fényes vasárnap délelőtt, a szó szoros értelmében fültanúja voltam én is annak a hatalmas robbanásnak, amelyben két kisfiuk meghalt és a kislányuk megsebesült.

Mi 1961-ben, ők 1966-ban költöztek Érdre. Később, amikor megalapítottam az Érdi Bukovinai Székely Népdalkört, leányuk, Erzsike is belépett az együttesembe. Szorgalmas, jóra való, az elviselt tragédiák ellenére is derűs emberek voltak, Érdre is megbecsülést vívtak ki maguknak. Illés Albert írástudatlan volt, de jó elbeszélő, kedves ember. Szívesen mesélgette életük történetét, ha akadt hallgatósága. Vetőné Pásztor Mária 2001. január 25. és március 29. között öt alkalommal magnetofonra rögzítette és szóról szóra lejegyezte elbeszéléseit. Érd akkori polgármestere sokszorosította 15-20 példányban az elbeszélésfolyamot. Jutott belőle az Illés családnak, a polgármesteri hivatalnak, a város papjainak, az érdi könyvtárnak, sőt a Széchenyi Könyvtárban is elhelyezték. (Az alábbiakban az első visszaemlékezését közöljük.) Albert bácsi 1919. január 12-én született, több mint 80 évet megért, most lenne 100 éves. Isten nyugosztalja! K. R.

1941. május 26-án jöttünk ki Magyarországra. Messziről, Bukovinából jöttünk. Délvidék lett nekünk a letelepítési helyünk. Úgy volt, hogy a Horthy Miklós birtokára leszünk elhelyezve Kenderesre, de nem oda lettünk telepítve, hanem Bácskába, Délvidékre. Kosnánál jöttünk át a határon, egy nagy barakkban fogadtak minket. Olyan 14 000 fő volt a székelység.

Mi előre nem tudtuk, hogyan alakul a sorsunk, nem tudtuk, hová jövünk, mi vár ránk. Folyt a háború. Németh Kálmán józseffalvi plébános járta ki, hogy mi, székelyek áttelepülünk Magyarországra. Azért tettek minket Bácskába, mert 1940-ben Délvidék visszakért Magyarországhoz (ez régen a Ferencz József csatornán túlig magyar volt). Bácskában egy Hadikörs nevű faluban laktunk, ami szerbül Mišičevo. A székelység nevezte el Hadikörsnek, de sok más faluba is telepedett le székely család: Hadiktelke, Horthyvára, Hadikliget, meg a többi. A szerbeket onnan kiebrudalták. A szerbek házat kaptak meg, ki kellett, hogy menjenek a tanyákra, a helyükre mi költöztünk. Egy meglévő lakást kaptunk: szoba-konyha, meg a telek. Ahhoz négy hold föld tartozott. Azért adtak négy hold földet, mert a feleségem terhes volt, és már a gyerek után is kaptunk. Mindenkinek annyi járt, amekkora volt a családja, így például a feleségem egyik nővére 15 holdat kapott, mert nagy volt a család.

Mi ott egy öregegynek megengedtük, hogy nálunk lakjon. Jozónak hívták, a füstölőkonyhában lakott. Azt csinálta, hogy a verebeket összefogdosta, például az istálló szalmatetejéről, azokat megpucolta, mint a csirkét, tepsiben megsütötte. Megkínált vele, én is megkóstoltam. Amúgy rendes ember volt.

Mi vagyonválságosak voltunk: kint Hadikfalván volt vagyonunk, amit ott kellett hagyni, cserébe Bácskában kaptunk vagyont. Elhozhattuk a sok bútort, amit a feleségem kapott hozományba, meg minden mozdíthatót nagy ládába rakhattunk. Vasúton hoztuk Hadikfalváról Bajmokig, mert itt volt vasút. A földet, jószágot, házat ott kellett hagynunk, az mind a románoké lett. Ezekből nem volt szabad semmit eladnunk, itt Magyarországon kellett bevallani a kint maradt vagyonunkat, mint egy végrendeletet.

Átjvetelkor lemondunk a román állampolgárságunkról. Szegeden tettük le az esküt. Mikor átvettük a honpolgárságot, akkor nemzetiszínű zászlót kaptunk. A fényképes hazatérőlevelet is átadták, ez most is megvan.

A Bukovinából áttelepült papokat két községenként osztották el. A Hadikfalváról átjött papunk meghalt Bácskában nem sokkal az átjvetel után, Horthyvára nevű községben. Már idős ember volt. Andrásfalváról református pap is jött, bár a székelyek főleg katolikusok voltak. Az Istensegítről való pap már Tolna megyében halt meg.

Bácskában voltunk 1944. október 18-ig, mikor a szerbek megint visszavették Délvidéket, nekünk pedig el kellett jönni onnan. Közben folyt a második világháború. Akkor jött a parancs 1944. október 18-án, hogy a székelyeknek el kell hagyni a falvakat. A papunk mondta ezt meg, Sándor János, aki magyar ember volt. Ő Székelykén lakott, onnan járt át hozzánk. Én akkor harangozó voltam.

A vándorbotot a kezünkbe vettük, és a nagyvilágnak irányítottak. Menekültünk, épp csak az életünket mentettük meg. Ami bútort Bácskába elvittünk, azt mind ott kellett hagyni. „Házunk a hátunkon, kebelünkben a kenyerünk...” Olyan gyorsan kellett eljőnni, hogy a feleségem a megdagasztott kenyértésztát sem tudta kiszaggatni. A gyerekek – Jeremuskának – hoztunk egy fél kenyeret, a tarisznyámban egy templomi szobrot (talán Szent Antalt), hátamon egy fészületet, néhány templomi zászlót összetekerve. Ezeket aztán Felsőnánán, a templomban adtuk le, ahol '45-ben letelepedtünk. De sok minden Bácskában maradt.

János bátyám még vitt nekünk a kocsiján szívességből egy dunyhát, két párnát, harminc kiló lisztet. Őneki volt kocsija meg lova, nekünk nem. Volt egy tehenem, azt Bácskában kaptuk, azt vezettük. Mikor éhes volt a gyerekünk, a tehenünktől egy kétdeciliteres üvegbe fejtem neki tejet, cumiból neveltük a gyereket.

A feleségem ezt a hároméves gyereket a karján vitte egész Fejér megyébe fel. Így jöttek sorra a vándorlási helyek: Bácsalmás, Hajós, Sárbogárd, Pincehely, Ozora, Enying, Lajoskomárom, Gyöng, Gara, majd végül 1945-ben Felsőnána következett. Közben istállóban, pajtában laktunk. Vándorlásunkkor egyszer egy sváb asszony adott kenyeret nekünk, de nem fogadta el érte a pénzt, azt mondta: „mi sem tudjuk, hogy holnap mi lesz velünk”. Amikor elértünk Dunaföldvár mellé egy szakadékhoz, jött egy hatalmas bombázás. Ráhasaltam a gyerekekre. A dunnát kihásította egy repesz, a toll szétrepült, a gyerek sírt. Mikor Lajoskomáromba mentünk, az Ozorai utca 52. szám alá telepítettek a tollas tábori csendőrök. Ez Fejér megyében van. Azt mondták, hogy ez csak ideiglenes hely lesz, és különben sem akartak helyet adni nekünk az ottani lakosok.

Harmadmagammal voltam, hároméves volt a gyermekem, az első fiam. Egy nyári konyhában adtak helyet a családomnak egy 75 holdas sváb parasztnál. Paulapusztán (Sáripusztán), Lajoskomáromtól másfél kilométerre dolgoztak a székely férfiak. Itt disznót kellett

etelnünk, hogy ott tartózkodhassunk. Hajnali négykor fel kellett kelni, törtem a krumplit nagy bottal. A sváb asszonynak meg a haja be volt fonva „gicába”, copfba, az meg ilyen bunkókba volt feltekerve a fején. Ütötte a saját fejét, amikor imádkozott. A férfiak egy istállóban aludtak szalmán. Annyi patkány volt, hogy éjjel potyogtak ránk a mennyezetről. Amikor a disznóknak adtunk enni a vályúban, a nagy, piros hátú patkányok úgy álltak a vályúnál, mint a disznók. Azért volt vörös a hátuk, mert öregek voltak. Vasárnap hazamentünk Lajoskomáromba, mert hét közben Paulán voltunk, mi, férfiak. Ott kicsit megmosakodtunk, úgy mentünk vissza.

Engem a háborúban elfogtak, munkaszolgálatosnak vittek. Éjjel vittek. A két front (Szálasi és az angolok meg oroszok) közt, Mezőkomárom és Lajoskomárom közt voltunk. Egy angol repülőket kellett volna felrobbantani. Heten voltunk, én civil munkaszolgálatos ruhában voltam. Nagyon esett a hó. Minden székely férfit elvittek, aki csak fegyvert tudott fogni. Ott kaptam két kis lovat. Azt mondták, hogy csak hajtsam a szánnal a lovakat. Vittek felrobbantani a gépet. A százados azt mondta éjjel, hogy ne próbáljak szökni, mert föbe lőnek. Odamentünk a repülőgéphez, amelyben gyönyörű, piros bársony ülések voltak. Nagy tábla csokikat láttunk még ott, abból nekem is adtak kettőt. Alumínium hordókban sok üzemanyag volt, azt mind kiengedték. A gépre sok lövedék volt rakva, karnyi hosszúak. Egyet kivettek, azt föltették a szánkómra. Persze nagyon félttem, mert ha eltalál valami, fölrobbanhatok. Kivettek egy gyújtózsínort. Egy katona ottmaradt, aki majd meggyújtja. Azt mondta a százados, hogy számol három-kettő-egy-et, akkor gyorsan indítsam a lovakat, mert akkor robban, de nehogy szökjek. Még azt is meg kellett várnom, amíg a szánkóra felugrik. Akkor a sok-sok olaj, meg a lövedékek felrobbantak. Az oroszok ezt persze észrevették, aknavetővel követni kezdtek. Azok az aknák hol elémbe vágta, hol utánam. Szerencsére nem találtak el, mert sötét volt, esett a hó, így nem láttak minket jól.

Az egész hadsereg vonult vissza Enying és Lepsény felé, nyugatra, a Bakony felé. A sok jármű úgy elégette a másfélméteres havat, hogy ott csak csupa sár volt. Így azonban már a szánkó nem csúszott. Azt mondta a százados, hogy mindjárt megállítjuk a lovakat. Akkor nekem egy idegen katona azt mondta, hogy meneküljek el, mert kivisznek különben a frontra, hisz' lőszer van a szánonom. Áldja meg az Isten azt az embert! Akkor visszafordultam, a lőszert addigra már lepakolták. Egy komám – a Cseke – megismert, megmondta, hogy nem messze van Lajoskomárom, menjek.

Mire beértem, világos lett. Ott voltak már az oroszok, mentek Ozorától nyugatra. Kiabáltak, hogy: „Hurri, hurri” mint megszálló csapatok. Nem vettek észre engem, mentem a feleségemhez. A szomszédasszonyom mondta, aki nagyon spórolós volt, hogy csutakoljam meg a lovakat. Mondtam, hogy nincs rá idő. A pajtában, ahol csépeleték a búzát, polyva volt, oda szájamig beásott a feleségem. A fejemre szalmát tettek, úgy adogatták be az ennielót, meg a vizet. Ott voltam huszonnégy óráig beásva, mert elvittek volna az oroszok.

Aztán később a lovakat visszaadtam az oroszoknak.

Volt, hogy a ruszki a feleségemet is akarták. A gyerek a karomon volt, a feleségem a füstölőben. Ez egy nyári konyha, ahol a disznóknak főztek krumplit stb. Fönt volt a füstölőnek ajtó. Feladtam a dunyhát, párnát, ott bújt el a feleségem. Mondták az oroszok, hogy adjam elő. Úgy kérdezték, hogy „zsena hol van?”. Be voltak rúgva. Románul tudtam, mondtam, hogy meghalt. Mondtam azt is, hogy menekültek vagyunk, a feleségemet meglőtték, meghalt.

Másodszor, mikor felvonultak az oroszok, elvittek a frontra havat hányni, Enyinghez közel. Két orosz katona 150 embert őrzött ott egész éjjel. Mivel éhesek voltunk, egyszer, amikor találtunk egy disznót, leszúrtuk. Még alig süttöttük meg, megettük.

Az egyik katona, akit Ivánnak hívtak, kérdezte, hogy honnan jöttem. Mondtam, hogy Hadikból. Azt mondja: „Nem te vagy az Albert a templommal átellenből? Tudod, hogy kaptam tőled két nagy pofont, mondtad, hogy bűdös ruszki, bolond oláh? Én vagyok az, aki a szomszédban, Titusz Gáspárnál voltam gyerek, szolga. Gyere, elviszlek vissza, mert ha itt maradsz, elvisznek, soha többet nem jössz haza.”

Ez az Iván nevű ember, akit Hadikban Jánosnak hívtunk, elvitt haza egy szánon. Így megmenekültem. Ez Lajoskomárom és Enying között volt. A többi férfi közül sokat elvittek, hadikfalviakat is. Aztán volt egy árulás a cigányok részéről, ebből kifolyólag óriási támadást intéztek főnről, repülőgépről. Sokan meghaltak. Magyar, német, orosz úgy feküdt ott, mint aratáskor a gabona levágva. Ezt oroszok és angolok csinálták.

A hadikfalvi templomból származó Szent Antal szobor, amelyet Illés Albert menekített el Bácskából 1944-ben. Fotó: Csoma Gergely, 2019.

A második világháborúban egyik testvérem sem vett részt, csak én. János „bátyám”, nagybátyám lett sebesült Itáliában, de még az első világháborúban.

Ezután Tolna megyébe kerültünk, Felsőánára, svábok helyére, majd ott voltunk 1966-ig, amíg Érdre nem költöztünk. A svábok, akiknek a helyére költöztettek, nem bírták, hogy elveszik a vagyonukat. Mindig sóhajtoztak, mikor a lakásuk felé jöttek. Legtöbbjüket kitelepítették Németországba. Mindent kihordtak, amit lehetett, de jószágot, bútort nem lehetett. Nánán körülbelül tíz sváb család maradt. Őket sokszor a házak hátsó részébe tették. A megmaradt tulajdonukat elosztották, de ők inkább elpusztították – például a baromfiakat –, mint hogy a székelyeké legyen. Így nekem csak két tehén maradt a gazdától, ahová beraktak, meg tizenegy hold földet is kaptam. A tulajdonos ottmaradt Felsőánán, nem akart kimenni. Hackmayer Jánosnak hívták, velük együtt kellett laknom. Annak a gazdának két fia volt, mind a kettő kivetkőzött SS-katona, fegyverük is volt. Ők bosszúállók voltak. A svábok gyakran mondogatták nekem: „Fogd be a szád!”. Aztán egyszer a sváb házigazdánk a préházban, ahol hat hordó bora volt, felakasztotta magát egy zsákmadzaggal egy fafogásra. Megtartotta a madzag, pedig kilencven kilón felüli volt. Azért is akasztotta fel magát, mert kommunistaellenes volt, és félt, hogy a kommunisták hogy néznek majd rá. Egyébként smucig volt, a kisfiam kezéből kirázta a krumplit, amit evett. A felesége idősebb volt, kereste mindenhol. Mikor megtalálta meghalva, kiabáltak, jajgattak a hozzátartozók: „Kotye, Kotye”, ami annyit tett, hogy „Istenem, Istenem”. Az asztalos is ottmaradt sváb volt, jött, hogy adjak nekik deszkát koporsónak. Akkor a görét szétszedték, aminek az alja hajópadló volt. Hat szál négyméteres deszkát kiszedtek belőle. Több sváb is akasztotta fel magát.

Hiába voltunk mi vagyonváltóságok, mégis jog nélkülinek számítottak minket. Ha elmentünk például Szekszárdra, láttuk, hogy a telekkönyvben a tulajdonosnak a sváb gazdát hagyták. A tanácsházán is, ha megkérdezték, hogy hol lakunk, és mondtuk, hogy Fő u. 151, akkor azt válaszolták: „Ja, a Hackmayer Jánosé”. Ez is az egyik oka volt annak, hogy amikor lehetett, akkor eljöttünk onnan és Érdre költöztünk.

Felsőánán szomorú gyászunk lett. Ott már akkor három élő fiunk és egy lányunk volt. Ebben a községben egy zászlóaljnyi katonaság volt kivetkezve – volksbundisták. Én egy karabélyt és 300 éves lőszert és Vécsey-kézigránátot szolgáltattam be, amit elszórtan találtam. 1952. április 27-én mégis találtak kézigránátot a fiam, játszottak vele, ami felrobbant a kezeik között. Akkor történt a tragédia, amikor a feleséggel a templomban voltunk, a miséről jöttünk haza. Az egyik komám azt kiabálta, hogy az akna felvágta a gyerekeket. A tizenegy éves Jeromos fiamat darabokra szedte a gránát, a másikat, a Jánoskát a feleségem a szekszárdi kórházba vitte, hogy vért kapjon, de másnapra meghalt a kezei között, az hétéves volt. A kórházban az anyjától adtak neki vért úgy, hogy karjában tartotta a gyereket, és egy csövön ment át a gyerekebe a vér. Nagyon szomjas volt a fiú, de az orvos azt mondta, hogy nem kaphat vizet. Aztán azt mondta a gyerek, hogy ő már többet nem tud szólni, és ezzel meghalt. A harmadik Zoltán volt, ő éppen betegen bent feküdt a lakásban, ez olyan egyéves lehetett akkor. Erzszi lányunk, aki 1948. aug. 24-én született, akkor négyéves volt. Az ő arcából repeszeket szedtek ki. Egy a gyomrában is volt, de ahhoz nem nyúltak. Most a lábában találtak egyet, ami odavándorolhatott, de csak próbálták kiszedni. Be van fúródva két csont közé és így inkább hagyják. János már akkor ministrált a templomban. A Jeromoskának a hasa alján folyt ki a gyomra, és a szeme is ki volt folyva, a lábai összezúzva. Ő rögtön meghalt, csak a darabjait szedtem össze. Ott temettem el mind a kettőt. A feleségem akkor olyan héthónapos terhes volt, elvetélt a tragédia miatt. Nyomoztak aztán a történetek után, én meg mondtam, hogy azért történt a baj, mert nem tetszett a kommunistáknak, hogy annyi gyerekem van, meg misére járunk. Én sejtem, hogy mi történt. A kommunisták közül az egyik egy falubeli gyereknek huszonöt forintot adott, hogy amíg mi a misén vagyunk, adjon be a gyerekeimnek egy kézigránátot, hogy megölje őket. Ez a kommunista a mise után részegen a kocsmában meg is fenyegetett, hogy majd meglátom mi lesz a gyerekeimmel, még egy széket is rám emelt. Azt is mondta nekem a tanácselnök, mikor megtörtént a tragédia, hogy ez lett a büntetésem, amiért a templomba jártam.

Felsőánán én akkor harangozó voltam. A Mindszenty-üggel kapcsolatban a klerikális reakciót emlegették. A feleségem a kerítéstől lemosta a választások idején azt a jelszót, hogy: „Ki a klerikális reakcióval!”. A vödört erre a kommunisták kirúgták a kezéből. Az egyik falubeli, akinek köze lehetett a gyerekeim „felrobbantásához”, azt mondta akkor: „Még ezt meg fogják bánni!”... Márhogy lemostuk a jelszót a kerítésről.

Engem négyszer vertek meg. Mert harangozó voltam, klerikálisnak mondtak. A gatyámat le kellett tolni, a padra fektettek, mindannyiszor százötvenet ütöttek a fenekemre a gumibottal, aztán adták a vizes lepedőt, hogy járni tudjak. A kommunisták mindig azt mondogatták, hogy „magának három fia van, majd azokat elveszik és visszaadják a kommunistáknak”, mert nálam nem jó helyen vannak. Azt is kérdezték, hogy még mennyi kézigránát rejtegetek, hogy kommunistákat öljek meg. A tragédia után már mindig féltettem a családomat.

A papunk akkor Csányi Imre nevezetű volt. Se ő, se én nem mentünk el egy kommunista gyűlésre, meg a plakátjukat sem ragasztottam ki a beszolgáltatásokról. Ezért megbüntettek, húsz napra börtönbe csuktak Szekszárdra. Akkor a feleségem felment Pestre Gerő Ernőhöz, így engedtek ki, és lettem juhász tizennyolc éven keresztül a Hőgyészi Állami Gazdaság rudolfmajori telepén.

Itt Szakál Józsefnek hívták a gazdasági vezetőt. Ötvenkettes lába volt, nagyon magas ember. Úgy kellett rá felnézni. De nagyon precíz ember volt. 1952-ben a gazdaságtól Érténybe küldtek engem egy mintagazdaságba bárányt felvásárolni. Hogy kövér-e az állat azt az olaszok a birka faránál, a farka alatt nézik meg. Vonattal mentem a kutyámmal együtt, azon szájkosár volt. Mikor leszálltam, kerestem a gazdasági vezetőt. Egymagam mentem az úton, két oldalt jegenyefák sorban. Horváth János volt a vezető, egy kis púpos ember. Mondtam neki, hogy jöttem az ötszáz bárányt átvenni. Kérdeztem, hogy éjszakára megszállhatnak-e. Reggel bepakolták volna a birkákat teherautókra, majd vagonba. Az irodában a falon a képeken ott voltak Lenin, Sztálin. Elvittek engem körbe kétlovas futókocsival, megkerültük a határt. Láttuk a szép gyümölcsöst, szőlőt. Bort adtak és azt mondták, hogy pár forintot kereshetek. Megettenék az éjjel a bárányokat. Erre azt mondtam, hogy azt nem engedhetem meg, mert akkor ki lesznek telve a bárányok. Félttem az ellenőrzéstől is, de a becsületesemet is inkább tartottam. Nem mertem ebbe belemenni, mert rokkant ember voltam, családos, nekem meg kellett becsülnöm a kenyeremet, pedig kaptam volna ezerkétezer forintot is. Aludtam vetett ágyban, vacsorát is adtak.

Hajnali kettőkor nyekergés volt: sőt nyalattak a bárányokkal, hogy szomjasak legyenek, aztán vizet itattak. Mondtam, hogy ez így nem járja, így nem veszem át. Már szórták a takarmányt, amikor megérkezett egy ellenőrző Székesfehérvárról, egy nő, mert akkor száj- és körömfájás betegség volt az országban. Ekkorra száz darab állatot lemértek már. Azt akarták, hogy átlagban vegyem át. Mondtam, hogy úgy nem lesz jó, tízenként kell megmérni; így is történt. Aláírtam, hogy ötszáz állat passzusát átvettem. Az ellenőr nem talált hibát, a bárányok is egészségesek voltak.

A Hőgyészi Állami Gazdaságban 1966-ig voltam juhász, amíg Érdre nem költöztünk. Ekkor ajándéknak egy rádiót kaptam tőlük.

„Úgy elmennék...”

Ezek is amolyan régi dolgok, ma már kevesen értik. Nekik írom...
Ülünk karácsony harmadnapján Kalinál és Jánosnál Forrószegen.
1985 decembere van. A falu tábláján a felirat: Sic. Az ország: Románia.
Nekünk mindörökké: Erdély.

Nem az első utam ide, bár nem vagyok néprajzi gyűjtő, csak olyan „egyszerű megszállott” városi, Magyarországról. Az évek során voltunk már lakodalmakban Bancsi Filepék rokonságában, voltunk Zsuzsi néni táncházában, hallottuk már Pistát, „a kávést” zenélni, Bubucit, aztán a fiatalabbakat, Ilka Gyurit. Ittük a kannákba összeöntött bort, kanalaztuk az apró tésztát húslevest, ami olyan jól elsimítja a jóféle szilvapálinkától felpezsdült bensönket. Ami most történik, mégis rendkívüli.

Kántalók érkeznek, cigány zenészek, hárman. Primás, kontrás, gordonos. Lénuca néni ismerős, a kontrást is láttam már, de ki ez az öreg cigányember a hegedűvel? János-nap van, azért járnak a cigányok. Pár lejes kereset, egy pálinka, mert kint farkasordító hideg van.

Itt bent viszont egyre melegebb. Olyan lassuk szólalnak meg azon a kopott hegedűn, olyan érzelmek hullámszanak át rajtuk, amikért érdemes volt a messzi, komfortos városból idejönni, át a szekus határon, a tisztességszegényességbe, ami mindig törekszik, hogy kicsit jobb legyen. Kapaszkodunk poharainkba, a hangok egyre beljebb hatolnak bennünk, feltörök azt a falat, amit a hétköznapi, a megszokás miatt naponta szívünk elé állítunk. Hogy ne fájjon minden. Most viszont fájhat, most összeszorulhat a kéz, és szívünk a torkunkban doboghat. Messziről jön ez a zene, talán még abból az időből, amikor szabad királyi város volt Szék a sóbánya okán. A mi zenénk. A magyar.

„Úgy elmennék, ha mehetnék,
ha szabad madár lehetnék...”

János jó házigazdaként tölt még egy pálinkát. Ferenczi Márton csak néz maga elé.

– Dobos Károly vagyok – mondja az öreg –, én tanítottam meg a János Andrist.

Tehát egy legendával ülünk az asztalnál, az utolsó nagy primások egyikeivel.

Aztán jön még egy jó csárdás, aztán a magyar, a végén egy tempó. Szedelőzködnek a zenészek. Nem megy könnyen a távozás, mert valaki a társaságból borgőzősen mindenáron a „Kék nefelejcs”-et akarja húzatni, hogy neki az a nótája.

Még egy köszöntőre azért futja. „Éljen János, éljen!”

Másnap, vagy talán egy más alkalommal Csorba Jánosnál Szamosújváron. Mindegy, hogy már nem a szülőfalu, Szék, mindegy a konyha, a viaszkos vászon terítővel fedett asztal. Talán sört iszunk, talán bort. Zoli bácsi elmond egy-két román viccet, amin mindenki derül.

„Megáradt a Tisza vize, kicsapott,
Bárson' fűre hordta ki az iszapot,
Nincsen zöld fű, hol a lovam legeljen,
Nincs szeretőm, ki igazán szeressen.”

Honnan ez a méltóság, honnan ez a lassú, áradó ének, honnan ez a szívünkbe ismét belemarkoló érzés? Milyen közösség tagja vagyok? Milyen felelősség kell, hogy mozgasson? Hogyan kell élni?

Sokáig énekelt még nekünk Csorba János. Az életét, a küzdelmeit, a bánatot és a kicsinyke vidámságot.

Itt a példa előttünk. Egy semmilyen, dimbes-dombos, szikes talajú vidék, ahol a nők még fiatalon sem hordtak más kendőt, csak a feketét. Mert történt, ami történt.

A húség.

Szávai József

Bukovinai nap

A bukovinai székelyek hazatérésének

75. évfordulója alkalmából

Hagyományok Háza, 2019. november 23.

10.00–13.00 „Mesesutu” – bukovinai népmesék, népdalok és játékok – közreműködnek: Fábíán Éva mesemondó és népdalénekes, Kosnás Árpád néptáncos, Csurgó zenekar, Borbényi Éva kézműves

14.00–16.00 Könyvvásár bukovinai székely szerzők – Fábíán Margit, Kóka Rozália, Koller Mártonné, Papp Árpád, Rudolf László és Tamás Menyhért – műveiből

15.00 A Hagyományok Háza „Népmesetár” című sorozat új darabjának bemutatója – Kovács Ágnes: „Tanulmányok a mesemondásról”

16.00 Bukovinai székelyek ereklyéi és emlékei – 1941–2019 A fotókiállítás megnyitja Dr. Csibi Norbert történész. Közreműködik az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör

17.00 Hetvenöt éve az „édes hazában” – megemlékezés és ünnepi gálaműsor

Fővédnök: dr. Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató. Megnyitja Kelemen László, a Hagyományok Háza főigazgatója, ünnepi beszédet mond Potápi Árpád János nemzetpolitikai államtitkár. Közreműködnek: Fábíán Éva, Nyitrai Marianna, Sebestyén István, Kóka Rozália, egyesített kórus Jakab Éva vezetésével (Kisdorogi Székely Népdalkör, Kakasdi Sebestyén Ádám Társulat Népdalköre, Kétyi Népdalkör, Nagymányoki Székely Népdalkör, Teveli Népdalkör), Fülöp Ferenc- és Bada Ferencdíjas táncosok: Illés Tibor, Illés Tiborné, Radák János, Fekete Etelka, Jakab Tamás, Kertész Hanga, Sebestyén Miklós, Sebestyén Emese, Barta Zsolt, Csöglei Gabriella, Herczeg Gábor és felesége, valamint a Csurgó zenekar

19.00 Bukovinai székely fonó és beszélgetés

Házigazdák:

Kóka Rozália, Fábíán Éva és Sebestyén István

21.00–22.00 Bukovinai és gyimesi táncok a Hagyományok Háza táncházában, tanítanak a bukovinai táncosok és a gyimesbükki Csengettyú Együttes tagjai

A nap programjának szervezői: Érdi Bukovinai Székely Népdalkör Egyesület, Hagyományok Háza, Táncház Egyesület

Rendező: Kóka Rozália

A kenyér lelke – másodszor

Gyakorlati útmutatók, néhány recept

Előző számunkban megismerkedtünk Szabó Balázssal, a hagyományos kenyérsütés egyik korai úttörőjével, és az Ormós Gabriella alapította KovászLabor közösséggel. Manapság egyre többen ismerik fel a nagyipari módszerekkel előállított élelmiszerek egészségére ártalmas voltát, nem véletlen, hogy az otthoni kenyérsütés egyre népszerűbb. Ezért, kedvcsinálóként néhány gyakorlati tanácsot és jól bevált receptet adunk közre.

Már megtudtuk, hogy a jó kenyérhez nem kell más, csak liszt, víz, só, kovász és persze szeretet, illetve örömmel végzett munka. Manapság már elég nagy a választék kenyérlisztekből, sőt aki nagyon elszánt, akár otthon is örölhet, hiszen könnyen beszerezhető az ehhez szükséges kézimalom. De tegyük fel, hogy valaki csak most kezd hozzá ehhez az egészhez! Nyilván nem fog azonnal bevásárolni méregdrága eszközökből, sőt az sem valószínű, hogy emiatt már az elején lecseréli a sütőjét. Szabó Balázs szerint nem is kell. Lényeg az elszántság és a figyelem, a szeretet, no meg a minőségi hozzávalók. Arról viszonylag kevés szó esik kenyérsütő körökben, hogy a víz és a só minőségének milyen jelentősége lehet. Az bizonyos, hogy ha ragaszkodunk a természetes hozzávalókhöz, érdemes csapvíz helyett forrásvizet, finomított, jódozott só helyett természetes kősót, például parajdi vagy himalájai sót használnunk. A szeretet nyilván magától értetődik, hiszen enélkül az ember hozzá sem kezdene az egészhez. Külön is érdemes szót ejtenünk a lisztről, és részletesebben a kovászról, ha megfelelő eredményt szeretnénk.

*

A liszt

Kenyeret nagyon sokféle lisztből sütnek a világon, és nálunk is. Ezek egy része – búza, rozs, tritikálé – magában is alkalmas kenyérsütéshez, míg másokat – árpa, zab, kukorica, köles, hajdina stb. – inkább részösszetevőként használhatunk, akárcsak a különféle magokat. Persze búzafajtából is rengeteg félélet természetnek.

A hetvenes években kezdődött meg a gabonák „kombájnra optimalizálása”, amely a minőségi hanyatlást is magával hozta, ezt pedig a termesztés során vegyszerekkel, sütéskor pedig adalékanyagokkal

igyekeznek azóta is kompenzálni – írja Ormós Gabriella. Az utóbbi időben kezdik újra felfedezni és a növekvő igény nyomán újra termesztetni a régebbi gabonafajtákat, mint például az egyik legjobb fajtát, az ún. *bánkúti búzát*.

Az *alakor* az egyik legrégebbi termesztett kalászos növény (ösbúza néven is ismert), amelyet a mai Törökország területén talált leletek alapján már körülbelül tízezer évvel ezelőtt is termesztettek. Előnye a mostani búzafajtákkal szemben, hogy jobban bírja a viszontagságokat, ellenállóbb a betegségekkel szemben, mindenféle talajon megterem, visszaszorítja a gyomnövényeket, sőt, még a parlagfű elleni küzdelemben is segítség lehet. A *durum-* vagy *tönkölybúza* lisztje igen jó minőségű kenyeret ad, de a kenyérsütők ma leginkább a tönköly és a tönke-búza keresztezésével, magyar nemesítők által kifejlesztett *királybúza* lisztjét kedvelik, lehetőleg kővön őrölt, teljes kiőrlésű formájában. (A királybúza és a sima búza látható eltérése bal alsó képünkön jól megfigyelhető.)

Ahogy Szabó Balázs is megjegyzi: „Igazán jót friss és teljes kiőrlésű lisztől várhatunk. Ezt megszerezni nem is olyan egyszerű. Egyfelől, mert a kereskedelemben csak hónapokkal korábban kiőrlött, részre szitált liszteket találunk.”

Ennek oka, hogy a frissen őrölt lisztnek jellegzetes illata van a benne lévő illóolajoktól, amely a modern sütőiparban nemkívánatos, másrészt ilyen formájában a benne hagyott csíra és korpa hamar avasodna, amitől a liszt megkeseredhetne. Ezért egy mai, korszerű üzemből nem liszt, hanem tucatnyi „malomipari termék” készül

a gabonából, melyeknek mindegyike „holt anyag”, és messze van attól, amit akár száz éve is „liszt”-nek neveztek.

Szabó Balázs fenti megállapítása a könyv megjelenése óta elvesztette aktualitását, hiszen ma már országszerte több olyan malom működik, ahol kiváló minőségű lisztet állítanak elő a legkülönfélébb gabonából. Ezekből az interneten is lehet rendelni (például: kiralybuzaliszt.hu). Bátran kísérletezhetünk tehát a különféle lisztekkel és keverékekkel is.

Mielőtt elvesznénk a lisztfajták tengerében, érdemes legalább azt a tanácsot megfogadni, hogy lehetőleg kizárólag vegyszermentes természetből származó gabonát használjunk. Természetesen, ha még ennyit sem szeretne valaki áldozni az első kenyérére, vásárolhat közönséges „bolti” lisztet is. Ormós Gabriella négyféle kommersz lisztet tesztelt kovással készült kenyérsütés során, és bár az eredmény messze nem ugyanaz, mint a minőségi lisztből készült kenyerek esetében, még mindig sokkal jobb, mint az élesztős kenyerek (kovaszlabor.blog.hu/2018/03/19/a_nagy_paraszt_teszt).

*

A kovász

Végre elérkeztünk a kenyér lelkéhez. Az első kovászkunkat beszerezhetjük valakitől, aki még, vagy már ezzel süt. Szabó Balázs szerint a kovász elkészítéséhez nem kell más, mint liszt, víz, só, és egy kis türelem. Egy híg tésztát kevergetve két-három nap múltán elkészül a kovász, de mégis jó érzés lehet, ha valakitől kapjuk. „Kovászt adni nagy öröm, kovászt kapni nagy tisztesség. Kovászt éltetni felelősség! Ha tehetjük, inkább szerezzünk kovászt, ha még nincs! Egyszer. Legelőször.”

Azután amikor a bedagasztott tésztánk jól megkelt, egy kicsi darabot lecsípünk belőle, ebből készül majd a kovász a következő dagasztáshoz. Ezt a tésztadarabot egy kb. kétszeres ürtartalmú, csaváros tetejű befőttesüvegben, a hűtőben tároljuk, ahol tovább „dolgozik”. Az első néhány napban a kovász savanykás, ezután határozott dió illatú lesz. Ez a kovász nem tartható el végtelen ideig, és esetleg

meg is pimposodhat, ezért száraz kovászt is érdemes elteni. Ehhez egy öklömnyi tésztát vékonyra nyújtunk, és 45 foknál nem melegebb helyen kiszárítjuk, majd apróra törve egy vászonzacskóban felakasztva száraz helyen tároljuk felhasználásig.

A nedves kovász is eltartható 1-2 hónapig, ha gondozzuk, „etetjük”. A kovász gondozásához Szabó Balázs is útmutatást ad a könyvében, de ha ennél is jobban szeretnénk elmélyülni a kovászkészítés és gondozás rejtelmeiben, ajánlom Ormós Gabriella „Így neveld a kovászkodat!” című, képekkel illusztrált, már-már „tudományos” igényű írását (kovaszlabor.blog.hu/2018/07/19/igy_neveld_a_kovaszodat).

A szerző itt pontos mennyiségekkel, háttérmagyarázatokkal mutatja be az *alapkovász*, az *anyagkovász* és az *aktív kovász* készítésének lépéseit többféle típusú kenyérhez, péksüteményhez is. Ahhoz is útmutatást ad, hogyan tároljuk, frissítsük a kovászkunkat, illetve mit tegyünk, ha mégis tönkrement.

Mindenesetre már e két forrás alapján is kiderül, hogy a kovászkészítés bonyolult, nehezen kontrollálható biokémiai folyamat, amelynek csak az alapjai sajtíthatók el a mégoly részletes leírásokból. Olyan ez, mint a borászat: tapasztalati úton egyre jobban érezzük, ha nem is teljesen értjük, hogy melyik pillanatban mit kell tenni. Talán ebben a pillanatban megrettentünk a kihívástól, de ne

tegyük! Ha évszázadokon keresztül az egyszerű parasztasszonyok és pékek hétről hétre megbirkóztak a feladattal, nekünk is sikerülni fog. Erről tanúskodnak a *KovászKabor* és más kenyérsütő közösségek egyre szaporodó beszámolóí is a különböző közösségi oldalakon.

*

A dagasztás

Ha megvan a kovászkunk, elkészíthetjük a tésztát. A dagasztás elsődlegesen az alkotórészek elegyítése, de főképpen a keményítő kioldása a lisztszemcsékből, valamint a glutén(=siker)-szerkezet kialakítása. Dagasztás közben a keményítőt elválasztjuk a gluténtől, így alakul ki a kenyérünk alaktartóságát és ruganyosságát adó gluténváz. A keményítő kioldása azért is nélkülözhetetlen lépés, mert a kovással bekerülő, erjesztést végző baktériumok csak az oldott állapotban levő keményítőhöz férnek hozzá. A köves malomban őrlött lisztek nagyobb szem-

csékből állnak, mint a mai hengermalmokból kikerülő finomlisztek. Ezeket viszonylag kevés víz jelenlétében, erőteljesebben és hosszabban kell dögönyözni, hogy a gluténfonatok kiadják magukból a keményítőt. Régen ezért volt nagyon hosszadalmas és kemény munka a dagasztás. Ma már akár dagasztógépet is használhatunk, de egy igazán szenvedélyes hobbi-sütő biztosan nem hagyja ki ezt az élményt, hiszen ettől a kétkézi munkától is személyesebbé válik a végeredmény. „A dagasztást addig kell folytatni, míg meg nem változik a tésztánk jellege. Ezt nem lehet nem észrevenni, aki már dagasztott, annak nincs mit magyarázni, aki még nem, annak meg nincs miről magyarázni. Neki kell állni és meg kell tapasztalni!” – vallja Szabó Balázs.

*

A sütés

A jól kidagasztott tésztánkat ezután kelni hagyjuk. Ilyenkor a kovászunk dolgozni kezd: a szorgos baktériumok és gombák széndioxidot fejlesztenek, így a tészta buborékosá válik. Amikor a tészta teteje elkezd domborodni, már készülhetünk a sütésre. A jó időzítés nagyon fontos. A keletlen tészta kívül megégett, belül ragacsos, nem jól átsült kenyeret eredményez, míg ha túlkelesztjük, a kovász már a gluténvázat kezdi felfalni, így összeesik a kenyér. De megint csak ne aggódjunk, néhány sütés után már tapasztalatból tudni fogjuk, mikor tegyük a sütőbe a kenyerünket.

Mi történik a sütéskor? Hő hatására a gluténváz megszilárdul (kicsapódik a fehérje), ez adja a kenyérünk szilárdságát, a benne levő buborékok pedig a rugalmasságát.

Kenyeret sütni bárhol, bármilyen sütőben lehet. Ha nincs sütőnk, a vékony lepénnyé formázott tésztát akár forró kőn, vaslapon vagy serpenyőben is megsüthetjük. A kenyér sütéséhez persze legalkalmasabb a kemence, de ennek hiányában bármely sütő is alkalmas rá, csak ki kell tapasztalnunk, kell-e bele hőtartó vaslap, tetőcserép, kiszáradás ellen egy ki-

csi edény víz a sütő aljára, használjuk-e a légkeverés funkciót vagy nem, és hogy melyik magasságban sütve legjobb az eredmény. Már megint ijesztgetem a kedves olvasót, de higgyék el, nem ördögösség az egész, csak merjünk belevágni.

Következzen most két recept Szabó Balázs könyvéből, és mielőtt nekilátnak a sütésnek, ajánlom Ormós Gabriella *Kovász-Labor* blogját is, ahol a kovászkészítéstől a sütésig nagyon jól érthetően ad útmutatást és osztja meg saját tapasztalatait a kovászszal készíthető kenyerek, békebeli kiflik és más péksütemények, kalácsok elkészítéséhez (kovaszlabor.blog.hu).

*

A GYIMESI KENYÉR

Szabó Balázs a hidegségpataki Tímár Vikortól és feleségétől, Jucikától kapta azt a kovászt, amit a mai napig használ. Tímár Viktor a környéken és Magyarországon is számos kementét épített, ezekben süthető az a gyimesi kenyér, aminek elkészítését Balázs a házaspárnál tanulta ki. Mivel Gyimesben a kenyérgabona nem terem meg, viszont pityókából (burgonyából) van elég, a kenyérükbe is bőven jut belőle. Ez adja a gyimesi kenyér egyik jellegzetességét. A kenyérsütés napja általában szombat, ekkor egy egész hétre elegendő mennyiséget megsütnék.

Hét kenyérhez 7-8 kg búzalisztet, fél-egy kilónyi kovászt és egy 6-8 literes fazék héjában megfőzött ptyókát számítanak. Ha otthon sütünk, a mennyiség a következő: 1 kg liszt, 1-2 evőkanál só, kb. fél liter víz és 25-30 dkg krumplics, valamint egy öklömnyi friss kovász. A kovászhoz előbb annyi lisztet adunk, hogy a vízzel együtt kb. háromszoros tömegű legyen. Ezt a galuskát szűrőszűrő keveréket szobahőmérsékleten tartjuk lefedve. Amikor szemlátomást megkelt, kiegészítjük annyi liszttel és vízzel, hogy a végső teljes tömeg fele, de legalább harmada legyen. Újrakelesztjük. (Eddig tartott a kovász szaporítása. Ha lett volna elegendő friss kovásznak, akkor csak innen kezdenénk). Közben megfőzzük héjában a krumplicsot. Amikor a kovásznak megkelt, a krumplicsot megtisztítjuk, péppé törjük és hozzáadjuk a kovászhoz a többi belevalóval együtt, csak a vízzel várunk még. Összevegyítjük az alkotórészeket fél-szárazon (így később könnyebb lesz egynemű tésztát dagasztani). Ezután a szükséges vízzel jól kidagasztjuk. Ha túl lágy a tészta, még egy kis lisztet, ha túl kemény, kevés vizet adunk hozzá. Dagasztás után letakarjuk és hagyjuk kelni. Amikor a tészta térfogata már valamennyit nőtt (3-5 óra szobahőfokon), akkor bemelegítjük a sütőt a legmagasabb hőfokra. A tésztát a legkevesebb bolygatással a dagasztótálból a sütőformába borítjuk. Otthoni tűzhelyben érdemesebb sütőformában sütni, mert így kevésbé terül és szárad ki a kenyér, azonban a mai jó lisztek és sütők esetében a kenyér megtartja formáját, így sütőlemezen is süthető. A sütés kezdetétől eltelt 15-20 perc után nézzünk rá a kenyereinkre. Ha nagyon gyorsan sötétedne, kissé vegyük lejjebb a hőfokot, esetleg takarjuk le. Egy óra elteltével biztosan jól átsült a kenyér, kifordítjuk a formából egy deszkára, és „izgatottan várjuk, hogy ehettőre hűljön. Nyugodtan megvágthatjuk melegen is (kereszt az aljára!), mert azon mód el is fog fogyni, nem kell rettegnünk a kiszáradástól.” – írja Szabó Balázs.

*

De térjünk vissza Gyimesbe! Itt a befűtött kemencébe viszik a tektonoban a megkelt tésztát. „Kiszakítják az első kenyérnek valót egyenest a sütőlapára, megformálják a cipót és azonmód be is vetik a kemencébe. (...) Bevetés után a kemence ajtaját és a hátsó lyukját is elrekesztik. Pontosan tudják, hogy mikor kell egy kicsit rányitni, vagy a kenyereket egymással kicserélni, vagy helyében megforgatni. (...) Gyimesben határozottan lágyra dagasztják a tésztát. A kenyerek kerekednek, inkább alacsonyok. Sötétbarnára sütik, de sok háznál még feketére is. Ott azután, amint a tűzből kivesszik, azon melegében egy vastagabb bottal az égett kérget leverik.”

*

GESZTENYÉS KENYÉR AZ ÜNNEPEKRE

Nagy ünnepekre való igazi különlegesség. Készítése korántsem olyan nehézkes, mint amilyen ízletes a végeredmény. Az alapanyagok ősszel és tél elején nehézség nélkül beszerezhetők bárhol.

A hozzávalók: 1 kg héjas gesztenye, 0,4 kg rétesliszt, 0,4 kg finomliszt (másfajta lisztekkel is kísérletezhetünk), 0,3 kg friss kovász, só, víz. A gesztenyét megfőzzük, belsejüket még melegen kikaparjuk és csomómentesre összetörjük. Összemorzsoljuk a többi alkotóval, de vizet már csak akkor teszünk hozzá, ha látszik, hogy biztosan kell. Addig dagasztjuk közepesen keményre beállított tésztánkat, amíg az el nem válik a kezünktől és az edénytől. Letakarva kelesztjük, amíg meg nem mozdul. Sütőlemez hosszúságú, 8-10 cm átmérőjű hurkákat formázunk belőle, amelyekből kettőt teszünk egymás mellé, tetejükre néhány bemetszést ejtünk. Konyhai tűzhelyben ezt a mennyiséget két adagban süthetjük ki, (légkeveréses sütőbe egyszerre is tudjuk sütni). Jól előmelegített sütőben, közepes tűzön sütjük. Amire a kérge szép piros-barnára sül, a belseje is jó lesz. Manapság kapható gesztenyeliszt is, friss gesztenye helyett azzal is süthetjük.

*

A vállalkozókedvű olvasóknak jó kísérletezést és sikeres sütögetést kívánok!

Juhász Katalin

A cimbalom a 21. században

Művészetek Palotája – Fesztivál Színház

2019. december 1.

A cimbalom a 21. században – ezzel a mottóval rendezi meg a Műpa hetedik alkalommal *Világraszóló* című fesztiválját. Az eddigieknek köszönhetően immár nem lehet kétséges: a magyar cimbalom több mint hungarikum, mindenestül világraszóló csoda.

Ezt természetesen bizonygatnunk sem kellene, ha nem tudnánk, hogy a múlt század második felében előtérbe övezte a hangszer, amelyet akkoriban főképp a – sokak által lenézett – vendéglátóipari cigányzenében használtak. Holott annak a hangtompító pedállal ellátott cimbalomnak, amelyet Schunda Vencel József hangszerkészítő mester alkotott, Rácz Aladár előadó-művészetének köszönhetően már az 1920-as években csodájára járt a világ. Igor Stravinsky is Rácz hatására kezdett cimbalmon tanulni, hogy aztán *Ragtime* és *Renard* című műveiben szerepeltesse is a hangszer. A század végére újra megnőtt a cimbalom tekintélye, és azóta a kortárs zenében, a világzenében, valamint a jazzben is teljes értékű hangszernek tartják. Ebben a hőskorszak páratlan muzikusát, Fábian Mártát követően kiemelkedő szerepet játszott – többek közt – Szakály Ágnes, Balogh Kálmán, Lukács Miklós és Szalai András cimbalomművészek munkássága és világsikere: ők négyen augusztusban a Budapest Music Center cimbalomversenyének zsűrijében foglaltak helyet, decemberben pedig a győztesekkel adnak gálakoncertet a Műpában. A verseny ötletgazdájának, Lukács Miklósnak az volt a célja, hogy a cimbalom 21. századi kontextusba helyezve új tehetségek bemutatkozását is lehetővé tegye – ők aligha álmodhatnak emlékezetesebb élményről és nagyobb elismerésről, mint hogy együtt játszhatnak a cimbalom klasszisaival a Műpa cimbalomünnepén.

Rendező: Műpa

Esszencia

ZENEAKADÉMIA – NAGYTEREM; 2019. DECEMBER 30., 19.30

Az *Esszencia* Produkció tapasztalt, kiforrott, egyénenként már elismert előadó- és zeneművészek találkozása. Együtt muzsikálásuk célja többek közt abbéli örömiüknek kifejezése, hogy sokféleségükben megtapasztalhatják az egyseget és ezáltal létrehozhatnak egy csakis rájuk jellemző belső harmóniát.

Az *Esszencia* nem hasonlítható más, hagyományos népzenei játszó zenekarokhoz.

A jazz, a klasszikus zene és a népzene, idős és fiatal, régi és új, nő és férfi, vidám és szomorú, hagyományos és progresszív éppolyan természetességgel létezik együtt és egymás mellett a zenéjükben, amire a való életben is vágyunk, tisztelve egymást, tanulva a másiktól.

Vállalva az ehhez szükséges nyitottságot, képesek megszólaltatni a világ hangjának egy csakis rájuk jellemző, őszinte és persze jellegzetesen magyar, lecsöpögtetett *Esszenciáját*.

Idei évezáró koncertjük vendége a Dalinda a cappella trió, amelynek énekesnői mindannyian a magyar népzene elkötelezettjei. Zeneiségükben mégis arra törekednek, hogy színpadra vigyék a népdalokból áradó hiteles, ösztönös éneklési stílust, modern, többszólamú formában, érzékenyen átdolgozva, újraértelmezve. Dalaik mindannyiunkról szólnak, hiszen a mindannyiunkban mozgolódó gondolatok, érzések kollektív hordozói népdalaink; önkifejezésünk legtisztább forrása.

Közreműködnek: Bognár Szilvia (ének), Lakatos Róbert (brácsa, hegedű), Balogh Kálmán (cimbalom), Kovács Gergő (tenor- és szopránsaxofon), Kunos Tamás (népi brácsa), Bognár András (nagybőgő)

Vendég: Dalinda (Nádasdy Fanni, Paár Julianna, Tímár Sára)

Rendező: *Esszencia* Produkció

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 The Cymbalom – a 21st Century Instrument. Conversation with musician, cymbalom player **Lukács Miklós** on his life, his instrument, music and the cymbalom competition held recently at the Budapest Music Center of which he was an organizer. Awards were given in classical, contemporary and “open” categories with an additional 10 special awards. The competition is to be held every three years. Known as both a classical and jazz musician, since 2001 Lukács has been teaching at the Rajkó-Talentum School of Dance and Music, and since 2011 at the Snétberger Music Center. Interview by Grozdits Károly.

Page 6 The Kőszeg Folk Dance Ensemble, a group that was led by Hortobágyi Éva from 1978 to 1985, recently had a **reunion** – an event that successfully brought old group members together. The town of Kőszeg is located in Western Hungary. Ten educators that deal with folk dance came out of the group. As part of the celebration, together they went to see a performance of Kőszeg's Hajnalszallag Ensemble. Report by Grozdits Virág – organizer.

Page 8 Kerékfy Márton: *Népzene és nosztalgia Ligeti György művészetében* [Folk music and nostalgia in the works of György Ligeti] Rózsavölgyi és Társa Kiadó, 2018. Budapest. ISBN: 9786158053365. Kerékfy, with amazing analytic strength and the thoroughness of philology, explores the influence of Bartók and use of folk music motifs in Ligeti's later works; includes detailed analysis of the Violin Concerto from 1992. Ligeti György (Dicsőszentmárton 1923–2006 Vienna) was born in a Hungarian speaking secular Jewish family in Transylvania. He attended Romanian secondary school in Cluj, was sent to do forced labor in 1944 and emigrated to Austria in 1956. Printed here an article by Csont András from “*Magyar Narancs*” (2019/20)

Page 12 New Publication: Gőbölös Gábor: *60+1 játék, amit szerettek* [60+1 games I like]. A collection of trainings, games and comments from the mouths of children gathered over 17 years of teaching experience working at the Sárvíz School of the Arts in Aba (a small town in Hungary's Fejér County). Gőbölös Gábor works with children and adults, folk dancers and drama teachers. The book is aimed at beginning and advanced group leaders, elementary school teachers, trainers and camp leaders who already know a lot of Hungarian games but may be looking for a new angle or approach. Self published. Review by Majer Tamás (feol.hu)

Page 13 Part III. Veress Sándor (1907–1992) – Hungarian composer, folk music researcher, student of Kodály and Bartók. Born in Kolozsvár (now Cluj-Napoca, Romania), Veress Sándor died in Bern, Switzerland. He emigrated from Hungary in 1949. Between 1925 and 1932 he studied under Kodály, then Bartók at the Hungarian Academy of Music in Budapest. As long as he was in Hungary he maintained close contact with Kodály. For more than 40 years Hungary had

been cut off from contact with Veress and his work. Printed here are two texts by Veress saluting Kodály Zoltán on his 75th birthday. One text was first published in “*Új Látóhatár*” an emigrant's magazine based in München; the other text was heard on Radio Free Europe – both in December of 1957. By music historian Berlász Melinda.

Page 16 Balogh Kálmán “Muszka” 1945–2019 was a traditional lead fiddle player. He was from Nagypalád (*Velika Palagy / Velyka Palad*) a village of less than 200 inhabitants located in Ukraine on the borders of Ukraine, Romania and Hungary. His music bore influences from Szatmár, Palóc, Ukraine, Transylvania. He was a member of the Gypsy minority of the region, leader of his band and leader of his traditional Roma community. He played for Hungarian, Jewish and Ruthenian weddings and events, while also knew shepherds' tunes and repertoire of the local Gypsy community. By Módos Máté.

Page 17 New Publication: Bartók, Béla: *Türkiz Folk Music from Asia Minor / Hungarian title: *Török népzene Kis-Ázsiából** – Published by Sipos János. L'Harmattan Kiadó 2019. Budapest, Hungary. This is the first Hungarian translation of Bartók's work which has already been published in English (1976 and 2002) and in Turkish in 2017. It contains Bartók's transcriptions, results and analysis of folk music collection work he did in Turkey in 1936 and was written before his death in New York. Includes samples of the actual music collected. Printed here is the introduction by ethnomusicologist Sipos János – whose main area of research has been traditional music of Turkey and points eastward.

Page 30 Budapest's Hungarian Heritage House held a summer symposium August 9–11, 2019 in Mikháza (*Călușăreni*, Romania) a tiny village in the Upper Nyárad region of Transylvania's Maros/Mureș County. During the symposium, lectures were given by Kelemen László, Pávai István, Tálás Ágnes, Agócs Gergely and many others; concerts by Barozda, Heveder, Lelkes, Öves ensembles and the Marosszék Kodály Zoltán Children's and Youth Chorus. The event closed with a mass by Franciscan monk Bőjte Csaba. The event was organized as part of Hungarian Heritage House's networking efforts. HHH has outposts in Hungarian inhabited Transcarpathia, Slovakia, former Yugoslavia and branches in 3 towns in Transylvania. Report by Lokodi Imre.

Page 34 Folk music research and nationalism – by Bartók Béla first published in *Tükör* 1937. V. 3. Pp 166–168. Bartók describes a situation where an ethnographer collected material that he publishes as belonging to his own ethnic group. Another ethnic group becomes insulted claiming that the same material belongs instead to them. He mentions “insulted national feeling”. He writes that “where politics start, is where art, science, rights and understanding end... in every branch of science international cooperation is desirable... and is especially needed in folk music research...”

Page 38 Illés Albert's story of relocation from his village in Bukovina in 1941. He and his family were first re-settled in the Bačka region of today's Serbia. But in 1944 they had to flee northward into Hungary and were homeless for a time in the area where the final battles of WWII were going on. In 1945 Illés Albert and his family were placed in the house of a Swabian Hungarian family (that had been expelled to Germany) in the village of Felsőnána (Tolna County, Hungary). The residents that remained in this village were not welcoming. Two of his children died when a hand grenade left over from the war exploded one Sunday. In 1966 he moved his family to the town of Érd (near Budapest). Mr. Illés did not read or write. His story was recorded in five sessions between January 25 and March 29, 2001, then transcribed and a select number of copies went to his family, the town of Érd and Hungary's National Library. He was born in Bukovina on January 12, 1919.

Page 38 Memories of a visit to the Transylvanian village of Szék on János Name Day December 27th between Christmas and New Years when carolers arrived: three Gypsy musicians. It was “wolf-howling cold” out and the musicians went house to house. “...It was 1985, the sign at the edge of the village read: Sic. The country is Romania. But for us it'll always be Transylvania... it's not my first trip here, I'm not an ethnographer, just a simple, city person from Hungary with an obsession for Transylvania...” By Szávai József.

Sue Foy

folkMAGazin

2019/5, XXVI. évfolyam, 5. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészet Kollégiuma

Fotó: Békefi Antal

Papp István „Gázsa” – Fotó: Váradi Levente

20195

FOLKMAGAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap